શ્રીમદ્ વિજય કમલ સૂરિશ્વર ગુરૂભ્યો નમઃ

નીતિ વિચાર રત્નમાળા.

પન્યાસજી મહારાજ શ્રી ઉમેદવિજયજી ગણિ

— સંપાદિકા —

પ્રશાન્તમુર્તિ પરમ પુજ્ય સાધ્વીજીશ્રી જ્ઞાનશ્રીજી મહારાજ સાહેબ

દીર્ઘચારિત્રશીલા ક્ષમામુર્તિ પ્રવર્તિની પરમ પૂજ્ય સ્વ. સાધ્વીજી મહારાજ શ્રી સૌભાગ્યશ્રીજી મહારાજ સાહેબના સ્મરણાર્થે

— પ્રાપ્તિસ્થાન —

કાન્તીલાલ મણીલાલ ખડખડ

ઠે. ઝવેરીવાડ વાઘણપોળ ખડખડની ખડકી-અમદાવાદ

આવૃત્તિ ૨ જી] [પ્રત ૨૦૦૦

કિંમત અધ્યાત્મ રમાસ્વાદ

મુદ્રક - જયંતાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, દોશીવાડાની પોળ-અમદાવાદ

પ્રસ્તાવના.

--:⌣○○⌣:--

આ ગ્રંથનું નામ નીતિ વિચાર રત્નમાલા રાખવામાં આવ્યું છે. નામ પ્રમાણે તેમાં કાંઇક ગુણો પણ છે. વિવિધ પ્રકારનાં નીતિ વચનો અને વિચાર રૂપિ રત્નો તેમાં આવેલાં છે. આ ગ્રંથ કાંઇ સ્વતંત્ર લખાયેલ નથી પણ તેમાં આવેલા વિચારો સંગ્રહ કરાયેલા છે. મારામાં એક પ્રકારની એવી ટેવ છે કે, કોઇ પણ પુસ્તક વાંચતાં કોઇ ઉપયોગી બાબત આવે, પછી તે વર્ત્તનમાં મુકવા યોગ્ય હોય, કે સમજવા લાયક હોય તે તો ઉપયોગી બાબતો ઉપર નીશાની કરતો જાઉં અને વાંચી રહ્યા બાદ જે વિચારો મને ગમ્યા હોય તેવાં વાકયોનો સંગ્રહ પણ કરી લઉં છું. વખતે મને કોઇ કોઇ શાન્તિના વખતે ઉત્તમ વિચારો સ્ફુર્યાં હોય તે પણ લખી લઉં છું, તથા કોઇ કોઇ પ્રસંગે ઉત્તમ વિચારમાળા જ્ઞાની પુરૂષોની પાસે બેઠો હોઉં અને તેમની સાથે થતા નિશ્ચયો તેનો સાર પણ નોટમાં ઉતારી લઉં છું તે પ્રમાણે થયેલો વાકયોનો સંગ્રહ તે આ નીતિ વિચાર રત્નમાલા છે.

જે અવસરે કોઇ વ્યવહારની ઉપાધિથી મન અવ્યવસ્થિત થઇ ગયું હોય, કોઇ માનસીક આધિપીડા કરતી હોય અથવા શારીરિક વ્યાધિ હેરાન કરતી હોય તે પ્રસંગે આ બુકમાં લખેલાં વાકયોમાંથી પોતાની માનસીક વ્યાધિને

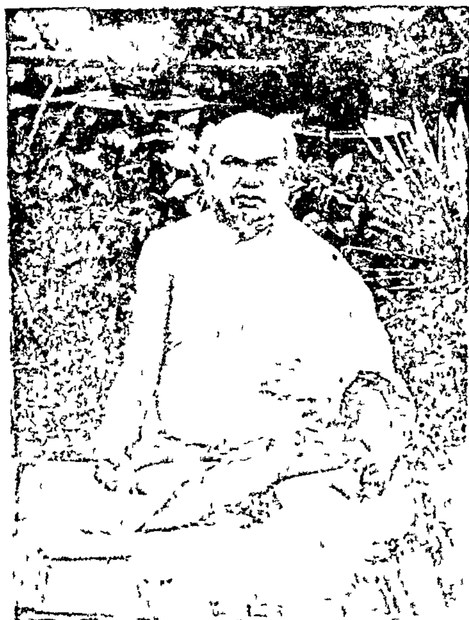
લાગુ પડે તેવા કોઇ પણ વાકયરૂપ દવાને શોધી કહાડી તે દર્દ ઉપર આ વાકયોનુ વારવાર મનન કરવારૂપ દવા લાગુ પાડવામા આવે તો જરૂર થોડાજ વખતમા તે માનસીક ઉપાધિરૂપ વ્યાધિ શાત થયા સિવાય રહેતી નથી. આ વાતની મને ખાત્રી થવાથીજ આ વિચારોને વ્યવહારમા રત્નની ઉપમા આપી છે જુઓ કે રત્ન સાથે આ વાકયોની ઉપમા ઘટી શકે તેવી નથી કારણ કે રત્ન પાસે હોવા છતા મનની ઉપાધી શાત થતી નથી ત્યારે આ વિચાર રત્નથી તો વિચારવાનને શાતિ મળે છે છતા વ્યવહારમા રત્ન ઉત્તમ ગણાય છે તેથી તેવા પ્રકારનુ નામ આ વાકયોને આપેલ છે ઉત્તમ વાકયપર વિચાર કરનારાઓ અને તે પ્રમાણે વર્ત્તન કરનારાઓ અથવા વિપત્તિના પ્રસગમા આવા સુદર વાકયોથી દીલાસો મેળવનારાઓ તેવા વિષમ પ્રસગમા પણ અડગ રહી વિપત્તિનોપાર પામેલા છે, તેવા અનેક સુદર વાકયોવાળો આ લઘુ ગ્રથ છે મારા જેવા બીજા અનેક મનુષ્યોને આવા સુંદર વાકયોનો લાભ મળે અને તેમના દુ ખી જીવનને દિલાસો મળે તેમના હૃદયને શાતિ મળે આ ઇરાદાથી તે વાકયોનો જુદો જુદો સંગ્રહ એકઠો કરી પ્રજાની સમક્ષ મુકવામાં આવ્યો છે તેમા નીતિના અનેક વાકયો છે. કર્ત્તવ્યમા પ્રેરણા કરનાર વિવિધ પ્રકારના વચનો છે આત્મ જાગૃતિ આપનાર વચનામૃતોનો પણ સંગ્રહ છે કોઇ પણ ધર્મપાળનારને થોડો પણ વિરોધ ન

આવે તેવાં વાક્યોનો સંગ્રહ છે. આમાં મતપંથના આગ્રહની વાતજ નથી પણ સામાન્ય રીતે સર્વને લાગુ પડે, શાંતિ આપે, કર્ત્તવ્ય તરફ પ્રેરે, આત્મ સ્વરૂપની જાગૃતિ આપે, સમભાવમાં વધારો કરે તેવાં વાક્યો આવેલાં છે.

આ વાક્યો એકવાર વાંચી લઇ જે જે પોતાને લાગુ પડે તેવાં હોય તે તે વાક્યોપર નિશાની કરી, સવારમાં તે વાક્યો વાંચી તેના ઉપર મનન કરવાની ટેવ રાખવામાં આવશે તો સારો ફાયદો થવા સંભવ છે. અથવા પોતાને ઉપયોગી વાક્યોનો પાઠ દિવસમાં એકવાર વિચારપૂર્વક કરવાથી લાંબે વખતે તેના દૃઢ સંસ્કારો પડવા સાથે મનમાં સારો સુધારો થવા સંભવ છે. એક એક શીખામણ માટે લાખ લાખ રૂપિયાની કીંમત માણસોએ આપેલી છે, તેવી વાતો શાસ્ત્રોમાં વાંચવામાં આવે છે. અને તેવા વિષમ પ્રસંગે તે શિખામણોએ મહાન્ ફાયદા કરેલા અને જીવન બચાવવા સુધીના ઉપકારો કરેલા છે. તેવાં વાક્યોનો સમુહ મનુષ્યોને ઉપયોગી થાય તેમાં જરાપણ નવાઇ કે આશ્ચર્ય જેવું નથી.

આ પુસ્તકમાં એક હજાર વાક્યોથી પણ વધારે વાક્યોનો સંગ્રહ થયેલો છે, તે વાંચીને વાંચનાર અને લખનાર બન્નેને શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ.

લી પં. કેશરવિજયજી ગણિ.
સંવત ૧૯૭૩ માગસર સુદ ૧૧

યોગનિષ્ઠ બાલબ્રહ્મચારી અનેક અધ્યાત્મ ગ્રંથોના પ્રણેતા
આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજય કેશરસૂરિશ્વરજી મહારાજ સા

દીર્ઘ ચારીત્રશાળી પ્રશાંતમૂર્તિ પ્રવૃર્તિની મહત્તરા
પરમ પૂજ્ય સૌભાગ્યશ્રીજી મહારાજ સાહેબ

શ્રદ્ધાંજલી

આપની પવિત્ર છત્રછાયામા ૩૯ વર્ષ સુધી રહી જે
આત્મવિકાસ સાધ્યો તેમાં આપશ્રીની અસિમ કૃપા
અમાપ વાત્સલ્ય અને નિષ્કામ સહાય ખરેખર
સાધનાની પગદંડી રૂપ બન્યા છે દીર્ઘ સયમ
યાત્રામા પોતાના જીવન પુષ્પને સૌમ્યતા
શાન્તતા સેવા સૌજન્યતા આદિ અનેક
સદ્‌ગુણોની સૌરભથી મહેકતું કરી
અપ્રમત્ત ભાવે આત્મ કલ્યાણ
સાધતા અને સમુદાયને તથા
ભાવુક આત્માઓને આત્મ
કલ્યાણના માર્ગે સતત
પ્રેરણા આપતા તીર્થ

સ્વરૂપ પરમ
કરૂણા મુર્તિ
પરમોપકારી પ્રશાન્ત
મુર્તિ પરમ પૂ. ગુરૂજી
શ્રી સૌભાગ્યશ્રીજી મ સાહેબના
પુનિત કરકમલમાં મહાન યોગીરાજે
વીણેલા રત્નોથી બનાવેલી આ નીતિ
વિચાર રત્નમાળા ભવ્યાત્માઓને શિવ
સુંદરીની વરમાળા પહેરવામાં સહાયભુત
બનો એજ મંગલકામના

લી. આપની ચરણરેણુ
સાધ્વી, જ્ઞાનશ્રીના
કોટીશ વંદન

યોગની સાધનાનો પ્રકાશ

૧ સમાનતાની અગ્નિ હૃદયમાં પ્રજવલીત થતાં તે બ્રહ્મરંધ્ર ઉપર આવશે ત્યાં જ્વાળા પ્રકટ કરી ત્યાં રહેલો મળ બાળી નાખી બ્રહ્મરંધ્રની શુદ્ધિ કરી દ્વાર ખુલ્લું કરશે. ત્યારબાદ તે અગ્નિ નેત્રમાં પ્રગટ થઈ આવરણ રૂપ રહેલા ચોર્યાશી બારીક પડદાઓને બાળી નાખશે. ત્યાં દૃષ્ટિ દોષ નાશ પામી શુદ્ધ દૃષ્ટિ બ્રહ્મરૂપ થશે તે સાથે કાન આદિના પડદાઓ પણ ખસી જશે, તેમ થતાં શબ્દો સાંભળવા દેખવારૂપ વિગેરેમાં અત્યારના સ્થિતિ કરતાં ઘણો ફેર પડી જશે. જરૂરીઆત સિવાયના વિષયો—શબ્દાદિ સંભળાશે પણ અર્થ ગ્રહણ નહિ થાય.

૨ સર્વ ઉપર સમાન દૃષ્ટિ તેમાં વિધિભૂત શુ છે તે તપાસવું. અને એક કરવું. બીજાને સમાન ગણીને ભેદ તોડી નાખવો. તેથી સ્થીર બુદ્ધિ ઉપર અવાય છે. નાના મોટાની બુદ્ધિ થવાથી જે વિક્ષેપ થાય છે તેની એકતા સમાન રૂપ અગ્નિથી બાળી નાખી વિષમતા દૂર કરી સમાનતા લાવવી. આ વર્તનથી પૂર્ણતા પમાય છે. સાધુઓનો આ પુરૂષાર્થ છે. આથી એક બીજા વચ્ચેનું આંતરૂં ભેદાય છે, ભેદની દિવાલો તુટી જાય છે, ચેતન્ય મહાસાગર દેખાઇ આવે છે.

૩ સમાનતામાંજ શુદ્ધિ રહેલ છે તે સિવાય જ્ઞાન બળ નાશ પામે છે સમ્યક્ દૃષ્ટિ સિવાય નિષ્કામ કર્મ ન થાય.

૪ શુદ્ધ વાણી તે પરમાત્મ ભાવ પ્રાપ્ત કરવાનુ અમોઘ સાધન છે. અશુદ્ધ વાણી તે માયા છે માટે તે સાંભળવી નહિં શુદ્ધ વાણી સાંભળવી કાયમ દરેક વ્યક્તિમા પરમાત્મ દર્શનનો અભ્યાસ કરવો

૫ જ્યા અંતઃકરણ શુદ્ધ છે ત્યા પરમેશ્વર હાજર છે તો પછી બીજાની ખુશામત શા માટે કરવી જોઇએ ખરેખરો પુરૂષ કોઇ સ્થળ કે વખતને વશ નથી બધેથી અપ્રતિબદ્ધ હોય છે

૬ स्वरूपे चरणं चारित्रं, तदेव वस्तुस्वभावत्वाद्धर्मः तदेव यथार्थस्थितात्मगुणत्वात्साम्यम् साम्य तु अत्यंत निर्विकारो जीवस्य परिणाम

સ્વરૂપમા રમવું તે ચારિત્ર તેજ વસ્તુનો સ્વભાવ હોવાથી ધર્મ છે અત્યંત નિર્વિકાર જીવનો પરિણામ તેજ ચારિત્ર અને સમતા તેજ સમ્યકત્વ

૭ જે દ્રવ્ય જે કાળે જે ભાવે પરિણમે તે તે કાળે (ઉષ્ણતાથી પરિણમેલા લોહપિંડની માફક) તન્મય થાય છે તેમ આ આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોના પરિણમે તો ધર્મ થાય છે

૮ જ્યારે આત્મા શુભ અશુભ કે શુદ્ધ ભાવે પરિણમે છે ત્યારે સ્ફટિકની માફક શુભ અશુભ કે શુદ્ધ સ્વરૂપે પરિણમે છે શુભ અશુભ એ અશુદ્ધ ભાવ છે અશુદ્ધ એટલે રાગ ભાવે પરિણમવું. શુદ્ધ એટલે અરાગ ભાવે પરિણમવું શુદ્ધ ભાવે પરિણમતો આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપ દશા ભોગવે છે આજ ચારિત્ર છે

૯ વસ્તુમાત્ર પરિણામ સ્વભાવવાળી છે, પરિણામ ધર્મ વિના વસ્તુ સત્તા હોતી નથી, આશ્રય ભૂત વસ્તુના અભાવે નિરાશ્રય પણે પરિણામ ધર્મ કોના આધારે રહી શકશે.

૧૦ જ્યારે આત્મા પોતાના સ્વભાવ ધર્મમાં એટલે શુદ્ધ ઉપયોગ પણે પરિણમે છે ત્યારે તે સ્થળે કે તે વખતે પ્રતિપક્ષી રૂપ વિભાવ ધર્મની શક્તિ ન હોવાથી પોતાનું કાર્ય કરવામાં સમર્થ ચારિત્રવાન્ થાય છે કે જેનાથી સાક્ષાત્ મોક્ષ થાય છે.

૧૧ જ્યારે આત્મા શુભોપયોગની પરિણતિ પણે પરિણમે છે ત્યારે અહીં વિભાગ સ્વરૂપ પ્રતિપક્ષી શક્તિની હાજરી હોવાથી સ્વરૂપ સ્થિરતા રૂપ પોતાનું કાર્ય કરવામાં અસમર્થ થાય છે કેમકે સ્વરૂપથી વિરૂદ્ધ કાર્ય કરવાવાળું શુભોપયોગરૂપ ચારિત્ર અહીં હોય છે. માટે શુદ્ધોપયોગ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે અને શુભોપયોગ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.

૧૨ આત્મા જ્યાં અશુભોપયોગ પરિણતિનું અવલંબન કરે છે ત્યારે દુઃખનાં બંધનો અનુભવ કરે છે. સુખદુઃખ માં સમદૃષ્ટિ હોય ત્યાં શુદ્ધોપયોગ હોય છે. ખરેખર શુદ્ધોપયોગ તેજ નિર્વિકાર જીવનો પરિણામ છે અને તેજ ચારિત્ર છે.

નીતિ વાક્યામૃત.

૧ ખાનપાનમા વિવેક રાખવાથી જન્મનો નબળો બાધો પણ સુધારી શકાય છે, આવરદાની દોરી લબાવાય છે અને રોગોની ઉત્પત્તિની સખ્યામા ઘટાડો કરી શકાય છે

૨ કેળવણીના અભ્યાસની મદદથી માનસિક શક્તિને તીવ્ર અને વિકાશીત કરી શકાય છે

૩ સકટ અને દુખના પ્રત્યક્ષ કારણો આપણા કર્તવ્યોજ છે

૪ આપણું ચારિત્ર સુધારવા તથા કેળવવા, અને ઉત્તમ પ્રકારનો સ્વભાવ બનાવવામા, તથા આપણુ જીવન સુખી કરવામા, આપણી મનોવૃત્તિઓ ઘણા ભાગે કારણભૂત છે.

૫ ઈચ્છાનુ સ્વરૂપ ચારે તરફથી જુદા જુદા લોહચુબકથી વીંટાયેલા લોઢાના કકડા સમાન છે, અને તેથી તે બળવાન સત્તા તરફ ખેચાય છે ઈચ્છાની સ્થિતિ પવનચક્કીના જેવી છે તેને પોતાની માહીતિ હોતી નથી અર્થાત્ ઈચ્છા વખતે આત્મભાન હોતું નથી

૬ પૂર્વજન્મના સસ્કાર અને આ જન્મના આજુબાજુના સયોગો એ બન્નેને લઇને અત્યારની આપણી સ્થિતિનુ સ્વરૂપ બનેલુ હોય છે

૭ સારા કે નઠારા મનોરથો ઇચ્છા ઉપર ભારે અસર કરે છે, તેમ ઇચ્છા પણ તેના ઉપર અસર કરવાની શક્તિ ધરાવે છે.

૮ સુખ દુઃખનો આધાર મનની સ્થિતિ ઉપર રહેલો છે, બહારના સંયોગોને આપણા મનની રૂચીને અનુકુલ બનાવવાની કોશીશ કરવા કરતાં, આપણા મનને બાહ્ય સ્થિતિને અનુકુળ બનાવવાનો અભ્યાસ પાડવો, એ સુખ પ્રાપ્તિનું રહસ્ય છે.

૯ સુખ દુઃખનું કારણ મન નથી પણ પદાર્થો છે, એમ જેઓ માને છે, તેઓમાં સ્પર્ધાનું જોર વધારે હોય છે. તેઓ શાસ્ત્રીય શોધખોળને આધારે મોજશોખના સાધનોમાં વધારો કરતા રહે છે, અને દુઃખના પ્રસંગોમાં ઘટાડો કરતા રહે છે. આવા સંયોગોમાં રહેલા લોકો સુખ પ્રાપ્તિને માટે મન અને સ્વભાવને અમુક પ્રકારનું વલણ આપવાને બદલે બાહ્ય સ્થિતિમાં સુધારો કરવાને પ્રયત્ન કરે છે, પણ એ તેમની ભૂલનું ભયંકર પરિણામ એકી વખતે અત્યારની જાદવાસ્થળીરૂપે પ્રગટ થાય છે.

૧૦ લાખો રૂપિયાની આવકવાળી જાગીર મળતાં જે સુખ થાય છે, તેના કરતાં વસ્તુ સ્થિતિની ઉજળી તથા સુખકર બાજુ જોવાની ટેવથી વધારે સુખ મળે છે. જે મનુષ્યો દરેક વસ્તુમાંથી સારૂં જ જુવે છે. તેમને માથે ગમે તેવી આફત આવી પડે છતાં તેમને સુખ-

શાતિ દિલાસો મળ્યા વિના રહેતો નથી આનંદી-હસમુખો સ્વભાવ, તથા હરકોઇ બાબતની ઉજળી તથા આશા ભરી બાજુ તરફ જોવાની ટેવ, એ જીદગીના ઉપભોગનુ મોટુ સાધન છે

૧૧ શરીર તથા મન બન્ને નિરામય હોવા એ સુખની ઉચ્ચ અવસ્થા મનાય છે પણ મનની નિરામયતાનો આધાર ઘણો ખરો શરીરની નિરામયતા ઉપર રહેલો છે

૧૨ જે રીવાજો પ્રજાની સુખાકારીને લાભકારી હોય, અથવા નુકશાન પહોચે તેવા નહોય, તે રીવાજોને ઉત્તેજન આપવામા જે દેશમા સત્તાનો ઉપયોગ કરવામા આવે છે તે દેશને ભાગ્યશાળી સમજવો

૧૩ ઉગતુ ઝાડ જેમ વાળ્યુ હોય તેમ વળે છે, તેવી રીતે કુમળી વયમા જેવી ટેવો પાડવી હોય તેવી પાડી શકાય છે

૧૪ પહેલી અવસ્થાની નાની ભૂલો પરિણામે ભારે નુકશાન કરે છે

૧૫ જે વ્યવહારનુ યોગ્ય હદમા કરેલુ સેવન નિર્દોષ હિતાવહ અને પ્રશસનીય હોય છે, તેનીજ હદ ઓળગી જવાથી ઘણાના આયુષ્ય ખડિત થયેલા નજરે દેખાય છે

૧૬ આરોગ્યતા ટકાવી રાખવા માટે મનની દ્રઢતાના ટેકાની ખાસ જરૂર છે પરતુ કામકાજ એજ આપણી આરોગ્યતાની દરરોજની કસોટી તથા હમેશાનુ અભય

પત્ર છે.

૧૭ જે માણસોના રોગો અસાધ્ય ગણાય છે, તેવા કાયમના દરદીઓને પણ ઉદ્યોગપૂર્ણ અને ક્રિયાશક્ત જીવન ગાળવાની ટેવ પાડવામાં આવે અને પોતાના દરદનો વિચાર કરી પોતાના મનને ઉદ્વિગ્ન કરવાનો તેમને અવકાશ આપવામાં ન આવે તો. ખરાખર અરધા દરદીઓ સાજા થઇ જાય એમ હું ખાત્રીથી કહું છું.

૧૮ મનની નબળાઇ, નિરૂત્સાહીપણું, તથા ઉદ્યોગને તાબે થવાની ટેવના જેવી અત્યંત હાનીકારક બીજી કોઇ ટેવ નથી.

૧૯ મનની દ્રઢતા એ જીવનનું સત્ત્વ છે. અને ઈચ્છાબળ એ મગજ અને જ્ઞાનતંતુ મારફતે શરીર ઉપર બળવાન સત્તા ભોગવે છે

૨૦ હંમેશાં કોઇપણ ઉપયોગી કામ ધંધામાં રોકાયેલા રહેવાની ટેવ, સ્ત્રી પુરૂષ બન્નેની સુખ સંપત્તિ માટે અવશ્ય જરૂરની છે. જેનું જીવન આશય વિનાનું અને નિરૂદ્યમી હોય છે, તેમના જેવા દુઃખી મનુષ્યો ભાગ્યેજ મળી આવશે.

૨૧ આળસ સર્વને એક સરખી રીતે પતિત કરનાર દુર્ગુણ છે, આળસે કદી પણ દુનિયામાં નિશાન તોડીને નામના
૯ મેળવી નથી. લોઢું જેમ કાટથી ખવાય છે, તેમ શરીર આળસથી ખવાય છે આળસ બોજો છે. આળસ એક ઉપદ્રવ છે. કામના ઘસારા કરતાં

આળમના ઘસારાથી, જીદગી, જલ્દીથી ઘસાઇ

૨૨ જેમા ઉત્સાહની વૃદ્ધિ કરનારો તથા ચિંતાથી રાખવાનો ગુણ રહેલો હોય, તેવા કામ ધધામા કે
૭) પ્રવૃત્તિમા નિયમિત રીતે મગ્ન રહી જીવન પુરૂ કરવુ, એજ જીવનની ઉચ્ચ દશા છે આવુ જીવન ભોગવનારા વિરલા હોય છે

૨૩ ધીર પ્રકૃતિવાલા પુરૂષો જ્યારે માથે આફત આવી પડે છે ત્યારે, ખરા મર્દની માફક બહાદુરીથી તેની સાથે બાથ ભીડવા તૈયાર થઇ જાય છે તેમ કરવાથી તેમનામા આત્મ અવલબનનો ગુણ જાગૃત થાય છે,
૮) તથા તેમની શ્રમ કરવાની તથા સહન કરવાની શકિતઓ સજીવન થાય છે

૨૪ આપણે આપણી વૃત્તિઓ શુધ્ધ અને પવિત્ર રાખીએ, જુદી જુદી બાબતોમા અન્યનુ હિત ધરાવતા શીખીએ,
૯) અને ઉદ્યોગમા મગ્ન રહેવાની ટેવ પાડીએ, તો જીવનને અગે જે નિરાશા તથા ઉદ્વેગ રહેલા છે તેનુ પણ નિવારણ કરી શકીએ,

૨૫ આફતમા આવી પડેલા માણસોને, પોતાનાથી વધારે
૧૦) સકટ ભોગવનારા માણસોની સ્થિતિનો વિચાર કરતા દિલાસો મળે છે અને તેમને પોતાના દુખનો
૧૧) વિસારો પડે છે આવી ટેવ ઘણી ઉપયોગી છે

૨૬ વિવેક પૂર્વક અગમચેતીના ઉપાયો લેવા, તે ફતેહમદ જીવનનુ મુખ્ય લક્ષણ છે પણ જો વિવેકથી

વર્ત્તવામાં ન આવે તો, એજ ગુણ દોષ રૂપ થઇ પડે છે. ભાવી સંકટની આગળથી કલ્પના કરીને ઘણા માણસો પોતાના મનને સંતાપ કરે છે. એટલુંજ નહિં, પણ જે સંકટ કદી આવવાનાં નથી, તેમના ભયની કલ્પના વડે તેઓ મનને વ્યગ્ર, કરી દે છે. અગમચેતીના ગુણોનો દુરૂપયોગ કરી ડગલે ડગલે અનિષ્ટ કલ્પના કર્યા કરવી, એ મનુષ્યની સ્થિતિ ખરેખર દયાપાત્ર છે.

૨૭ અતિશય મદ્યપાન અને વિષય લંપટપણાથી તંદુરસ્તીનો નાશ થાય છે, અને આયુષ્ય ટુંકું થાય છે.

૨૮ આળસ, જુગાર અને કુચ્છંદ એ સુખ સંપત્તિનો નાશ કરે છે,

૨૯ દુષ્ટ સ્વભાવ, સ્વાર્થ પરાયણતા અને ઇર્ષા, એ મિત્રતાનો ભંગ કરે છે, તથા વિરોધ અને અભાવ ઉત્પન્ન કરે છે.

૩૦ છળ કપટ, દગલબાજી, જોર જુલમ અને બળાત્કારના માર્ગ ગ્રહણ કરવાથી, તેમજ અન્યના હકોની અવગણના કરવાથી, કાયદા કે લોકમત મારફતે શિક્ષા મળ્યા સિવાય રહેતી નથી.

૩૧ સદાચરણનો માર્ગ સુખની પ્રાપ્તિ કરાવી આપે છે, અને દુરાચાર પરિણામે દુઃખનો ભેટો કરાવે છે.

૩૧ નિરૂદ્યમી અને આળસમાં ફોગટ ગુમાવેલું જીવન, જાતે નિરસ અને કંટાળા ભરેલું થઇ પડે છે.

એટલુજ નહી પણુ આપણી સઘળી શક્તિઓને હિતકારી માર્ગે વાળવાથી જે આનદ પ્રગટ થાય છે, તેનાથી આપણુને બેનસીબ રાખે છે

૩૩ અહકારી માણુસના તરફ કોઇ પણુ માણુસ દિલશોજી બતાવવાની દરકાર કરતુ નથી

૩૪ ઉદ્યમ, કર્ત્તવ્ય પરાયણુતા, અને સારા આચરણુ, એ ત્રણુ ચીરસ્થાયી સુખના આવશ્યક અગ છે

૩૫ દુરાચારથી મળતો આનદ ક્ષણુ ભગુર યાને
૪૨) અશાશ્વત છે અને ઘણી વખત તે પોતાની પાછળ કલેશ, નબળાઇ અને પશ્ચાતાપનો વારસો મુકતો જાય છે

૩૬ સુખના સર્વ અગમા સદ્વર્તન જે સરસાઇ ભોગવે છે, તેનુ કારણુ એટલુજ છે કે, તે ક્ષણિક સુખથી
૧૩) નહિ લોભાતા, દીર્ઘ દ્રષ્ટી વાપરી સાચા અને લાબી મુદત ટકે એવા શુધ્ધ સુખના માર્ગનુ દર્શન કરાવે છે

૩૭ પરોપકારી લાગણીઓનો આપણામા વિકાશ થવાથી
૧૭) સ્વાર્થનિષ્ટ અને હુ પદ ભરેલી ચિતાઓ દૂર હઠી જાય છે અને આપણા જીવનની દષ્ટી મર્યાદા વધારે બહોળી વિસ્તૃત થાય છે

૩૮ જેમ આપણો સ્વાર્થ ઓછો શોધીએ છીએ, તેમ
૧૫) આપણી રહેણી વધારે નિયમસર થાય છે નિ સ્વાર્થી જીવન દુર્ગુણોનો નાશ કરે છે, લાલસાઓ દુર કરે

છે, મનને દઢ કરે છે અને હૃદયને ઉન્નત્તિમાં આણી, તેમાં વધારે ઉચ્ચ વિચારનો સંચાર કરે છે.

૩૯ જીવનને સુખી બનાવવામાં બુદ્ધિ કરતાં સારાં લક્ષણોનો હાથ વધારે હોય છે.

૪૦ એકલપેટાપણાનો દુર્ગુણ આપણામાં દાખલ થતો અટકાવવાની, તથા સ્વાર્થ પરાયણતાની વધતી જતી કુટેવ અટકાવવા બહુજ કાળજી રાખવી.

૪૧ પાત્ર અપાત્રની તપાસ કર્યા વિના વગર વિચાર્યું પુણ્યદાન કરવાથી, જન સમાજને ભારે નુકસાન થાય છે. મજબુત બાંધાવાળાને ભિક્ષાથી પુરતો ખોરાક મળવાથી, મહેનત કરવાની કે ધંધે વળગવાની ગરજ રહેતી નથી. તેથી તેમનો આત્મ અવલંબન ગુણ નાશ પામે છે. તેઓ બેફીકરા, આળસુ અને અવિચારી થઇ જાય છે. આળસ અને અવિચારને ઉત્તેજન મળે છે. અનુદ્યમી ભીખારીનો કાળ ખટખટમાં જાય છે. તે વર્ગમાંથી સાધારણ ગુન્હા કરનાર માણસો ઉત્પન્ન થાય છે આવાઓને ભિક્ષા આપવી તે પોતાના ખરચે ગુન્હેગાર મંડળી ઉભી કરવા જેવું છે. જેનું વર્ત્તન સમાજની ઉન્નન્તિ કરવામાં સહાય ભૂત થઇ પડે તેનેજ પરોપકાર કરવો જોઇએ.

૪૨ અસ્થાને અઘટિત રીતે તથા પ્રમાણ વગરની દયા દેખાડવાથી દુનિયા ઉપર જેટલો અપકાર થાય છે, તેટલો બીજા કશાથી થતો નથી. બહાર દેખાઇ

આવતા સકટની આપણી દયાવૃત્તિ ઉપર ભારે અનર થાય છે તેથી તેનુ દુખ દૂર કરવા આપણે એકદમ કમર કસીને તૈયાર થઇએ છીએ તે વખતે એટલો વિચાર કરવા પણ થોભતા નથી કે, આપણા કૃત્યના દેખીતા અને પ્રત્યક્ષ પરિણામ કરતા, છુપા અને પરોક્ષ પરિણામ વધારે વિશાળ અને દૂરગામી હોય છે નાના અનર્થને ટાળવા જતા બીજે નહિ ધારેલો અનર્થ બીજી બાજુએથી છુપી રીતે ડોકુ ઉચુ કરે છે અને તેની માઠી અસર વધારે વિશાળ અને બહોળા વિસ્તારમા થાય છે

૪૩ જે માબાપ બાળકને અત્યત લાડ લડાવી તેને સ્વચ્છ દ
૧૮) પણે વર્ત્તવા દે છે, વાક આવ્યા છતા પણ કોઇપણ જાતની શિક્ષા કરતા અચકાય છે, અથવા જે માગે તે લાવી આપી તેનુ મન ન દુભાય તેની કાળજી રાખે છે, તે માબાપ પોતાના બાળકના માટે દુખી જીવનનો પાયો તૈયાર કરે છે

૪૪ વસ્તુ સ્થિતિનુ ખરૂ સ્વરૂપ સમજવુ અને વિકારી કલ્પના શકિતના દોરાયા દોરાવુ નહિ આ બે વાતો હમેશા ધ્યાનમા રાખવી

૪૫ કરકસર કરવી, મિત વ્યયી થવુ, નિરતર ઉધમમા પ્રવૃત્ત રહેવુ, વચન પાળવામા નિયમિતપણુ જાળવવુ, અને ભવિષ્યનો વિચાર કરી અગમચેતી રાખવી, એટલા ગુણ હાલના જમાનામા સુધરેલી પ્રજાઓની

નીતિ સંબંધી ભાવનામાં અગ્રસ્થાન ભોગવે છે.

૪૬ હાલનો સુધારો ઉદ્યોગના જમાનાનો છે, અને લોકોને રૂચતી નીતિની ભાવનાનું સ્વરૂપ નક્કી કરવામાં ઉદ્યમ વિષયીક ખાસીયતો સૌથી વધારે સત્તા ભોગવે છે ઉદ્યોગનો જમાનો ઉદ્યોગને પ્રાધાન્ય પદ આપે છે અને નીતિનું ધોરણ ઉદ્યોગ વિષયિક ટેવોને અનુસરતું થતું જાય છે.

૪૭ રાજનીતિની ખરી કળા, જે લોકો બોલતા હોય છે તેમનું સાંભળવામાં રહેલી નથી, પણ જે લોકો નથી બોલતા તેમની ઇચ્છા સમજવામાં રહેલી છે.

૪૮ દેશના રાજવહીવટના ન્યાયીપણા ઉપરથી બહારના લોકોની આસ્થા ઓછી થાય. તેથી દેશને જેટલું નુકશાન છે. તેટલું નુકસાન બીજા કશાથી થતું નથી.

૪૯ મનુષ્યને જે અનેક વ્યવહારમાં પ્રવૃત્ત થવાનું છે, તેમાં પોતાની ચાલચલગતને કેળવવાનું અર્થાત્ પોતાનાં લક્ષણ ઘડવાનું કામ સૌથી વિશેષ ઉપયોગી છે. તે કામમાં સફલ થવા માટે પોતાના સ્વભાવ અને મનોવૃત્તિનું શાંત અને કાળજીપૂર્વક નિરીક્ષણ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા છે.

૫૦ મનુષ્યે જેમ પોતાના દુર્ગુણોથી અજાણ્યા રહેવું જોઇતું નથી, તેમ પોતાના સદ્ગુણોથી અંજાઈ પણ જવું નહિં.

૫૧ શારીરિક સંપત્તિ ઉપર મનુષ્યનું જેટલું ચલણ ચાલી

શકે છે, તેટલુ ચલણ અને તેટલીજ સત્તા, તે પોતાના ચારિત્ર ઉપર પણ ભોગવી શકે છે

પર જે માણસ સયમશીલ કે અસંયમશીલ, નિયમિત, કે અનિયમિત જીવન ગાળતો હશે પથ્ય કે અપથ્ય ખોરાક લેતો હશે, નબળા અવયવોને મજબુત બનાવવા કસરત કરતો હશે, આળસ કે દુરાચારમા મગ્નો રહેતો હશે, અને જેટલા પ્રમાણમા શક્ત ઉપરાત અવળે રસ્તે મહેનત કરતો હશે, તેટલા પ્રમાણમા તેની શારીરિક સપત્તિ ઉપર, તેના આયુષ્યની મર્યાદા ઉપર, શરીરમા રોગ થવાની સભાવના ઉપર, સારી કે માઠી અસર થયા વિના રહેશે નહિ

પ૩ મદ્યપાન તથા બીજા વિષય ભોગોનુ અમર્યાદ પણે સેવન કરવાથી, તેમના ઉપભોગ માટેની તૃષ્ણા અત્યત ઉત્કટ અને બલિષ્ટ થઈ જાય છે અને માણસ આખરે તેનો ગુલામ થઇ રહે છે જેના ઉપર માણસનો વિશેષ ભાવ હોય છે, જે વસ્તુ વિશેષ આનદ આપે છે, તેજ આગળ જતા પ્રધાન પદ ભોગવે છે

પ૪ બળવાન મનોવૃત્તિના સામર્થ્ય ઉપરજ મનુષ્યના વર્ત્તનનો આધાર રહેતો છે જેની મનોવૃત્તિ દુષિત કે દુષ્ટ નથી હોતી તેનેજ ખરો ભાગ્યશાળી ગણવો જોઇએ.

પપ વયે પહોચતા મનોવિકાર શાત પડતા જાય છે, તેના

વેગ અને જુસ્સામાં ઘટાડો થતો જાય છે, તેની પણ આદતો (ટેવો) દૃઢ અને બળવાન થતી જાય છે. આ ઉપરથી જીવનને સુખી બનાવે તેવી ટેવો પાડવી અને વૃત્તિઓને ઇષ્ટ વલણે વાળવી એ બાલ્યાવસ્થાનું મુખ્ય કર્ત્તવ્ય છે.

૫૬ બાલ્યાવસ્થા સુખમય નિવડે તેવી શિક્ષકે કોશીશ કરવાની જરૂર છે પુખ્ત ઉમરને લાયકના વિષયો બાલ્યાવસ્થામાં શીખવાડવામાં આવે તો તે બોજારૂપ થઇ પડે, છતાં તેના બીજ તો બાલ્યાવસ્થામાં વાવવાની જરૂર છે.

૫૭ વિષયો ભોગોની પસંદગી કરતી વખતે એ નિયમ ખાસ લક્ષમાં રાખવો, કે વિષયોનો ઉપયોગ એવી રીતે કરવો કે તેથી ભવિષ્યનાં સુખ કે આનંદનાં ઉપભોગને બાધા કર્ત્તા થઇ પડે નહિં.

૫૮ જે માણસ યુવાવસ્થામાં અત્યંત મદ્યપાન, વિષયાશકિત, જુગાર, ઉડાઉપણું, સ્વેચ્છાચાર વિગેરે દુર્ગુણોના સેવનમાં સુખ અને આનંદ માને છે, તેનો જન્મારો ખરાબ થયા સિવાય રહેતો નથી.

૫૯ વાંચનનો શોખ આનંદનાં દ્વાર ખુલ્લાં મુકવાની મહાન્ સત્તા ધરાવે છે મંદવાડ અને નબળાઇને લીધે એકાંત વાસમાં સડતા આજારીના મનને રંજન કરવાનું તે મુખ્ય સાધન છે નિદ્રા વગરની રાત્રીના શૂન્ય પહોરને તે પ્રકાશીત કરે છે. મનમાં સુખદાયિ

વિચારોનો પ્રચાર કરે છે વિષાદ અને ગ્લાની મટાડે છે ક્રિયામા અશકત અથવા વ્યવસાયી જીવનના કામ વગરના અવકાશને અંગે રહેલી બેચેનીને તે ખસેડે છે કાંઇ નહીતો થોડા વખતને માટે પણ મનુષ્યની ફીકર ચિંતાનો નાશ કરે છે આ વાચનના શોખનુ વિવેક પૂર્વક પોષણ કરવામા આવે તો ચારિત્ર કેળવવાનુ, વિચારને ઉમદા અને વ્યવસ્થિત બનાવવાનુ તે અત્યંત બળવાન સાધન થઈ શકે છે વાચનનો શોખ બીજી જાતના આનંદને પણ પુષ્ટી આપે છે જ્ઞાનની મર્યાદા વિસ્તૃત થાય છે મહાનુ ભાવની તથા ગુણની કદર કરવાની વૃત્તિ તેથી બળવાન થાય છે સોબત, પ્રવાસ, કળા, કૌશલ્ય ઇત્યાદિ મારફતે મળતા આનંદમા અને સંસાર રૂપી નાટય ભૂમી ઉપર બનતા અનેક બનાવોમા હિત ધરાવતા શીખવાના ગુણોમા બેસુમાર સુધારો વાચનથી થાય છે

૬૦ બચપણથી વાચન ઉપર રૂચી થવી તે બાળ શિક્ષણનુ ઉમદા ફળ છે પણ જો વાચનના શોખની સાથે જ્ઞાન સંપાદન કરવાનો શોખ ઉત્પન્ન થાય, તેમજ ખાસ એક વિષય ઉપર ચિત્તની એકાગ્રતા કરવાની ટેવ પડે, તથા અવલોકન કરવાની શકિત આવે, તો તો ઘણોજ ફાયદો થાય

૬૧ ઘણી વખત એક જાતનો શોખ બીજી જાતના આનંદનો

માર્ગ બંધ કરે છે. બીજી જાતના આનંદ મેળવવાની શકિતનો નાશ કરે છે. ચારિત્ર ઉપર માઠી અસર કરે છે. દાખલા તરીકે નોવેલ કથાઓ વાંચવાની ટેવ પડવાથી ઉમદા સાહિત્ય ઉપરની રૂચી નષ્ટ થાય છે. આ હલકા સાહિત્યમાં મચ્યા રહેવાથી રસજ્ઞતા નષ્ટ થાય છે. એક પ્રકારનો શોખ બીજી જાતના શોખનો પોષક હોવો જોઇએ.

૬૨ પહેલાની કેળવણીનો એવો ઉદ્દેશ હતો કે, મનને કેળવીને તથા અંકુશમાં રાખીને ઇચ્છાબળ વધારવું. સુખની ઉપેક્ષા કરીને દુઃખ સહન કરવાનો અભ્યાસ પાડવો. સ્વાભાવિક રૂચિઓ તથા વૃત્તિઓને અંકુશમાં રાખવી. કામનાઓની સત્તા અને સંખ્યામાં ઘટાડો કર્યા જવું. બહારના પદાર્થોની ગરજ રાખ્યા સિવાય નિર્વાહ ચલાવી લેવાનો મહાવરો પાડવો. અને એકંદર રીતે આત્મોન્નતિનેજ પરમ પ્રાપ્તવ્ય ગણવું એવું શિક્ષણ અપાતું હતું.

૬૩ પહેલા પ્રકારની કેળવણી ઇચ્છાઓને કેળવે છે. અને બીજા પ્રકારની કેળવણી મનને કેળવે છે હાલની કેળવણી પહેલા પ્રકારની છે. જ્ઞાન અને નીતિને ઇચ્છાના વિષય બનાવવા એ હાલની પદ્ધતિનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

૬૪ શરીર બળમાં પુરૂષથી ઉતરતી જણાતી સ્ત્રીઓ, મનના બળમાં અને સહન શીલતામાં પુરૂષોના કરતાં

ચડીયાતી જણાય છે

૬૫ નીતિની અને શિક્ષણની પધ્ધતિઓમા મનના બળને પોષવા ઉપર વિશેષ લક્ષ અત્યારે આપવામા આવતુ નથી બચપણથીજ આત્મસયમ અને સ્વાર્થ ત્યાગના ગુણ પ્રાપ્ત કરવા, અને એકાગ્ર ચિત્તથી નિયમિત પણે ઉત્સાહ પૂર્વક કામે વળગવાની ટેવ પાડવી, એના જેવુ બીજુ હિતકારી એકે શિક્ષણ નથી

૬૬ સુકાનીના અંકુશમા નહિ રહેનારૂ વહાણ, પવન અને ભરતીની અનુકુળતા છતા પણ, સહીસલામત ધારેલે બદરે પહોચતુ નથી તેવીજ રીતે માણસનો સ્વભાવ ગમે તેટલો માયાળુ, પ્રેમાળ અને પવિત્ર હશે પણ, જો તેના ઉપર આત્મસયમનો અકુશ નહિ હોય અને તે મનોવિકારના આવેશમા આમ તેમ ઘસડાઇ જતો હશે તો તેનાથી કોઇ દિવસ ઉત્તમ કાર્ય બની શકનાર નથી

૬૭ કેટલાક એક માણસોએ પોતાના મનોવિકારને સ્વચ્છદપણે વર્ત્તવા દીધેલા હોવાથી, તેમની મનો વૃત્તિઓ એટલી બધી ભ્રષ્ટ અને બલિષ્ટ થઇ ગયેલી હોય છે, તથા સન્માર્ગે દોરવાની વૃત્તિઓ એટલી બધી નિર્બળ થઈ ગયેલી હોય છે કે તેમના સ્વભાવમા કોઇપણ ઉપાયથી સુધારો થઇ શકવાનો નથી, એમ નિશ્ચય માણસને થાય છે

૬૮ બીજાના સ્વચ્છદ વ્યવહાર કરતા, આપણા પોતાનો

સ્વચ્છંદ વ્યવહાર વધારે હાની કર્ત્તા છે.

૬૯ કોઇના ઉપર હુકમ ચલાવવો તેના કરતાં, આપણે કોઇના હુકમમાં રહેવાનું ન થાય એ પસંદ કરવા યોગ્ય છે.

૭૦ બીજાને અંકુશમાં રાખવાની ઇચ્છા રાખવી, તેના કરતાં પોતાની જાતને અંકુશમાં રાખવી તે વધારે સારૂં છે

૭૧ પોતાના આત્મા ઉપર પ્રીતિ રાખવી એ પાપ નથી પણ, પોતાની ઉપેક્ષા કરવી એના જેવું બીજું પાપ નથી.

૭૨ મનોવિકારના દાસ થવું તેના જેવું એકે દુર્દૈવ નથી.

૭૩ જે માણસ પોતાની જાતને કાબુમાં રાખી શકતો નથી, તે બીજાનો ઉપરી શી રીતે થઇ શકવાનો ?

૭૪ જે પોતાના મન પર જીત મેળવે છે તે આખા જગત્‌ને વશ કરી શકે છે. જે પોતાને વશ કરી શકતો નથી, તે બીજાને વશ થાય છે.

૭૫ ક્રોધમાં વરસાદ જેવો ગુણ રહેલો છે. તે જેની સાથે અફળાય છે તેને કાંઇ થતું નથી. પણ પોતે તો છિન્નભિન્ન થઇ જાય છે ક્રોધી માણસ સામાનો પરાભવ કરવા જતાં પોતેજ હારખાઇ પાછો હઠે છે.

૭૬ ડાહ્યા માણસે હમેશાં શાંત વૃત્તિનુંજ સેવન કરવું, પોતાની વૃત્તિઓને બહેકી જવા ન દેવી.

૭૭ સદ્‌ગુણી કે દુર્ગુણી થવું તે આપણા પોતાના હાથની

વાત છે બીજી બધી વાતો પ્રારબ્ધાધિન છે

૭૮ પોતાને નુકશાન થવામા કદાચ કોઇ બાહ્ય નિમિત્ત હશે, પણ ખરી રીતે તેનુ મૂળ કારણ પોતાની દુષ્ટ વૃત્તિઓજ છે બીજાને કાઇ લેવા દેવા નથી

૭૯ લુહાર લોઢાને ટીપીને (સોની સોનાને ટીપી કે ઓપીને તેના સારા ઘાટ બનાવવાની જેટલી કાળજી રાખે છે, તેટલી કાળજી તમારા આત્માને ઉન્નત કરવા માટે પણ તમે રાખતા નથી એ કેટલી શરમની વાત છે?

૮૦ કોમળ પાણીના મારાથી જ્યારે પત્થર પણ ઘસાઇ જાય છે, તો પછી આપણા હૃદય તથા મનનો મલ આપણે કેમ ઘસી કે દૂર કરી ન શકીએ?

૮૧ વિષય લપટ અને વ્યસની માણસો પશુ કરતા પણ હલકા છે દેહનો દુરૂપયોગ, અતિ ઉપયોગ અને અનાદર થાય ત્યારે આધિ, વ્યાધિ, તેને ઘેરી લે, અને અસહ્ય યાતના ભોગવવી પડે તેના કોનો દોષ? પોતાનોજ

૮૨ સતોષી સ્વભાવ-ાળાના શરીર રૂષ્ટ પુષ્ટ હોય છે, પણ બળેલા સ્વભાવવાળાના શરીર સુકલકડી જેવા હોય છે ચિતાવાળા, ઇર્ષાળુ અને અસતોષીના શરીરે લોહી ચડતુ નથી

૮૩ છોકરાને છાના રાખવા માટે કેટલીક માતાઓ, એ

વાઘ આવ્યો! ઓ ઘોઘર આવ્યો! ઓ બાઉ આવ્યું! ઇત્યાદિ કહી બીવરાવનારી માતાઓએ યાદ રાખવું કે તેથી છોકરાં કાયમ માટે બીકણ થઇ જાય છે. એટલું નહિ પણ કેટલીક વખત તેમાંથી ગંભીર પરિણામો નીપજે છે.

૮૪ ઘણા ખરા મંદવાડનું મૂળ કારણ અજીર્ણ વિકાર હોય છે. હંમેશાં જઠરાગ્નિ ઉપરાંત બોજો નાખવાથી, અનેક જાતના રોગોનાં બીજ રોપાય છે. અલ્પ આહારથી શરીર હલકું રહે છે, મન પણ સ્ફુર્ત્તિવાળું થાય છે અતિ આહારથી શરીર ભારે લાગે છે. ઇંદ્રિઓમાં જડતા આવે છે, અને બુદ્ધિપણ કહ્યું કરતી નથી. એક તરફ દુનિયાના તમામ રોગો અને બીજી તરફ અજીર્ણ વિકારથી થતા રોગોનું પ્રમાણ સરખું આવે છે.

૮૫ રસના ઉપભોગથી થતો આનંદ ક્ષણિક છે, અને પરિણામે હાનિકારક છે. તરવાર કરતાં સ્વાદ ઇંદ્રિયે મનુષ્યના ઘણા ભોગો લીધા છે. સ્વાદ ઓછો કરો અને જીવનને બચાવો. સઘળાં બંડ કરતાં હોજરીનાં બંડ વિશેષ ભયંકર છે. સાદો અને સાફસરનો ખોરાક લ્યો હોજરી પુરેપુરી ભરેલી હોય છે, ત્યારે મગજ બરાબર કામ કરી શકતું નથી; આ કારણથીજ ઉપવાસનો દિવસ ધર્મક્રિયા માટે યોગ્ય મનાયેલો દેખાય છે.

૮૬ આધિ, વ્યાધિ, કલહ, બકબકાટ અને વિના પ્રયોજને માર સહન કરવો એ મઘણુ એક સ્થળે દેખવામા આવે છે ? એમ મને જો કોઇ પ્રશ્ન કરે તો હુ તેનો ઉત્તર એટલોજ આપુ' કે જ્યા આગળ લોકો એકઠા થઇ દારૂ પીવે છે ત્યા તે સર્વ હોય છે

૮૭ મદ્યપાનના સેવનથી માણુસ નિર્ધન થાય છે. મદ્યપાનને અગે રહેલા અનર્થમા આતો સૌથી નજીવો અનર્થ છે પણ મદ્યને લીધે માણુસ પશુ કરતા પણ નીચ બને છે તેને મોટી આફતો આવી પડે છે તે તેણે જાતે માગી લીધેલી હોય છે મદ્યથી વધારે બીવાનુ કારણુ એ છે કે તેનુ ખરૂ સ્વરૂપ અત્યત ભયકર છતા બહારથી તે ઘણુ'જ મોહક લાગે છે મદ્યપાનના સેવનથી બેચેની દૂર થઇ ઉત્સાહી થવાશે. એવા ખોટા, ખ્યાલથી અનેક માણુસો ખુવાર થયા છે, અને થાય છે મદ્યપાન શરીર સપત્તિને હાની કરે છે મદ્યપાન કરનારાના આયુષ્યો મદ્યપાન નહિ કરનાર કરતા ઘણા ઓછા હોય છે માનસિક સપત્તિની પણ હાની થાય છે શાન્ત અને સુસ્ત માણુસો પણ મદ્યપાનથી તકરારી અને ટટાખોર થાય છે તેની વિષય ઇંદ્રિઓ અમર્યાદિત થાય છે

૮૮ કોમળ અને સુગધીદાર પુષ્પ તો માથા ઉપર ધારણ કરવા યોગ્યજ ગણાય, તે કાઇ પગતળે કચરી ન નખાય તેમ આ શરીરનુ દિવ્ય મદિર બનાવવુ એ

આપણી મરજી અને સત્તાની વાત છે.

૮૯ પરિશ્રમ–મહેનત એ સર્વ મુશ્કેલીઓનો પરાભવ કરે છે. યોગ્ય પરિશ્રમ જાતેજ આનંદરૂપે છે. આળસ એ શરીરનો કાટ છે. લોઢું કાટથી જેમ ખવાઇ જાય છે તેમ શરીર આળસથી ખવાય છે.

૯૦ દિવસે કામ કરનારને રાત્રે શાંત અને ગાઢ નિદ્રા આવે છે. ઘણી જવાબદારી અને જંજાળોવાળા માણસો ઉંઘથી બેનસીબ રહે છે. દિવસ જો સારી રીતે કામમાં ગાળવામાં આવે તો રાત્રે નિદ્રા આપોઆપ આપણી સેવામાં હાજર થાય છે ઔષધની મદદ વડે કૃત્રીમ ઉંઘ લાવવી એ ઘણું જોખમ ભરેલું છે. એવી લાલચમાં કદી ફસાવું નહિ આપણા આચરણો વ્યવસ્થિત રાખીશું તો થોડીવારમાં પૂર્વની માફક નિદ્રા આવ્યા કરશે. ઉંઘ શરીર અને મનનો બોજો ઓછો કરે છે.

૯૧ વિશ્રાંતિ લેવાના વખતમાં પણ આપણે જો દુનિયાદારીનાં સંકટ, જંજાળો, દુઃખ અને મુસીબતોનોજ વિચાર કર્યા કરીએ, મગજને વિશ્રાન્તિ ન આપીએ, તો તે કાળ કામ કરવા કરતાં પણ વધારે કંટાળા ભરેલો આપણને લાગશે એવી વિશ્રાન્તિ કરતાં કામ હજાર દરજ્જે સારૂં છે.

૯૨ દિવસની સખ્ત મજુરીથી શરીર અને મન જેટલાં ઘસાય છે, તે કરતાં રાત્રે કંટાળા ભરેલા વિચારોમાં

જાગતા પડી રહેવાથી બન્નેને વધારે ઘસારો પડે છે

૯૩ આપણે આપણા મનને શુદ્ધ અને આનંદદાયક વિચારોમા રોકવુ જોઇએ, અથવા વર્તમાન કાળની સાથે જેને સબંધ નથી એવી પુરાતની કાળની કોઇ કથા, શૌર્ય કે પ્રવાસની વાર્તા, ઉત્તમ જીવનચરિત્ર ઇત્યાદિ વાચવામા મનને રોકવાથી નિત્યની જજાળોનું વિસ્મરણ રાત્રે થઇ શકશે આવે પ્રસગે કલ્પનાની પાખો ઉપર બેસી અનત દેશ કાળના પ્રદેશમા મોજથી ઉડયા કરવાથી પ્રસ્તુત કામની દુગ્ધાઓનું વિસ્મરણ થઇ મન આનદમા મગ્ન થશે વળી આગ્રહ પૂર્વક પરમાત્માનુ સ્મરણ કરવામા મનને જોડવામા આવે તો ઘણીજ થોડીવારમા ઉઘ આવી જશે

૯૪ રાત્રિનો સમય દિવસ કરતા વધારે રમણીય અને વિશ્રાન્તિદાયક હોઇ, દિવ્ય વિચારનો પોષક છે પુરાતન કાળમા જે ૠષી, મહર્ષી, મહાત્માઓએ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર મેળવેલો હતો તે સૂર્યના પ્રચડ તેજસ્વી પ્રકાશમા નહિ પણ રાત્રીના શાન્તિપ્રદ પ્રદેશમાજ મેળવ્યો હતો

૯૫ પાપી અને અજ્ઞાની હોય તેમનેજ મૃત્યુનો ડર હોય છે, પણ પુન્યશાળી કે જ્ઞાનીને મૃત્યુ એ માગલીક પ્રસગ જેવુ આદરણીય લાગે છે

૯૬ જે મનુષ્ય ઉત્તમ જીવન ગાળે છે તે દેવ સમાન થઇ શકે છે અને જે મનુષ્ય અધમ જીવન ગાળે

છે. તે પશુ સમાન થઇ જાય છે.

૯૭ આહાર, નિન્દ્રા. ભય, અને મૈથુન એ ચાર મનુષ્ય અને પશુમાં સમાન છે એમાં જે રચ્યો પચ્યો રહે તે પશુજ છે. પણ જે સત્ય, શૌચ, અહિંસા, આર્જવ, ઇંદ્રિયદમન, શાન્તિ, ભકિત, જ્ઞાન વિરકિત વીગેરે ધર્મનાં લક્ષણરૂપ મનાતા દૈવી ગુણોનું અનુકરણ કરે છે તે દેવજ છે,

૯૮ સ્વર્ગનાં અલૌકિક સુખનો અનુભવ કરવો, કે નરકની યાતનાઓ ભોગવવી, એ બન્ને વાતો આપણા હાથમાં છે. જો મનુષ્ય દુષ્ટ કે તિરસ્કારને પાત્ર નિવડે તો તેમાં પોતાનોજ દોષ છે.

૯૯ કુમળું ઝાડ જેમ વાળીએ તેમ વળે છે, તેમ બાળકોના અંતઃકરણ ઉપર કેવા સંસ્કાર પાડવા તે બાબતમાં માબાપે તથા શિક્ષકે ખાસ કાળજી રાખવી ઘટે છે.

૧૦૦ બાળકો જેમની સાથે વિશેષ રહેતાં હોય છે, તેમની અસર તેમનાં ચારિત્ર ઉપર વિશેષ પડે છે. બાળક સામાને જેવાં દેખે તેવાં થતાં શીખે છે. માટે માબાપ તથા શિક્ષક ઉપર બાળકોને કેળવવાની મોટી જવાબદારી રહેલી છે.

૧૦૧ બાળકોનાં મન કોરા કાગળ જેવાં છે તેથી તેના ઉપર જે લખવા ધારીએ તે લખી શકાય છે. પણ એકવાર લખ્યું તે વજ્રલેપ જેવું થઈ જાય છે, માટે

તેના ઉપર જે લખવું તે સંપૂર્ણ વિચાર કરીનેજ લખવું જોઈએ

૧૦૨ બાળકોને ઉપદેશ કરીએ, તેના કરતા આપણા વર્ત્તનની તેમના ઉપર વધારે ઉંડી છાપ પડે છે. આથી કરીને જેમના વર્તનના સંસ્કાર, બાળકના ઉપર પડવાનો સંભવ હોય તેમણે પોતાનું વર્તન ઉંચા પ્રકારનું રાખવું જોઈએ

૧૦૩ પુરૂષોમા શરીરબળ વધારે હોય છે પુરૂષોમા મનની દૃઢતા અધિક હોય છે, સ્ત્રીઓમા સભાવનાની દૃઢતા અધિક હોય છે

૧૦૪ મનુષ્ય ગમે તેટલો ગરીબ હોય પણ સદ્વર્ત્તનવાળો હોય તો તે રાજા કરતા પણ ચઢીયાતો છે પણ ધનવાન્ છતા ભિખારનો ગુલામ થઈ જાય, દુષ્ટ વૃત્તિઓ દોરે ત્યા દોરાય, અને લાલચોમા લપટાય તો તે અધમજ છે.

૧૦૫ મનુષ્યનુ ખરૂ મનુષ્યત્વ તેના ચારિત્રમાંજ રહેલુ છે મુગટ ધારી મસ્તક ડગેથા જે ચેન રહે છે નહિં વિગેરે મોટા લોકોની સ્થિતિ આકાશમાના તારા જેવી છે, તેમને વિશ્રાન્તિ હોતી નથી

૧૦૬ બીજાને બદીખાનામા નાખનારો જુલમી રાજા પોતાના કેદી કરતાં વધારે છુટ ભોગવી શકતો નથી એટલુંજ નહિ પણ ઉલટુ વધારામા તેનો જીવ વધારે ધાસ્તીમા હોય છે

૧૦૭ માણસ જો નિર્દોષ અને નિષ્કલંક હોય, તેનું અંતઃકરણ પવિત્ર અને ચિત્ત સ્વસ્થ હોય તો કેદખાનું પણ તેને સારૂં છે, પણ જો ફીકર અને ચિંતામાં ગ્રસ્ત હોય, તો મોટું રાજ્ય પણ નકામું છે.

૧૦૮ સુખ પ્રાપ્તિના કામમાં જોર જુલ્મ કે બળાત્કારનો ઉપાય કામમાં આવતો નથી.

ૐ

નીતિ વાક્યામૃત.

મણકો ૨ જો

---

૧ બીજાઓની ઉપર અધિકારી ભોગવવા ખાતર પોતાની સ્વતંત્રતા ખોવી એ તો ખોટનોજ ધંધો છે સત્તા, ખોળવી અને સ્વતંત્રતા ગુમાવવી, બીજા ઉપર સત્તા ચલાવવા મથવું, અને પોતાની જાત ઉપરનો કાબુ ખોઈ બેસવો, એતો પુત્ર લેવા જતા પતિ ખોઈ બેસવા, જેવું અયોગ્ય છે

૨ કીર્તિએ ગુણના સ્મશાન તુલ્ય છે

૩ સંપત્તિ, માનપાન, અને સત્તાને લીધે માણસ, જીવનના બીજા સુખોનો ઉપભોગ કરવા માટે નાલાયક થઈ જાય છે એવા વૈભવ અને મોટાઈ તને કામ ના.

૪ જે માણસ બીજાના માથા ઉપર પગ દઈને ચાલવાની દરકાર રાખે છે, તેમને કોઈ દિવસ શાન્તિ કે સુખનો અનુભવ મળતો નથી શાન્ત અને સુખી જીવન ગાળવાની દરકાર રાખનારે મોટા થવાની લાલચ મુકી દેવી જોઈએ

૫ દુનિયામાં પોતાની વાહવાહ કહેવરાવવી, મોટાઈ મેળવવી, એના જેવો જોખમ ભરેલો ધંધો બીજો એક પણ નથી. કીર્તિ કે સત્તા મેળવવા માટે કોશીશ કરવાની કે વલખાં મારવાની જરૂર નથી. તમે શાણા અને સારા હશો તો તમારી ઇચ્છા વિના પણ તે તમારી સમક્ષ હાજર થશે.

૬ ખીંટીએ લટકાવી રાખેલી કટાઇ ગયેલી તલવાર માલીકની હાંસીજ કરાવે છે. તેમ આળસુ થઇ જવાથી બટ્ટો લાગે છે. દૃઢ ઉદ્યોગમાં મચ્યા રહેવાથીજ કીર્તિ ઉજવળ રહે છે.

૭ બાળકોને માટે દ્રવ્ય કે ઉંચા અધિકારનો વારસો મૂકી જવાનું બધાથી બની શકે તેવું નથી, પણ બાળકોને સદાચારી અને સદ્‌ગુણી બનાવવા જેવો એકે કીંમતી વારસો નથી. માટે તેવાં બાળકોને બનાવવા પ્રયત્ન કરવો એ માતા પિતાનો અમૂલ્ય વારસો છે.

૮ શ્રીમંત અને સત્તાવાન્ પુરૂષો પોતાનાં દુષ્ટ વર્તનથી જગત્‌ને સુધારવાને બદલે બગાડતા જાય છે.

૯ સત્યજ્ઞાન એ પર્વતમાંથી નિકળતાં નિર્ઝરણો જેવું છે. તે પાણી નિત્ય પ્રવાહથી વહ્યા કરે છે, તોજ સ્વચ્છ અને નિર્મળ રહી શકે છે. નહિંતર ખાડામાં ભરાઇ રહી બંધિયાર થતાં તેમાં દુર્ગંધ ઉત્પન્ન થાય છે. આજ પ્રમાણે શાસ્ત્રિય જ્ઞાનનો પ્રવાહ

નિરતર વહેતો રહે તેજ યોગ્ય છે,

૧૦ પ્રજાના આરોગ્ય, સુખ અને ખરા મનુષ્યત્વમાં સુધારો, વધારો થાય, તેની ઉપરજ દેશની ઉન્નત્તિનો આધાર છે

૧૧ જો તને ઇષ્ટ વસ્તુ પ્રાપ્ત ન થાય, તો જે પ્રાપ્ત થયેલુ હોય તેને ઇષ્ટ માનીને એમી રહે

૧૨ પ્રકાશને જેમ અધારૂં વળગેલુ છે તેમ સુખને, દુખ વળગેલુ છે મનુષ્યોની આજુબાજુ સુખ દુખની ભરતી ઓટ થયાજ કરે છે

૧૩ હરકતમા બરકત રહેલી છે સુસીબતો, એ સામર્થ્યની કસોટી સમાન છે આફતો, એ સાવચેતીની સૂચના કે ચેતવણી સમાન છે

૧૪ શરીરને વૃદ્ધાવસ્થા આવવા ન દેવી એ આપણા હાથમા નથી, પણ શોક અને સંતાપને લીધે મનનેજ વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે તે આવવા ન દેવી, એ આપણી સત્તાની વાત છે મન જ્યાસુધી જીર્ણ થયુ નથી, ત્યાસુધી શરીર ગમે તેટલુ જીર્ણ થાય તો પણ હાની નથી.

૧૫ દુખના સો ઉદ્દગાર કાઢવાની તસ્દી લેવી તેના કરતા, એકવાર પેટ ભરીને હસવુ તે પસંદ કરવા યોગ્ય છે

૧૬ જેમ સુખ ચાલ્યુ ગયુ તેમ દુખ પણ ચાલ્યુ જશે છતા ખેદ કરીને આપણા જીવન રૂપી વાજાને બેસુર બનાવવું એ તો મૂર્ખાઇ છે

૧૭ આવી પડેલું દુઃખ ભોગવ્યા સિવાય છુટકો નથી તો પછી બડબડાટ કરીને ભોગવ્યા કરતાં આનંદથી ભોગવવું એ ડાહાપણ ભરેલું છે.

૧૮ મનુષ્યો જે શોક અને સંકટ ભોગવે છે તેમાં કેટલાંક તો પોતપોતાની મેળેજ માથે વહોરી લીધેલાં હોય છે. તે દુઃખમાંનો મોટો ભાગ દુર્વ્યસન, દુરાચરણ દુષ્ટ સ્વભાવ, અને ખાવાપીવામાં અમર્યાદિતપણું એ બધાને લીધે ઉત્પન્ન થવા પામ્યાં હોય છે.

૧૯ માણસ જો બરાબર કાળજી રાખી સર્વ વાતનો વિચાર કરીને પગલું ભરે, તો ઘણી ભૂલો ટાળી શકાય તેવી હોય છે તેમાંથી બચી શકે છે.

૨૦ સુખ દુઃખનું કારણ મન છે, જેવી જેના મનની વૃત્તિ તેવો તેને સંસાર લાગે છે. તારે જો સુખી જીવન ગાળવું હોય, તો જગતના બધા વ્યવહાર તારી મરજી મુજબ ચાલે એવી ઇચ્છા કરીશ નહિં પણ તુંજ જગતના જેવો થા.

૨૧ પોતાના પગમાં જોડા પહેર્યા એટલે, તે આખી પૃથ્વી ઉપર ચામડું પાથર્યા સમાન છે તેજ પ્રમાણે આપણે શાન્ત વૃત્તિનું સેવન કરીશું, તો માથા ઉપર દુઃખના ડુંગર તુટી પડશે તો પણ આપણા સુખમાં અંતરાય આવશે નહિં.

૨૨ આ દુનિયાનું કોઇપણ સુખ એવું નથી, કે જે દુઃખની છાયાથી તદ્દન મુકત હોય, તેમ કોઇપણ

દુખ એવુ નથી, કે જેમા સુખનો અશ-લેશ પણ ન હોય, માટે માથે સકટ આવી પડે ત્યારે આક્રદ કરવા બેસવુ કે રોદડા રડયા કરવા, એના જેવી બીજી મૂર્ખાઈ શુ હોઇ શકે? એમ કરવાથી સકટ નિવારણ થતુ નથી, માટે ધૈર્યતાથી સહન કરો, અને ચિત્ત શાન્ત કરી નિવારણનો ઉપાય શોધો

૨૩ જેની પાસે ધૈર્ય રૂપી ધન નથી, તેના જેવો બીજો નિર્ધન કોઇ નથી

૨૪ જે થાય છે તે સારાને માટે થાય છે, એમ માની હમેશા આનદમા રહેવુ, ફોગટની હાયવોય કરવાથી બમણો ખેદ થાય છે

૨૫ સુખ મળે તો મે મેળવ્યા અને દુખ પડે તો દૈવે મોકલ્યા એવી વૃત્તિ ન રાખવી કાતો બન્ને પોતે કર્યા, અને કાતો બન્ને દૈવે આપ્યા એમ માનો, જેથી મન ખેદ કરતુ અટકશે પોતે કર્તા થતા પોતાની ભૂલ સુધારાશે, અથવા દૈવ ઉપર ભરોસો રાખતા તેની નિશ્ચા કબુલ કરાશે

૨૬ સ્વાર્થ પરાયણતા, લુટફાટ, ઇર્ષા ચેનબાજી, લોભ, અહગર ઇત્યાદી દુર્ગુણોનો ફેલાવો થવાથી જગતમા જ્યા ત્યા ટટારિમાદ, લડાલડી, હોસાતોમી અને શોકના ઉદ્ગાર સભળાય છે

૨૭ ઘણી વખતે ખોટામાથી સારૂ નીપજે છે અને દેખીતી આફત આર્શીવાદ સમાન થઇ પડે છે,

કેટલાક. અલૌકિક ગ્રંથો તેમના લેખકોએ. કારાગૃહમાં હતા તે વખતે અને તેને લીધે લખાયેલા છે. એવી આફતને લીધેજ તેમનાં નામ અમર થવા સાથે દુનિયાને મોટો લાભ થયો છે.

૨૮ હું જે સ્થિતિમાં હોઉં તે સ્થિતિમાં સંતોષ માનવાને મને અભ્યાસ પડી ગયો છે, તેથી મને દારિદ્ર તરફથી બીલકુલ ચિંતા નથી.

૨૯ સારું કામ કરનાર કદી નઠારી ગતિને પ્રાપ્ત થતા નથી.

૩૦ અન્ન, વસ્ત્ર, પાણી અને છાંયા, એટલી વસ્તુઓજ જીવન નિર્વાહ માટે આવશ્યક છે અને તે વસ્તુઓ થોડા જીવનનિર્વાહ માટે આવશ્યક છે. અને તે વસ્તુઓ થોડા પરિશ્રમથી પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. માટે નિર્વાહ સારૂ ચિંતાતુર રહેવાથી બીલકુલ જરૂર નથી પણ તૃષ્ણાને લગામ નથી હોતી.

૩૧ વિકટ પ્રસંગે ખેદ ન કરવો, તેમ ના ઉમેદ થઇ જવું નહિ પણ કમર કસીને તેની સામે બાથ ભીડવી. મુસીબતોથી ડરીને નાશી જતાં તે આપણી પાછળ પડી આપણને પકડી પાડયા સિવાય રહેતી નથી. પણ હિમ્મતથી તેની સામે થતાં તે પાછી હઠી જાય છે અને આપણો વિજય થાય છે.

૩૨ મહાન્ પુરૂષોનું ખરૂં સામર્થ્ય વિપત્તિના પ્રસંગેજ પ્રગટ થાય છે, સંપત્તિના પ્રસંગમાં તેટલુ પ્રગટ

થતુ નથી અગરને દેવતામા નાખ્યાથી તેમાથી જે સુગધ પ્રગટ થાય છે, તે સુગધ બહાર હોય છે ત્યારે તેટલી દેખાતી નથી,

૩૩ સપત્તિના પ્રસંગમા મહાન્ પુરૂષોનુ ચિત્ત કમળ જેવુ કોમળ હોય છે પણ વિપત્તિના પ્રસગમા તો પર્વતથી પણ વધારે કઠીન મન હોય છે

૩૪ જગતમાં સકટ કાતો કરેલ કર્મની શિક્ષા તરીકે હોય છે અથવા આગામી સકટથી સાવધ રહેવાની ચેતવણી રૂપે હોય છે ઠોકરો ખાધા સિવાય માણસમા હોશિયારી આવતી નથી સકટ આપણને સાવધ કરે છે સાવચેતીના ઉપાય સૂચવે છે

૩૫ બીજી જાતના સકટ આપણા ધૈર્યની તથા આપણા દૈવતની પરિક્ષા કરે છે પ્રલ્હાદ, ધ્રુવ, હરિશ્ચદ્ર, નળ, મહાવીર ઇત્યાદિ પુરૂષોપર સકટ ગુજર્યા ન હોત તો તેમની ખરી કિમત દુનિયા કરી શકત નહિ જે મુસીબતો મૂર્ખ લોકોને હેરાન કરી નાખે છે તેજ મુસીબતો શાણા પુરૂષને ચડતીના સાધનરૂપે થાય છે

૩૬ વિપત્તિ માણસમા માણસાઈ લાવે છે જ્યારે સંપત્તિ આરોગ્ય માણસને રાક્ષસ બનાવે છે

૩૭ મિત્રની પરિક્ષા વિપત્તિ પ્રસગે થાય છે અને વૈભવનો જે ક્ષય અથાત્ ગરીબાઇ વખતે સ્ત્રીની પરિક્ષા થાય છે જે સાચો સ્નેહી હોય છે તેજ વિપત્તિના પ્રસગે પાસે ઉભો રહે છે, અને જે સ્વાર્થ

સાધવા ભેગા થયા હોય છે તે વિપત્તિ પ્રસંગે કે વૈભવ ક્ષય થયે પાસે આવતા નથી.

૩૮ અગ્નિમાં તપાવવાથી સોનારૂપા અને કથીરની પરિક્ષા થાય છે તેમ આપત્તિકાળે ખરા અને સ્વાર્થી મિત્રો પરખાઇ આવે છે.

૩૯ આખા દેશપર સંકટ આવી પડે છે ત્યારે ખરા સ્વદેશ પ્રેમી પુરૂષો પોતાની અંગત લાગણીઓને કોરે મૂકી દઈ દેશના રક્ષણ માટે એક દીલ થાય છે.

૪૦ આ જગતમાં થોડા થોડામાં ના ઉમેદ થઇ કે નાસી-પાસ થઇ જનારનું કામ નથી 'ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરી ગણો' આ સૂત્રને લક્ષમાં રાખી જે માણસ. પાછો પડયા છતાં તેની પાછળ મંડયો રહે છે. તેજ આ જગત્માં વિજય મેળવે છે. પ્રોફેસર હક્ષલી મહાન્ વકતા હતો. શરૂઆતમાં તેની ફજેતી થઇ, ભાષણ ન કરવા કોઇએ ગુપ્ત ચીઠ્ઠી લખી, કોઇએ સલાહ આપી, પણ તે પ્રયાસમાં મચ્યો રહ્યા તો છેવટે તે એક મહાન્ વકતા થયો.

૪૧ અભ્યાસ વડે હરેક કામમાં નિપુણતા મેળવી શકાય છે. અનેક અડચણો નડવા છતાં ઉત્તમ માણસો હાથમાં લીધેલું કામ છોડતા નથી

૪૨ આફત આવી પડયા પહેલાં શોક કરવા બેસવું એના જેવું દુઃખ બીજા કશાથી થતું નથી કલ્પનાએ ખડાં કરેલાં દુઃખ પ્રત્યક્ષ દુઃખ કરતાં વધારે ત્રાસ

દાયક છે

૪૩ માણુસોને જેની દહેસત વધારે લાગતી હોય છે, તે તેમના સ્મરણુમાથી જલ્દી નીકળી જતુ નથી રખેને કાઇક જોખમમા આવી પડીશુ એવી બીકથી ઘણા માણસો દુ ખ અનુભવતા હોય છે સ કટની બીકજ ઘણી વખત સ કટનો જન્મ આપે છે

૪૪ કેટલીક વખત સુખની અવગણુના કરવાથીજ આપણે દુ ખી થઇએ છીએ કેટલીક દવાઓ સસ્તી છતા રામબાણ હોય છે, પણ કેટલાક એવા મૂર્ખ હોય છે કે સસ્તી દવાથી મોટા રોગો મટે તે વાત તેમના માન્યામાજ આવતી નથી અને સામે આવેલા સુખના સાધનનો અનાદર કરી દુ ખ ભોગવ્યા કરે છે

૪૫ કેટલીક વખત માણસો નજીવી અડચણને દર ગુજર નહિ કરવાને લીધેજ મોટા કકાશના મૂળ રોપે છે જગત ઉપર જળ પ્રલય, અગ્નિકોપ, મરકી, દુકાળ ઇત્યાદિ દૈવી ઉપદ્રવને લીધે જેટલા માણસ મરે છે, તેના કરતા મારામારી, લડાલડી, અને કાપાકાપીને લીધે માણસોનો વધારે ઘાણ નીકળી જાય છે

૪૬ કેટલાક તો "કાજીને સારા ગામડી ફીકર" ને લીધે દુબળા થાય છે જેમાં પોતાને બીલકુલ લેવા દેવા ન હોય, એવા કામમા માથુ મારવાની અને પારકાની ભાંજગડમા પડવાની ટેવને લીધે ઘણા માણુસો દુ ખી

થતા હોય છે મૂર્ખ લોકોને બીજાની ભાંજગડમાં પડયા સિવાય ચેનજ પડતું નથી,

૪૭ આપણે જો બીજાના કામમાં માથું મારવા ન જઈએ, તો આપણા કામમાં તે માથું મારવા નહિંજ આવે.

૪૮ દુનિયામાં દ્વેષી અને વિના કારણે બીજાને ઉપદ્રવ કરવાના સ્વભાવવાળા માણસોની ખોટ નથી.

૪૯ શાંતિના ચાહનારાઓએ આ સૂત્ર અજમાવી જોવા જેવું છે કે વઢવાડ કરનારીને વઢવાડ કરનાર કોઇ સામું નહિં મળે તો એની મેળે થાકીને તે ઘરમાં બેસશે.

૫૦ આપણા પોતાના દોષ કે પાપાચરણને લીધે આપણે જે દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. તે આપણે જાતે વ્હોરી લીધા જેવાંજ છે. ન્યાય રીતે તેમાં ફરીયાદિ ઉઠાવવાનો આપણને જરા પણ હક નથી. દારિદ્ર, મંદવાડ કે સંકટ એ બધાને લીધે જીવન કષ્ટમય થતું નથી, પણ એકલપેટાપણું, અતિલોભ, અહંકાર અને પાપાચરણ ઇત્યાદિ દુર્ગુણને લીધેજ જીવન અસહ્ય દુઃખરૂપ થઇ પડે છે

૫૧ ઉપલક દ્રષ્ટીથી જોતાં કેટલીક બાબતો આપણને કલેશ કારક લાગે છે. પણ વાસ્તવિક રીતે જોતાં તે આપણું હિત કરતી હોય છે. સંકટને ધૈર્યથી સહન કરીએ અને કેડ બાંધીને સામા થઇએ તો આપણી ઉન્નત્તિ થયા સિવાય રહેતી નથી. શીયાળાની ટાઢનો

ચમકારો શરીરને ધ્રુજવે છે ખરો, પણ તેથી શરીર દૃઢ ને મજબુત થાય છે સંપત્તિએ જેમના હાડ શીથીલ કરી નાખ્યા હોય છે તે માણુસો વિપત્તિનો ઝપાટો સહન કરી શકતા નથી

૫૨ આ દુનિયામા સંપત્તિએ જેટલા માણસોને ખરાબ કર્યા છે તેટલા વિપત્તિએ કર્યા નથી

૫૩ ગમે એવો પ્રચંડ વાયુ વાતો હોય તો પણ સવાર થતા તે શાંત થાય છે, અને મુસલધાર વરસાદ વરસતો હોય, તો પણ અમુક વખતે તે શમી જાય છે એમ આ મહાભૂતોની કરણી પણ મર્યાદિત છે તો પછી મનુષ્ય ઉપર ગુજરતી આફતો મર્યાદિત અને અશાશ્વત હોય તેમા નવાઇ શી? ગમે તેવુ સંકટ આવી પડે તો પણ માણુસે ના ઉમેદ થવુ જોઇએ નહિ

૫૪ છેદાયેલુ વૃક્ષ પણ ફરીથી ફુટે છે, ક્ષીણ થયેલો ચંદ્ર પણ ફરીથી પરિપૂર્ણ થાય છે એવો વિચાર કરી શાણા પુરૂષો કદી પણ સંતાપ પામતા નથી

૫૫ આર્થિક સંપત્તિનો પણ ઉપયોગ શારીરિક સંપત્તિની માફક વિવેકથી કરવાનો છે સંપત્તિ જીરવવાનુ કામ વિપત્તિ સહન કરવા કરતા વધારે કઠીણ છે

૫૬ વિપત્તિના સમયે સહિષ્ણુતા કે ધૈર્ય એ એકલોજ સદ્‌ગુણ હોય તો પણ ચાલે પણ સંપત્તિમા જો શાણપણ, દીર્ઘદૃષ્ટી, મિતાહાર, નિસ્વાર્થીપણુ,

ઔદાર્ય વિગેરે અનેક સદ્ગુણો હોય તોજ તે ટકી શકે છે, નહિં તો તે પાયમાલ કરી નાખે છે.

૫૭ જેને ધૈર્ય રૂપી ધન નથી તેના જેવું નિર્ધન બીજું કોઇ નથી જે જે ઉમદા પાઠો આપણને શીખવાના મળે છે, તે સંપત્તિના વખતમાં નથી મળતા, પણ વિપત્તિના વખતમાંજ મળી શકે છે.

૫૮ મહા પુરૂષોના કાર્યની સિદ્ધિ પોતાના પરાક્રમથીજ થાય છે, કેવળ બાહ્ય સાધનની સહાયતાથી નથી થતી.

૫૯ સંકટ સહન કરવાં અને દૃઢ થતા જેવું એ દૈવી પરાક્રમનો અંશ છે. સંકટમાં શાણુ પણ વાપરીને સાર લેવામાં આવે તો તેથી આપણી રહેણી કરણી કેળવાય છે અને આત્માવલંબીપણાનો તે ગુણ જાગૃત થાય છે

૬૦ દુઃખ આવી પડતાં કોઇએ સાહસ કરી મરવું જોઇએ નહિં, કારણ કે દુ.ખરૂપી રાત્રી પસાર થઇ જઇ સુખરૂપી સૂર્યોદય થયા સિવાય રહેવાનો નથી.

૬૧ જગત્ ઉપર બનતા કોઇ પણ બનાવો નુકશાનકારક હોતાજ નથી. જે થાય છે તે યોગ્ય થાય છે જળ પ્રલયથી અત્યંત નુકશાન થાય છે ખરૂં, પણ જે દેશ ઉપર તે ફરી વળે છે તે દેશ અત્યંત રસાળ અને ફળદ્રુપ થાય છે. જ્વાળામુખી ફાટવાથી આસ-પાસનાં ગામ સમૃધ્ધિમાન થાય છે લંડન શહેરમાં

'૧૬૬૬ મા મોટી આગ લાગી હતી તે એક ર
લાભદાયક નીવડી હતી તેથી હવા સુધરી ગઇ અ
મરકીના ત્રાસનો અત આવ્યો હતો

૬૨ વાવણીની મોસમમા ખેડુત જેમ ધાન્યના કણુસલા
ઝુડે છે તેમ દુર્દૈવ પણ કેટલીક વખત આપણ
નિર્દયપણે ઝુડે છે, અને આફતોનો વરસાદ વરસ
છે પણ દૈવે બેદરકારીથી અફાળેલુ ઝુડીયુ જ્ય
દાણાવાળા પુળા ઉપર પડે છે ત્યારે ફકત ઘાસ
પરાળજ છુદાય છે, અને દાણાને જરાપણ ઈજા થ
નથી

૬૩ સકટ રૂપી ભઠ્ઠી ઘણી વખત માણુસને તપાવી શુ
કરે છે તે માણુસની વૃત્તિરૂપી ધાતુના મેલને બા
નાખે છે તેથી તેનુ શુદ્ધ સત્વ વિશેષ ઝળ
નીકળે છે

૬૪ કાલે શુ થશે તેની નકામી ચિતા છોડી દઇ
આજના દિવસ ઉપર નજર રાખ

૬૫ કોઇ માણુસ કાઇ ખોટુ કામ કરે તો તેણે અર
ખોટુ કામ કર્યું એટલુજ આપણા જાણુવામા આ
છે પણ તે કેવા ખરાબ સયોગોનો ભોગ ઢ
પડયો હતો કેટલી લાલચોને નહિ ગાઠતા નિરૂપા
તેને કામ કરવુ પડયુ હશે, એ કશુ આપા
જાણવામાં આવતુ નથી અર્થાત્ તે કામ તેણે ઇરા
પૂર્વક કર્યું કે અજાણતા થઇ ગયુ તે નવાશે આપ

જાણી શકતા નથી. જો સર્વ હકીકત આપણા જાણવામાં આવે તો તેવા દરેક કાર્ય ક્ષમા કરવા યોગ્ય લાગી આવે અને આપણે તેને માફી આપી શકીએ.

૬૬ પોતાની જાતને ઓળખતાં શીખવું તે સૌથી કઠણ કામ છે. અને બીજાના કામમાંથી ભૂલો કાઢવી એ સૌથી સહેલું કામ છે.

૬૭ અમુક માણસે આમ કરવું જોઇએ અને આમ ન કરવું જોઇએ એવી ભાંજગડમાં પડવાને બદલે માણસ માત્રે પોતાનાજ કર્ત્તવ્યના ચિંતનમાં તત્પર રહેવું જોઇએ. આપણા સિવાય બીજા બધા ઉપર ક્ષમાશીલ વૃત્તિ રાખવી પોતાના દોષ ઉપર કડક દૃષ્ટી રાખી બીજા બધા માણસોના દોષ ઉપર મીઠી દૃષ્ટી રાખવી.

૬૮ આપણા સ્નેહીઓનાં છીદ્ર ખોળવા કરતાં શત્રુઓના ગુણ લેવાની ટેવ વધારે રાખવી જોઇએ.

૬૯ આપણે પોતેજ જ્યારે જેવા થવા ધારતા હોઈએ છીએ તેવા થઇ શકતા નથી, તો પછી સામો ધણી આપણી મરજી પ્રમાણે વર્તે એવી આશા શા માટે રાખવી જોઇએ? આપણી મરજી પ્રમાણે લોકો ચાલે એવી જેની ઇચ્છા હોય તેણે લોકોની મરજી પ્રમાણે ચાલવાને તત્પર થવું જોઇએ.

૭૦ આપણે હંમેશાં બીજાની ભૂલો કાઢવા બેસીએ છીએ. પણ આપણા પોતાના દોષને લીધે આપણે કેટલું બધું નુકશાન વેઠતા હોઇએ છીએ તેનો ખ્યાલ પણ

આવતો નથી બીજાના દોષો કરતા આપણા પોતાના દોષો આપણને ઘણુ નુકશાન કરે છે

૭૧ આપણા પોતાના ચિત્તની શાંતિ અને સ્વસ્થતાની ખાતર જેમની સાથે આપણને પાના પડયા હોય, તેમના છિદ્ર કે ખામીઓ ન ખોળતા તેમની ભૂલો દરગુજર કરવી જોઇએ

૭૨ આકાશ ઉપર ગુસ્સો કરવાથી હવામા સુધારો થવાનો જરાપણુ સભવ હોતો નથી તેમ સામા માણસના ઉપર અકળાવાથી આપણે તેની કુટેવો-કે ભૂલો જરા પણ સુધારી શકવાના નથી ઉલ્ટા તેને કાયર કરીને વધારે બગાડીએ છીએ, સમજાવી પટાવીને યુક્તિથી કામ લેતા ઘણો કકાશ ઓછો થાય છે

૭૩ ક્ષમા કરવાથી આપણે કાઇ ગુમાવવા નથી પણ ફાયદો થવાનો સભવ છે, કારણ કે ક્ષમા એ આપણા મનોનિગ્રહની એક કસોટી છે વળી સામો માણસ આપણુ મોટુ મન દેખી લજવાઇ વખતે પોતાનો અપરાધ કબુલ કરી વેર છોડી દે અને કેટલીક વખત મિત્ર પણ થઇને રહે છે

૭૪ શિક્ષા કરીને અગર વેર લઇને દુશ્મનાવટ વધારવી તેના કરતા ક્ષમા કરી મિત્રતા જોડવી એમાજ ખરૂ ડહાપણ રહેલુ છે

૭૫ જે માણસના મનમા સામાને માટે જરાપણ દયા, અનુકપા કે મહાનુભૂતી નથી, તે માણસ પોતે જરા

પણ દયા કે અનુકંપાને પાત્ર નથી આપણું હૃદય તેને આવકાર આપવા તત્પર નથી તો સામાનું હૃદય આપણા તરફ સ્નેહની લાગણી ધરાવવાનુંજ નહિં, અન્યો અન્ય હૃદય સાક્ષી છે.

૭૬ પ્રત્યેક મનુષ્ય પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે કુટુંબનો, સમાજનો, દેશનો, અને જગત્નો રૂણી છે. એ રૂણ યથાશકિત ફેડવું એ પ્રત્યેકનું કર્ત્તવ્ય છે. પરોપકાર કરીને તથા બીજાને ઉપયોગી થઇને તે રૂણ ફેડી શકાય છે

૭૭ લોકો પર ખરેખર ઉપકાર કરવો હોય તો પ્રથમ તેમની ખરી સ્થિતિથી વાકેફ થવું, અને તેમના ઉપર પ્રીતિ પણ રાખવી જોઇએ. સાથે પરોપકાર કરવામાં સદ્દવિચાર પૂર્વક વિવેક બુદ્ધિની પણ ખાસ જરૂર છે. વિવેક વગરની દયા લાભને બદલે હાની કરે છે કુપાત્રે આ આપેલું દાન દુધ પાઇને સાપ ઉછેરવા જેવું થાય છે.

૭૮ દરિદ્ર લોકોને સહાય કરવામાં તેમને સ્વાવલંબી બનાવવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખવો. વિવેક વગરની સખાવતમાં એ દોષ રહેલો હોય છે કે, સખાવત લેનાર પરાવલંબી થવા શીખે છે. તેથી તેનું જીવન બગડે છે.

૭૯ પાસે સંપત્તિ હોય તો યાચકને આપી દેવું એ કામ સહેલું છે. પણ સ્વાવલંબન ગુણને હાની ન પહોંચે

તેવી રીતે આપવું એ કામ સહેલું નથી. દાન કરવામા આપણો ઉદ્દેશ સામાની ભીડ ભાગવી એટલોજ હોવો જોઇએ, પોતાની મેળે રળીખાતા શીખે એ લક્ષ હોવુ જોઇએ. આપણા દાનથી તે આળસુ અને પગવલણી બને તો આપણે તેને લાભને બદલે નુકશાનજ કર્યું છે

૮૦ દુખી લોકોનું શાત્વન કરો, નિરાશ્રિતોને આશ્રય આપો, નિરાધારોનુ રક્ષણ કરો, તમારા હાથે થયેલી ભૂલોને સુધારો કોઇનુ અહિત તમારાથી થયુ હોય તો તેનો બદલો આપો લોકોને સારી સલાહ આપો સારા કામ તરફ મહાનુભૂતિ દર્શાવો, ગઈ ગુજરી ભૂલી જાઓ આનો બદલો મોટામા મોટો પરમાત્માના સાક્ષાત્કાર પર્યંતનો તમને મળશે

૮૧ એક નિષ્ઠુર કે ગુસ્સા ભરેલો શબ્દ હસ્તા ચહેરાને નિસ્તેજ કરવાને માટે પૂરતો છે, તેમ મમતા કે સહાનુભૂતિવાળો એક શબ્દ નિસ્તેજ ચહેરા ઉપર આનદ ઉપજાવી શકે છે બીજાને આનદ આપવામાજ આપણને આનદ મળે તેમ છે

૮૨ આપણે કોઇના મનના ઘા રૂઝાવી શકીએ, કોઇના અતકરણમા ચોટી રહેલુ સત્ય કાઢી શકીએ, કોઇના મગજમા ભરાઈ રહેલી ફીકર ચિંતાને બહાર કાઢી શકીએ, અગર કોઇની છાતીનો દાહ મટાડી શકીએ, તો તે જેવા તેવા પરોપકારનુ કામ નથી

૮૩ તમારાથી કાંઇ બની ન શકે તો બોલવામાં પણ મમતા ચૂકશો નહિં, દુઃખીના દુઃખની વાત સાંભળવાથી પણ તેનું દુઃખ ઓછું થાય છે. તેનો ઉમેરો શાંત થાય છે. કેવળ શુભ ચિંતનથી પણ સામાનું ભલું કરી શકાય છે.

૮૪ નિર્બળ મનુષ્ય તરફ સ્નેહભાવથી વર્તો, તેમનામાં જે કોઇ સારા ગુણ હોય તે તરફ આદર બતાવો. અને તેનામાં જે કાંઇ દોષ કે દુર્ગુણ હોય તેની ઉપેક્ષા કરો. કોઇ પણ રીતે મનુષ્યે અન્યને ઉપયોગી થવું જોઇએ,

૮૫ કોઇની પ્રીતિના પાત્ર થવું. તે કરતાં કોઇને પ્રીતિનો પાત્ર બનાવવો એ વિશેષ સારૂં છે. પ્રેમનું સામર્થ્ય અગાધ છે. ભય કરતાં પ્રીતિ ઘણું ફળ નીપજાવી શકે છે. તેમાં નાનાં બાળકો તો જેટલાં પ્રીતિથી વશ થાય છે, તેટલા ભયથી વશ થતાં નથી. ઇશ્વર પણ હઠયોગ કરતાં પ્રેમથી વશ થાય છે. તો બીજા માટે શું કહેવું. અર્થાત્ પ્રેમથી જગત્ જીતાય છે.

૮૬ બીજો આપણને બગાડ કરે, તે કરતાં આપણે તેનો બગાડ કરીએ તેથી આપણને વધારે નુકસાન છે. કોઇ આપણો અપકાર કરે તો તે સહન કરીને બેસવું પણ આપણે કોઇનો અપકાર કરવાની ઇચ્છા ન કરવી. અને ખાનગી તથા જાહેર વર્ત્તમાનમાં હમેશાં ભલમનસાઇ વાપરવી.

૮૭ ક્ષમા કરવામા શક્તિ–સામર્થ્યનો ખપ પડતો નથી, પણ માત્ર ઇચ્છાની જરૂર પડે છે આપણો અપરાધ કરનાર, આપણને પોતાનો અપરાધ ક્ષમા કરવાની તથા પોતા ઉપર આપણા ક્ષમા રૂપી દૈવી ગુણનો ઉપયોગ કરવાની આપણને તક આપે છે એ રીતે તે આપણો ઉપકારી છે ક્ષમા સાધુ પુરૂષનુ લક્ષણ છે વેર વાળવાની વૃત્તિએ પામર જીવનુ કામ છે

૮૮ અપકારના બદલામા ઉપકાર કરનાર એ સાધુ પુરૂષના નામથી ઓળખાય છે આપણે બીજાના અપરાધની ક્ષમા ન કરીએ, તો આપણને પરમાત્મા પાસે ક્ષમા માગવાનો અધિકાર રહેતો નથી

૮૯ વેર લેવાની ટેવ રાખવામાં ફાયદો અનિશ્ચિત છે, અને નુકસાન તો ચોકકસ છે ક્ષમા કરીને શત્રુને ઠેકાણે લાવવો એ વેર લેવાનો સુદર ઉપાય છે

૯૦ ઇર્ષા સર્પના વિષ કરતા પણ વધારે અનર્થકારક છે કારણ કે સર્પનુ વિષ સર્પને નુકસાન કરતુ નથી, પણ ઇર્ષા તો તેના માલીકને પણ નુકસાન કરે છે

૯૧ સાચો સ્નેહી મિત્ર બે રીતે ઉપયોગી છે તેના સમાગમ સપત્તિને વિશેષ સુખદાયિ બનાવે છે, અને વિપત્તિને સુમદા બનાવે છે. સુખના દિવસમા મિત્રનો સહવાસ આનદમા વધારો કરે છે દુખના દિવસમા દુખનો નિગારો કરાવે છે

કરતા આપણે પોતે તેમાથી શીખવા કે શીખામણ લેવાની વિશેષ ધાગ્ણા રાખવી જોઇએ

૧૦૪ ગમે તેવો છટાદાર વકતા હોય તે પણ વચ્ચે થોડીવાર વિશામો લે, તો તેના ભાપણની અસર વધારે ઉડા સુધી પહોચે છે

૧૦૫ પડિતોની સભામા મૌન ધાગ્ણ કરવુ એજ મૂર્ખ માણસનુ ભૂષણ છે

૧૦૬ સાભળી રહેવાની ટેવ પાડવી એ બોલતા શીખવાના જેટલુજ મહત્ત્વનુ છે જે સાભળ સાભળ કરે છે તેને શીખવાનુ ઘણુ મળે છે તેની સોબત કોઇને કટાળા ભરેલી લાગતી નથી

૧૦૭ આપણા મિત્રના કે આપ્ત જનના સબધમા કોઇ વિરૂદ્ધ વાત આપણે કાને આવી હોય, તો તે એકદમ ખરી નહિ માની બેસતા તેનો ઉદાર અર્થ ગ્રહણ કરવો જોઇએ, અને રૂબરૂમા મળતા તેના સબધમા તે જે ખુલાસો કરે તે સ્વીકારવો જોઇએ વિવેક દૃષ્ટિથી વિચાર કરીશુ, તો આ માર્ગ સર્વ રીતે પસદ કરવા યોગ્ય છે બીન જરૂરી મુર્ખાઇ ભરેલી લડવાડો અનર્થકારક છે તે જે ખુલાસો કરે તે ન સ્વીકારતા ફોગટ તકરાર ઉભી કરીએ, તો આખરે ગેરવ્યાજબી તકરાર માટે પશ્ચાતાપ કરવો પડશે

૧૦૮ ગઇ ગુજરી વીસરી જઇ ક્ષમા કરવી એજ સાધુતાનુ લક્ષણ છે

ॐ

નીતિ વાક્યામૃત.

મણકો ૩ જો.

૧, મિત્ર કે સ્નેહીઓ તરફથી મોકલાયેલી ભેટની ચીજ, તેના ઉપયોગીપણા કે બજારની કિંમત તરફ લક્ષ નહિ કરતાં કેવા ભાવથી તે મોકલી આપવામાં આવી છે, તેના તરફજ લક્ષ રાખવું જોઇએ. કિંમત વસ્તુની નથી પણ ભાવની છે.

૨ સ્નેહી એ મનુષ્યનો મોટો વિસામો છે, અને સ્નેહી દૂર હોય પણ એનાં હૃદય એક હોય તો હમેશાં પાસેજ છે. પ્રેમ મર્યાદિત નથી. પ્રેમનો પ્રદેશ અતી વિસ્તિર્ણ અને આશ્ચર્યજનક છે. તેનું રાજ્ય જડ અને ચૈતન્ય સર્વ વસ્તુઓ ઉપર છે.

૩, ચાહો સર્વને, વિશ્વાસપાત્ર થોડાનેજ ગણો, ભુંડુ કોઈનુંએ કરતા નહિં. શત્રુને સામર્થ્યથી જીતો અને મિત્રનું રત્નની માફક જતન કરો. ઓછાબોલામાં ખપો પણ વાચાલપણા બદલ ઠપકાને પાત્ર થશો નહિં.

૪ ઇર્ષાખોર કે શંસયી સ્વભાવ મિત્રતાને હાનિકારક છે.

એવા જીવનથી ઘણાના જીવન ખરાબ થઇ ગયાં છે ઘણી વખત એવા વહેમ બીલકુલ નાપાયાદાર હોય છે એક વખત મનમા વહેમ પેદા થયો એટલે પછી દરેક પ્રસ ગ, દરેક હિલચાલ, અને દરેક બોલ, એકદર રીતે તદ્દન નજીવી બીના પણ વહેમનુ પોષણ કરે છે જેના ઉપર ઈતરાજી થાય છે, તેના દરેક કામમા દોષ માલુમ પડે છે, પણ જેના ઉપર મમતા હોય છે, તેના દરેક કામ સારા લાગે છે જેના ઉપર તમે વિશ્વાસ નાખી શકો નહિ તેની સાથે મિત્રતાનો સ બ ધ જોડો નહિ અને એકવાર મિત્ર માનો તો પછી તેના ઉપર અવિશ્વાસ કદી રાખો નહિ

૫ શત્રુ આપણને નુકસાન કરી જાય છે, અને મિત્ર અત્યત લાભકર્તા છે તે યથાર્થ છે, પરંતુ આપણી જાતના જેવો ખરો મિત્ર અને કટ્ટો શત્રુ બીજો કોઈ નથી

૬ પૈસા અને સ પત્તિઓ, એ ઇદ્રવારણાના ફળ જેવા છે તથા સત્તા અને પ્રતિષ્ટા, એ પવન ભરેલા ખાલી પરપોટા જેવી છે સત્કર્મ એજ માણસની ખરેખરી સ પત્તિ છે, સદ્‌વર્તન એજ દુનિયા ઉપર કિમતિ ચીજ છે

૭ જગતમા સૌથી અગત્યની ચીજો તપાસીએ તો

સ્વચ્છ હવા, ચોખ્ખું પાણી, સારો ખોરાક, નિરામય શરીર પ્રકૃતિ, અને પવિત્ર અંતઃકરણુ એટલાં છે.

૮ ગરીબ માણુસમાં જો ઉદ્યોગીપણું, અને ખંત એ બે ગુણુ હોય તો તે સુખી જીવન ગાળી શકે છે. પણુ શ્રીમંતનામાં જો ઉદારપણું, દાનશીલપણું, મિતાચાર, દીર્ઘ દ્રષ્ટી, ઇંદ્રિયદમન ઈત્યાદિ ગુણ હોય તોજ, તે અંકુશમાં રહી શકે છે. નહિંતર તેનું અધઃપતન થયા સિવાય રહેતું નથી.

૯ અધિકાર અને ધન એ બે ઘણી ઘણી ભયંકર વસ્તુ છે. તેના લીધે ઘણા અનર્થ ઉપજે છે તે ઇતિહાસ ઉપરથી જણાય છે. રોમના કેટલાક શહેનશાહ બચપણમાં સારા હતા, પણ ગાદીએ બેઠા પછી ધન અને અધિકારના મદને લીધે તેઓ ભ્રષ્ટ થયા છે. નેપોલીન પણ આખરે ગર્વિષ્ટ થયો હતો.

૧૦ દ્રવ્યનો અતિલોભ નિંદ્ય અને ત્યાજ્ય છે ખરો, પણ ન્યાયમાર્ગથી દ્રવ્ય સંપાદન કરીને ભવિષ્યના બચાવ સારૂ કરકસરથી રહેવું તે કોઈ પણ રીતે અઘટિત નથી.

૧૧ આજની આવક ખરચી નાખવા કરતાં ગઇ કાલની બચતમાંથી ગુજરાન ચલાવવું તે વધારે પસંદ કરવા યોગ્ય છે, પણ આજના ગુજરાનનો આધાર આવતી કાલની પેદાશ ઉપર રાખવો, તે મુર્ખાઇ ભરેલું છે. અર્થાત્ "આગળ કમાઇશું" એવી આશાએ અત્યારની

જરૂરીયાતો માટે દેવું કરવું તે મૂર્ખાઈનું લક્ષણ છે. આજનો ઉડાઉ તે આવતી કાલનો નિર્ધન છે ઉડાઉ માણસ નિર્ધન થયા વિના રહેતો નથી

૧૨ થોડી પુજીએ થોડી કાળજી, મોટાની જવાબદારી પણ મોટીજ હોય છે જેટલુ તું ભોગવીશ, અગર સુપાત્રને દાન કરીશ, એટલુ જ ધન તારૂં છે બાકીનુ તે બીજાનું છે તું તો માત્ર તેનો રક્ષણ કરનાર ચોકીદાર જેવોજ છે.

૧૩ જેમ અજ્ઞાન વધારે તેમ બીક પણ વધારે હોય છે.

૧૪ રસીક અને સહૃદય પુરૂષોને આ સૃષ્ટિ પ્રત્યેક ડગલે આનંદમયજ લાગે છે શાણા અને સદ્વર્તનશાળી પુરૂષોને આ સૃષ્ટિ દૈવી સત્વથી ભરેલીજ લાગે છે, પણ તેનું ખરૂ સ્વરૂપ સમજવા માટે આપણે તેના તરફ પ્રેમની દ્રષ્ટીથી જોવું જોઇએ

૧૫ જે લોકો સૃષ્ટિનુ સૌંદર્ય સમજી શકે છે, તેમને દુઃખ કોઇ જાતનો સંતાપ કરી શકતુ નથી એવા લોકો નિર્મળ, ભુરા આકાશ તરફ, કે તારાના સમૂહ તરફ, કે ઘુઘવાટ કરતા સમુદ્ર તરફ, કે પર્વતના શિખર તરફ દ્રષ્ટી કરે છે, કે તરતજ તેમના સંસારના સંકટ પલાયન કરી જાય છે

૧૬ સ્વચ્છ અને વાદળા વિનાના દિવસે, શાન્તિના સમયમા, ખુલ્લા મેદાનમા કે ઉપવનમા વિશ્રાંતિ લેવા છતા, જે ચિંતાનું શમન ન થાય તે ચિંતા અત્યંત

ઘોર સમજવી જોઇએ. સુંદર આંખો છતાં તેનું મન ચિંતાના ઉદ્યોગમાં કેમ રહી શકતું હશે તે સમજાય એમ નથી.

૧૭ સૃષ્ટિને જ્યાં સુધી મનુષ્યનો હાથ અડકતો નથી, ત્યાં સુધી તેના સૌંદર્યમાં જરા પણ ઘટાડો થતો નથી. તમારા કૃત્યથી થયેલા ઘા અગર કાપા આપોઆપ રૂઝાઇ જશે અને સૃષ્ટિ ટુંક મુદતમાં હતી તેવી ને તેવીજ શોભાયમાન થઇને રહેશે.

૧૮ કુદરતના ચમત્કાર સર્વના નિરીક્ષણ માટે હમેશાં ખુલ્લાજ રહે છે અને તે માણસની સર્વોત્તમ કૃતિ કરતાં પણ વિશેષ આશ્ચર્યકારક અને સુંદર છે, છતાં ફક્ત થોડાજ માણસો તેનું અવલોકન કરવાની કાળજી રાખતા હોય છે. એ કેટલું બધું ખેદકારક છે?

૧૯ જગત્ ઉપરનું પ્રત્યેક સ્થળ કળા કૌશલ્યની કારીગરીની અસંખ્ય કૃતિઓથી ભરપૂર છે, છતાં જે માણસ તે રહસ્યને સમજી લેવાની શક્તિ ધરાવતા નથી. તેને મન તે સઘળું નકામું છે. આ જગત્ ઉપર નિર્દોષ આનંદનાં એટલાં બધાં વિપુલ સાધનો નથી, કે જેથી આપણને આવા એક સર્વોત્કૃષ્ટ સાધનનો અનાદર કરવાનું પાલવે.

૨૦ કુદરતનો આદરભાવપૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી, મનુષ્યજીવનને અંગે રહેલા સુખ સાધનોમાં, કેટલો બધો વધારો કરી શકાયો છે, તે ફક્ત વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓજ

સમજી શકે છે

૨૧ જે માણસ કુદરતને સચોટ પ્રશ્નો પૂછવાની શકિત નથી ધરાવતો, તેને તે પોતાનુ સુદર રહસ્ય સમજાવવાની બીલકુલ દરકાર રાખતી નથી, અને જે માણસ તેના તરફ પ્રીતિની દષ્ટિથી જોતો નથી તેની સામે તે જોતી પણ નથી.

૨૨ ઓ બુદ્ધિમાન્! વર્તમાનકાળને લક્ષમા રાખીને સર્વ વ્યવહાર કરી લે કાલ કેવી થશે તે કોણ જાણે છે? શાણા! આવતી કાલપર ભરોસો ન રાખતા કરવાના કાર્ય આજ અને અત્યારેજ કરી લે. આડી રાત તેની શી વાત!

૨૩ જે નાવિક ભરતીનો સમય સાચવી લે છે, તેને દરિયાની મુસાફરી સુગમ નિવડે છે તેવીજ રીતે મનુષ્ય જીવનમા પણ જે માણસ અનુકુળ સયોગોનો પુરેપુરો લાભ લઇ લે છે તે સમૃદ્ધિવાન્ થાય છે, જે માણસ તે સધી સાધવાનુ ચૂકી જાય છે તેની જીવનયાત્રા સકટમય અને નિષ્ફળ નિવડે છે

૨૪ ભૂત, ભવિષ્ય, અને વર્તમાન તેમા ભૂતકાળ એટલે જે કાળ પસાર થઇ ગયો તે, તે ગયો તે ગયોજ, ફરી આપણા હાથમા આવતો નથી ભવિષ્ય કાળ, જે હવે પછી આવશે તે, તે આવે તો આપણો, પણ તે આવશેજ એવી ખાત્રી નથી માટે વર્તમાન એટલે ચાલતો કાળ તેજ આપણો રહ્યો

૨૫ વર્તમાનકાળજ તમારી જાતને સુધારવા માટે સર્વોત્તમ છે. તે કાર્યને માટે જો તમે આજે તૈયાર નહિં હો તો કાલે થશો-અગર હશો, એવી શી ખાત્રી?

૨૬ લાંબુ આયુષ્ય ભોગવવાના ધોરણે તમારો કાર્યક્રમ ગોઠવશો નહિ, પણ બીજીજ પળે તમારા આયુષ્યની દોરી તુટી જવાની છે, એ ભાવનાથી કાર્યમાં તત્પર રહો, અને જીવનને સાર્થક કરો. મુલત્વી રાખવાનાં હમેશાં માઠાં ફળ છે એ સતત લક્ષમાં રાખજો.

૨૭ પુરેપુરો બદલો લીધા સિવાય કાળની એક પળ પણ હાથમાંથી પસાર થવા દેવી નહિં. પ્રત્યેક પળ કેટલી કીંમતી છે તે જે લોકો મરણપથારીએ પડયા હોય તેમને પુછી જોશો તો બરાબર સમજાશે- ગુમાવેલું દ્રવ્ય પાછું મળવાનો કોઇ દિવસ સંભવ રહે છે, પણ ગુમાવેલો વખત કદી પણ પાછો આવતો નથી.

૨૮ શાણા પુરૂષનું એ કર્ત્તવ્ય છે કે આ જગત્ ઉપર જેટલો કાળ રહેવાનું હોય, તેટલા કાળમાં બને તેટલું જીવનનું સાર્થક કરી લેવું, પસાર થતી પળનો જે સારો ઉપયોગ કરી લે તેજ શાણો પુરૂષ છે. જેણે પોતાનં જીવન સારી રીતે ગાળ્યું હોય તેજ દીર્ઘાયુષી ગણાય છે. જે કાળનો દુરૂપયોગ થાય છે તે કાળને જીવ્યાની ગણતરીમાં લેવાનો નથી, કેમકે તે તો એળે ગુમાવ્યો ગણાય છે.

૨૯ તમે જો શાણા હો, તો કોઇપણ કામ આવતી કાલપર

મુલતવી રાખશો નહિ, કેમકે આવતી કાલનો સૂર્યોદય તમે નજ દેખી શકો એમ પણ કદાચ બને

૩૦ દરેક કામને માટે નક્કી કરી રાખેલા વખતમા તે કામ પુરૂ કરી દેવું, જેથી બીજા કામની આડે તે આવે નહિ દિવસમા જે કામ કરવાના હોય, તેનો ક્રમ તથા તેની પાછળ ગાળવાનો વખત સવારમા કે પાછલી રાત્રે નકકી કરી રાખવો જો તેમ નહિ કરો તો ઘણો કિમતી વખત નકામો ચાલ્યો જશે 'વખત આવે થઇ રહેશે' 'થવાનુ હશે તે થશે' એમ બોલનારો વિનાશ પામે છે

૩૧ જે માણુસ પોતાનુ કામ નિયમિત રીતે અને વ્યવસ્થાસર કરે છે તે માણુસ ચાર ગણુ કામ કરવા છતા પણ આખો દહાડો નવરો ને નવરોજ માલુમ પડે છે આગળ ઉપર કરવાના કામનુ ધારણુ આગળથી નકકી કરી રાખનાર માણુસ મુ ઝાતો નથી

૩૨ ઘણા કાર્ય કરવાના હોય છે ત્યારે કયા કાર્યથી શરૂઆત કરવી? આવી મુ ઝવણુ ઘણી વાર થાય છે, એ વખતે જે કાર્ય સૌથી ઓછી રૂચીવાળુ હોય તે પહેલુ હાથ ધરવુ દેખીતી અરૂચીવાળુ પણ કોઇ વખત તે પરિણામે લાભદાયક નિવડે છે વળી જે વખતે સર્વ શક્તિઓ તથા મન તાજા હોય અને થાકયા વગરના હોય છે, તે વખતે એવા કામ જલ્દી સિદ્ધ થાય છે અને જે કામ વિશેષરૂચીવાળા હોય

તે કામ થાકયા પછી હાથ ધરવામાં આવે તો પણ હોંશે હોંશે કરાય છે.

૩૩ કાળ નિર્દય પણ છે, અને દયાળુ પણ છે. તેણે હજારો માણસોનાં જીવન ખરાબ કરી નાંખ્યાં છે, અને તેણે હજારોને સુખની પરાકાષ્ટાએ પહોંચાડયા છે, સારાંશ કે જેણે કાળનો જેવો વ્યય કર્યો છે તેવું ફળ તેને પ્રાપ્ત થાય છે.

૩૪ આયુષ્ય ક્ષણિક છે. જે ઘડી જાય છે તે આપણી છે, બીજી પળ કોને દીઠી છે? આવાં વચન ઉપરથી કેટલાક એવો સાર ગ્રહણ કરે છે કે ચેનબાજી ઉડાવવી એજ ખરૂં છે જેટલું ભોગવી લીધું તેટલું આપણું. પાછળ શું થશે? કોણે દીઠું છે? આ વિચાર શ્રેણી અત્યંત હાનીકારક છે. ગઈ કાલ પાછી આવવાની નથી એ વાત ખરી, પણ પ્રત્યેક પળની કૃતિનું ફળ ચીરસ્થાયી છે, માટે દરેક પળ સત્કાર્યમાં યોજવી જોઇએ. આયુષ્ય ટુંકું છે માટે તેનો દુરૂપયોગ નહિં કરતાં, સત્કર્મ કરવામાં તે વ્યતિત કરવું જોઈએ.

૩૫ આપણે જે કર્મ કરીશું તે ઉડી જવાનાં નથી, પણ તેના સંસ્કાર પાછળ રહી જવાના છે. આપણી કૃતિનાં ફળ ભોગવ્યા સિવાય છુટકો નથી, તો પછી તે કર્મો સારાંજ જોઇએ. જેથી ચીરસ્થાયી શાન્તિ મળી શકે. સત્ય પૂર્ણ જીવન જીવો, અને બીજાને

મ કષ્ટ સામે હિંમતથી બાથ ભીડતા શીખવો દીર્ઘ-દષ્ટિ અને દઢ નિશ્ચય એ બેનો સુયોગ કરવામાજ જીવન રહસ્ય રહેલુ છે

૩૬ પ્રત્યેક માણસ પોતાના કાળનો કર્ત્તા છે તેજ સારો અને નઠારો બનાવી શકે છે સત્યયુગ પણ આજ છે અને કલીયુગ પણ આજ છે આપણી જેવી ભાવના હોય છે તેવી ભાવના કાળની પણ થાય છે માટે સર્વ મનુષ્યોએ સત્યયુગ બનાવવા પ્રયત્ન કરવો કાળ અમુલ્ય છે એટલુ જ નહિ, પણ તેની અસર કોઈપણ રીતે નાબુદ કરી શકાતી નથી.

૩૭ જેટલુ બોલવુ ઉચીત હોય તે કરતા વધારે બોલી નાખવા બદલ પોતાની જાતને ઠપકો આપવાનો પ્રસંગ લગભગ દરેક માણસને પ્રાપ્ત થતો હશે, પણ જરૂર કરતા થોડું બોલ્યા બદલ પસ્તાવુ પડે એવો પ્રસંગ તો વિરલજ હોય છે, मौन सर्वार्थ साधक એ વાકયાનુસાર મૌન કરવું તે સોના જેવું છે

૩૮ રાજ્ય પ્રકરણને લગતા કામકાજમા ધીમાસ કરતા ઉતાવળની બીક વધારે રાખવાની છે પુખ્ત વિચાર કર્યા વગર બાધવામા આવેલા કાયદા અત્યત હાનીકારક નિવડે છે એવા કામમા ઉતાવળ કરવી તે શાણપણુ નથી

૩૯ જે માણસ વગર વિચાર્યું બોલે ચાલે છે તેને પાછળથી પસ્તાવુ પડે છે જો શરૂઆતના કામકાજમા થોડી

ધીરજ રાખશો તો પસ્તાવામાંથી બચશો.

૪૦ કોઇ કામ દોડાદોડ કરી પૂરૂં કરી નાંખવામાં શાણુપણુ નથી–પણુ તેમાં ગુંચવાડો ઉત્પન્ન થાય તો, તે કામ તેમજ રહેવા દઇ વચમાં એક રાત્રી પસાર થવા દેવામાં લાભ છે. રાત્રીની શાંત નિદ્રામાં આપણું મગજ ગુંચવાયેલું કોકડું ઉકેલવાનો ઉપાય શોધી કાઢે છે. અથવા વખત જતાં સારી સલાહ મળે છે.

૪૧ ઉતાવળે કામ કરી પાછળથી તે ભૂલ સુધારવા બદલ, ઉજાગરા કરવા કરતાં, કામ અધુરૂં મૂકી ઉંઘ લેવી એ વધારે ડાહાપણ ભરેલું કામ છે. શાણુપણને ઈમારત બાંધવા માટે જે સામાન જોઈએ તે જ્ઞાન પુરૂં પાડે છે. એ ઈમારતનો પાયો જ્ઞાનજ છે.

૪૨ શાણા માણસો બીજાના અનુભવને પોતાનો કરી લે છે. જે માર્ગે જવાથી બીજા માણસે ખત્તા ખાતા હોય છે તે માર્ગે તે કદી પણ જતા નથી.

૪૩ મૂર્ખ માણસ જાતે ખત્તા ખાય છે ત્યારેજ તેનામાં શાન આવે છે ત્યારેજ તે પાછો હઠે છે.

૪૪ સદુપદેશ વડે સુધરવું એ શાણપણનું લક્ષણ છે. જાતે ઠોકર ખાધા સિવાય બીજાની શીખામણ સાંભળવાથીજ સુધરવું તે સર્વોત્તમ છે પણ બીલકુલ નહિં સુધરવું તેના કરતાં ઠોકર ખાઇને સુધરવું એ બહેતર છે.

૪૫ અનુભવની શાળા દુઃખથી ભરેલી છે પણ મૂર્ખ માણસ

માટે તે સિવાય બીજી કોઇ શાળા કામની નથી બીજાનુ જોઇ તેઓ શીખી શકતા નથી, પણ જાતના અનુભવ પછીથીજ તેની આખો ઉઘડે છે અર્થાત્ અનુભવની સપ્તશાળામા ઘડાયા સિવાય તેઓ સુધરી શકતા નથી

૪૬ મન્ન કે અધ્યયનનુ કામ ઘણુ કઠણ છે માનસિક શ્રમની આગળ શારીરિકશ્રમ છોકરાની રમત જેવો છે વળી સ્નાયુનો થાક જ્ઞાનતતુઓ કરતા વધારે ઝડપથી ઉતરી જાય છે અધ્યયન કે ચિ તનનો માર્ગ અત્યંત વિકટ છે ખરો, પણ તેનાથી કર્ત્તવ્યનો માર્ગ સરલ અને સ્પષ્ટ થાય છે

૪૭ મર્યાદાનુ ઉલ્લઘન સર્વ બાબતમા હાનિકારક છે સદ્‌ગુણને પણ મર્યાદા હોય છે અને તેનુ અતિક્રમણ થતા તે કેટલીક વાર દુર્ગુણ થઇ પડે છે એક દર રીતે ઉપયોગી, નિર્દોષ કે આખરે ક્ષમા કરવા યોગ્ય બાબતો પણ મર્યાદાનુ ઉલ્લઘન કરવાથી ત્યાજ્ય કે નિ દ્ય થઇ ગણાય છે

૪૮ ઉદારતા એ સદ્‌ગુણ છે પણ મર્યાદા કે વિવેક વગરની ઉદારતા એ ઉડાઉપણુ ગણાય છે તેવીજ રીતે ગજા ઉપરાતની હિમ્મત એ અવિચારીપણામા ખપે છે

૪૯ દુર્ગુણ એ એવો ભય કર પિશાચ છે કે તેને જોતા વેતજ તેના તરફ તિરસ્કારની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે, પણ જો રોજ ને રોજ તેના તરફ જોયા કરીએ,

તેની સાથે પરિચયમાં આવીએ તો શરૂઆતમાં આપણે તેની ઉપેક્ષા કરવા લાગીએ છીએ, પણ પાછળથી આપણા મનમાં તેના માટે દયા ઉત્પન્ન થાય છે અને આખરે આપણે તેને ભેટી પડીએ છીએ.

૫૦ દુષ્ટ પુરૂષોને શિક્ષા કરવા ઇશ્વર કાંઇ નવાં હથીયાર બનાવતો નથી પણ તેમના દુર્ગુણ વડેજ તેને શિક્ષા થાય છે. વ્યસની માણસોને તેનાં દુર્વ્યસનોજ ખરાબ કરે છે. પાપજ પાપીને ખાય છે.

૫૧ કોઇ કોઇ વખત મૂર્ખાઇ પણ દુર્ગુણ કે વ્યસનના જેટલીજ ઘાતક નીવડે છે. દુનિયા ઉપરના ઘણા અનર્થ મૂર્ખાઇને પણ આભારી છે. એક માણસ બીજા માણસને મારી નાંખે, પછી તે પૈસાના લોભે, જુના વેર નિમિત્તે કે ગાંડછાના આવેશમાં, એ બધાનો નિર્ણય તેને કેવી સજા કરવી, કેટલે અંશે દોષપાત્ર ગણવો, એ ગુન્હા શોધક ખાતાની બાબતમાં ઉપયોગી છે, પણ તેના કૃત્યથી જગત્‌ને નુકસાન થયું, એક જીવની હાની થઇ, તેમાં તેને લીધે કશો ફેર પડતો નથી. અર્થાત્ સમાજને શિર દુર્જનને સુધારવા જેટલીજ મુર્ખને સુધારવાની જવાબદારી રહેલી છે.

૫૨ જગત્‌માં ઘણો પરોપકાર નામના મેળવવાની લાલસાથી કે બીજો કોઇ સ્વાર્થ સાધવાની ઇચ્છાથી થતો હોય

છે, છતા એવી ઉત્તમ પ્રકારની સ્વાર્થ દષ્ટીથી દોરાઇને પણ જે સત્કર્મ થાય છે, તેનાથી જગતને તો શુદ્ધ પરમાર્થના જેટલોજ લાભ થાય છે

૫૩ આપણને જે શકિતઓ મળેલી છે તેનો કેવો ઉપયોગ કરવો, તે આપણી મુનસફી ઉપર રહેલુ છે આપણને માટે સદ્દગુણના કે દુર્ગુણના બન્ને માર્ગ ખુલ્લા છે આ મુનસફીને બદલે જવાબદારી કહેવી વધારે યોગ્ય છે આ બન્ને માર્ગ ખુલ્લા તો ખરા પણ એક માર્ગ સ્વર્ગે પહોચાડે છે, જ્યારે બીજો માર્ગ નરકે લઇ જાય છે

૫૪ યોગ્ય અવસરે જરા મદદ કરવી, સારી સલાહ આપવી, બે માયાળુ શબ્દ બોલી પ્રોત્સાહન આપવું. એવુ એવુ કર્યાથી ઘણા મનુષ્યોના દુખમા ઘટાડો કરી શકાય છે એક નાની સરખી મીણબત્તી પોતાનો પ્રકાશ કેટલે બધે દૂર સુધી પ્રસારે છે? એવી રીતે એક નાનુ સરખુ સત્કર્મ પણ દુષ્ટ જગતમા સર્વત્ર દીપી રહે છે

૫૫ પોતાની જાતની બાબત કરતા બીજાની બાબતમાં શાણા થવુ એ વધારે સહેલુ છે

૫૬ આપણા અંતરાત્માના જેવો શાણો માર્ગદર્શક આપણને બીજે કોઇ સ્થળેથી મળનાર નથી જ્યારે આપણા વર્તનના સબંધમા આપણને શંકા પડે, કયો માર્ગ લેવો તે સહેલાઇથી સમજાય નહિ ત્યારે

તેની સલાહ લેવી. તે કોઇ દિવસે ખોટે માર્ગે દોરી આપણને ફસાવશે નહિં. તેના ઉપર કોઇની લાગવગ કે સત્તા ચાલશે નહિ. વળી તે એવો સાક્ષી છે કે આપણે પોતે પણ કદી લાલચ આપી તેને ફોડી શકતા નથી આપણુ કોઇ વર્તન તેનાથી છાનું રહેતું નથી.

૫૭ આપણે આપણી જીભને અંકુશમાં રાખી શકીએ. આપણા ખરા ભાવ છુપા રાખી મુખમુદ્રા ઉપર બીજા ભાવ પ્રગટ કરી શકીએ. મનોવિકારને નિગ્રહ કરી શકીએ, પણ આપણા હૃદયમાં વાસ કરી રહેલા અંતર્ આત્મા ઉપર, આપણો અમલ જરા પણ ચાલી શકવાનો નથી. આપણે દુષ્કર્મ કરવા જઇએ કે તરતજ તે આપણને ઠપકો આપી પાછા હઠાવે છે. ઠપકાની ઉપેક્ષા કરી આપણે દુષ્કર્મમાં પ્રવૃત્ત થઇએ તો પણ તે શાંત બેસી રહેતો નથી. આપણું અંતઃકરણ હમેશાં આપણને ડંશ દે છે અને આપણી ચિત્તની શાંન્તિનો હંમેશને માટે નાશ થાય છે. માટે સર્વ કાર્યમાં તેની સલાહ માંગવી. અને તે જે સલાહ કે આજ્ઞા આપે તેનું અનુકરણ કરવું એજ ખરા શાણપણાનું કામ છે,

૫૮ મનમાં દુર્વિચારનો પ્રવેશ થવા ન દેવો તે મનની શુદ્ધિ છે. શરીર અન્ન, વસ્ત્ર, જળ, ઇત્યાદિ વસ્તુઓ સ્વચ્છ રાખવી તે બાહ્ય શુદ્ધિ છે. બહારની સ્વચ્છતા

મનને પ્રફુલ્લ તથા શુદ્ધ રાખે છે બાહારની મલીનતા મનને મલીન તથા વિકારી બનાવે છે પવિત્ર વાતાવરણમા ઉભા હોઇએ ત્યારે મનમા વિચાર પણ પવિત્ર આવે છે સ્વચ્છ સ્થળમા મન પવિત્ર રહે છે બાહ્ય શુદ્ધિ કરતા આતર્ શુદ્ધિ વધારે કીમતિ છે મન મેલુ હોય તો ફકત બાહારનો ઠાઠમાઠ દુનિયાને છેતરવાનોજ અર્થ સારે છે

૫૯ ઈંદ્રિઓને સ્વચ્છદપણે વર્તવા દેવામાં આવે તો તે મનને વિષયોના ખાડામા લઇ જઇ નાખ્યા વગર રહેતી નથી, અને તે જેમ જેમ નિરકુશ થતી જાય છે તેમ તેમ તેમને તૃપ્ત કરવા માટે મન પણ યથેચ્છ વર્તન કરવા માટે આપણને લલચાવે છે, અને પાપાચરણ કરાવરાવે છે માટે તેને અકુશમા રાખવી

૬૦ ધર્મના માર્ગમાથી પતિત થવાની ઇચ્છા રાખનારાઓએ દરરોજ રાત્રે આખા દિવસનુ વર્તન તપાસી જવુ જોઇએ પોતાની જાતને આ પ્રમાણે સવાલો પૂછવા કે શરીરને આરોગ્ય રાખવા પ્રયત્ન કર્યો ? વૃત્તિઓ અને મનોવિકારને અકુશમા રાખ્યા છ ? ખોટી લાલચોની સામે થઇ તેનો પરાભવ કર્યો છે ? કોઇ પાપાચરણ મે આજે કર્યુ છે ? કોઇને ઇજા કરી છે ? માઠુ લગાડયુ છે ? કોઇનુ ભલુ કર્યુ છે ? આ વિચારણાથી ભૂલો સુધારવા સાથે નવિન માર્ગમા

વધી શકાય છે.

૬૧ ધર્મ ભાવનાને લીધે ગરિબ માણસ પણ ઉદાર, ઉદાત્ત અને પરોપકારી થઇ શકે છે. ધર્મનો ઉદ્દેશ મનુષ્યને સ્વર્ગમાં પહોંચાડવાનો નથી, પણ અંતઃકરણમાંજ સ્વર્ગ લાવી મુકવાનો છે. દુષ્ટ વિચારો મનમાં બન્યા રહે તો ધર્મનો ઉદ્દેશ સફળ થતો નથી.

૬૨ માણસ ઉઘાડાં પાપ જેટલાં કરે છે તે કરતાં હજારગણાં પાપ મનમાં વિચાર વડે કરે છે. જે માણસ નિરંતર દુષ્ટ વિચાર કર્યા કરે છે તેને આખરે પોતાના વિચારોને વર્તનમાં ફેરવી નાંખતાં વાર લાગતી નથી તેમ જે માણસ હમેશાં પવિત્ર વિચારોમાં રમ્યા કરે છે, તે અયોગ્ય વર્તન કરે એમાં બહુ સંભવ હોતો નથી. મન ઉપર વિચારોનો પટ જલદી બેસી જાય છે. માટે મનને હમેશાં સારા અને પવિત્ર વિચારોમાં રોકાયેલું રાખવું.

૬૩ પરધર્મ તરફ અસહિષ્ણુતા બતાવવી એ આપણી પોતની હલકાઇ બતાવે છે. જે માણસ પોતાથી જુદો ધર્મ પાળતો હોય છે તે પોતાના ધર્મનો વિરોધી છે એમ લોકો ગણે છે. તથા ધર્મની બાબતમાં શંકાશીલ વૃત્તિવાળાને માણસો નાસ્તિક ગણે છે, આ રીતે પસંદ કરવા યોગ્ય નથી.

૬૪ ધર્મને લગતા કેટલાક ભેદ તો ફકત આચારના

મંબંધમા હોય છે, છતા તેજ ધર્મના મુખ્ય સિદ્ધાંત હોય તેમ લોકો તેને માટે એક બીજાને ધિક્કારે છે. મુખ્ય બીનામા મતભેદ ન હોય તો પછી એક ઉભુ ટીલુ કરે અને બીજો આડું ટીલુ કરે અને ત્રીજો અંદર ટપકુ વધારે કરે તેમાં શુ બગડી જતું હશે? સર્વને પોતાની આસ્થા પ્રમાણે ધર્મ પાળવાનો હક છે

૬૫ ઉપદેશકોએ સાચું, પવિત્ર, આદર્શ રૂપ જીવન કહેવું જોઈએ, તેનો ખ્યાલ શ્રોતાઓને આપવો જોઇએ ઉંચુ જીવન કેવું હોઈ શકે તેના વિચારમા મગ્ન થતા લોકો પોતાની દુનિયાદારીની ઉપાધીઓ વિસરી જાય, શાશ્વત સુખ અને શાન્તિની આગળ આ દુનિયાના સુખ કશા હિસાબમા નથી એવું લોકોને ભાન થાય, આવા ઉપદેશકો, કે આવી ધર્મ સંસ્થાઓને કોઇપણ જાતનો વિરોધ નડવાનો બીલકુલ સંભવ રહેશે નહિ

૬૬ જેને ફકત એકજ ધર્મના સિધ્ધાંતોનું જ્ઞાન હોય છે તે કોઇપણ ધર્મ બરાબર જાણતો નથી એમ કહેવું જોઇએ તેની સાથે એમ પણ કહેવું જોઇએ કે જે માણસ ફકત એકજ ધર્મની ખુબીઓ સમજવાની કોશીશ કરી બેસી રહે છે તે કોઇપણ ધર્મની ખુબીઓ સર્વાંશે સમજી શકતો નથી

૬૭ ચિત્ત સ્વસ્થ હોય ત્યારેજ સુવિચારો સ્ફુરે છે. જીત મેળવવા કરતાં શાંતિ જાળવવી તે વધારે કીંમતિ છે. પોતાના ચિત્તની શાન્તિમાં વિક્ષેપ પડવા ન દેવો એ માણસોના પોતાના હાથની વાત છે. આપણી નામરજી છતાં કોઇનો મગદુર નથી કે આપણી શાન્તિનો ભંગ કરી શકે. આપણી શાંતિનો શત્રુ આપણા સિવાય બીજો કોઇ નથી. દુર્જનોની સાથે પ્રસંગ પડતાં મનનું સમતોલપણું ખસી ગયા સિવાય રહેતું નથી. તેમ છતાં દૃઢ નિશ્ચયવાળાને માટે એ કામ કેવળ અશક્ય નથી.

૬૮ જ્યાં નિરંતર કલહનો વાસ છે એવા ભવ્ય મંદિરમાં રહી મિષ્ટાન જમવા કરતાં, શાંતિવાળી ઝુંપડીમાં રહી સુકો રોટલો ખાવો તે સારો છે, વિરૂદ્ધ યા ઉંચા મનવાળાનું મિષ્ટાન્ન જમવા કરતાં ભાવની ભાજી પણ સારી છે. મતલબ કે શાંતિની કીંમત અમૂલ્ય છે.

૬૯ માણસો નજીવી બાબતોમાં પોતાની શાંતિનો ભંગ કરી બેસે છે, અને તેથી શરીરની માફક મન પણ કોઇ વખત માંદું પડી જાય છે. શરીરના વ્યાધિની માફક મનના વ્યાધિનું શમન એટલી સહેલાઇથી થતું નથી. દરેક મુશીબત જેમ જેમ આવતી જાય તેમ તેમ તેનું નિવારણ કરતા જવાની ટેવ રાખવી.

૭૦ આપણે જગતને સુખી કરવા બેસીએ તો તે કદાચ

આપણાથી ન બને એ સ્વભાવિક છે પણ જો આપણે યોગ્ય પગલા ભરીએ તો, આપણી જાતને તો સુખી કરી શકીએ દરેક માણસ ધારે તો પોતાના ચિત્તને એકંદરે રીતે શાત, સતોષી અને આનદી રાખે શકે એમ છે.

૭૧ માણુસ નિર્ધન હોય તો પણ, જો તે જીતેદ્રિય, શાત, સમદર્શી હોય, અને તેનુ મન હમેશા સતુષ્ઠ રહેતું હોય, તો તેને દશે દિશાઓ સુખજમયજ છે જો તમાગ મનમા શાતિ નહિ હોય તો તેની બાહાર શોધ કરવાથી કાઇ વળવાનુ નથી

૭૨ માણુસ પોતાની જાતને (દેહાભિમાનને) ભૂલી જાય છે ત્યારેજ તેને વિશ્રાતિ મળે છે દેહાભિમાનની વિસ્મૃતિ સિવાય આત્મ શાતિ મળતી નથી

૭૩ જે સંકટ ભવિષ્યમાં ગુજરવાના છે, તે કદાચ ન પણ ગુજરે એવા સકટના વિચાર કરીને આગળથી દુખી થવુ એ મોટામા મોટી મૂર્ખાઇ છે. સતત ચિંતા કરવી એ જાણુકની આફત વહોરી લેવા જેવુ છે પ્રત્યક્ષ મૃત્યુ કરતા મૃત્યુની બીક વધારે ત્રાસદાયક છે. આફતની સામે બાથ ભીડવાથી તેની તીવ્રતામા ઘટાડો થાય છે, પણ તેનાથી હારી જઇ હાય વરાળ કરવાથી તે આપણા ઉપર ચઢી બેસે છે.

૭૪ જે માણુસ સપત્તિના મદિરમા ભોગવિલાસના દ્વારે થઇ દાખલ થાય છે, તે પશ્ચાતાપના દ્વારે થઇ પાછો

બહાર નીકળે છે. સંપત્તિના સમયમાં જે મોજશોખ અને ભોગવિલાસમાં રચ્યોપચ્યો રહે છે, તે આખરે વિપત્તિનો ભોગ થઇ પડયા વગર રહેતો નથી.

૭૫ ઈચ્છારૂપી ખજાનાની કુંચી ધૈર્યજ છે. બંધ બારણું. ખોલી નાંખનાર પણ ધીરજ છે. માણસની હિંમત મોઢાના તડાકા મારવાથી સમજાતી નથી, પણ તેની કીંમત તેની ધીરજથી નિર્ણિત થાય છે.

૭૬ જેના દ્વારથી ભિક્ષુક નિરાશ થઇ પાછો ફરે તેના જેવી શરમ, ઉદાર દીલના માણસને બીજી એકે પણ નથી.

૭૭ મન મોહોટું રાખ, જેવું તારૂં મન, તેવોજ તારાપર લોકો વિશ્વાસ રાખશે.

૭૮ યથાર્થ નિશ્ચય અને સંપૂર્ણ પ્રયત્ન સિવાય કોઇની ઇચ્છાઓ પાર પડી નથી, જે જે દિશામાં તારી નિશ્ચયતાની લગામ તું ફેરવે, ત્યાં એટલી સંભાળ રાખજે કે આનાકાનીને હાથે તે લગામને ઢીલી પડવા દેતો નહિં.

૭૯ માણસને મહેનત સિવાય કાંઇ મળવાનું નથી. મારી ઇચ્છાનો છેડો હું મજબુત પકડું તો જરૂર શોક અને દિલગીરીમાંથી છુટી શકું.

૮૦ ક્ષુલ્લક, નીચ કામ કરતાં પ્રાણ જાય તેના કરતાં કોઇ ઉત્તમ મહાન્ કાર્ય કરતાં આ દેહનો અંત આવે તે વધારે ઉત્તમ વાત છે. કામમાં તો યત્નપૂર્વક મંડયાજ

રહેવુ. યત્નથી ગમે તેવી અસાધ્ય વસ્તુ પણ સાધ્ય થાય છે

૧ સારા ભાગ્ય વડે તુ ઉચ્ચ દરજ્જે પહોચ્યો છે ત્યારે તુ દયા રાખવામા પણ મજબુત રહે જુલ્મી અધિકારીઓ જે જોરજુલમથી પોતાના આશ્રિતોને દુ:ખ આપે છે તેજ કારણથી તે પોતાને દુખી મનવાળો બનાવે છે જુલ્મી માણસ પોતાનાજ પુન્યના મૂળનો નાશ કરે છે જેણે જુલમની કમાનપર અન્યાયનું બાણુ ચડાવ્યુ છે તેને તમે કહો કે અરે! તું સાવધાન થા આ તારી પાછળ તેના નિશ્વાસનું હૃદયભેદક તીર છુપાઇ રહ્યુ છે તેનો વિચાર કર

૨ જેવો ક્ષમા કરવામા આનદ છે તેવો વેર લેવામા નથી હુ તારી સમક્ષ અપરાધી છુ તુ પ્રભુની સમક્ષ અપરાધી છે જો તુ મને માફ કરશે તો પ્રભુ તને પણ માફી આપશે ક્ષમા વૃત્તિએ મોટો સદ્દગુણ છે જેનામા ક્ષમાગુણ છે તે મોટો નસીબવાન છે ક્ષમાના પ્રકાશથી હૃદય પ્રકાશીત થાય છે

૩ તુ પોતે બીજાની મદદ ઇચ્છે છ તો તુ પણ બીજાને મદદ કર દુખી માણસનુ દુખ ટાળ—નાસીપાસ થયો હોય તેની ઇચ્છા પૂરી પાડ ન્યાયથી તારા ધર્મને અને ઘરને આબાદ કર આ અસ્થિર માનવ જીદગીમાં કાઇ હમેશ આપણે ટકી રહેવાના નથી, પણ સારૂ બુરૂ કામ હમેશા યાદ રહે છે તેમા ખાસ

કરીને સારા કામ માટે નાંખેલા પાયાની અસર જમાનાની સપાટીપરથી કોઇ દહાડો ભુંસાતી નથી.

૮૪ સારા સ્વભાવ સિવાય બીજું કાંઇ પણ માણસાઇમાં સારૂં નથી દરેક પ્રસંગોમાં આ વાત ભુલાવી ન જોઇએ. લોકો જોડે ખુશ મીજાજ રાખવો અને હસીને વાતચીત કરવી. અર્થાત્ શોકમાં ડુબી ન રહેવું.

૮૫ તારા મનમાં જે આવે તે વિચાર કર્યા વિના સાહસથી કર નહિં, કારણ કે તેમ કર્યાથી ભવિષ્યમાં તારે પસ્તાવું પડશે.

૮૬ તારા ઘોડાને એટલો તોફાની ન બનાવ કે તેની લગામ તુ ખેંચી પકડી શકે નહિં. કોઈ પણ બનાવ બનતાં પહેલાં તેનો ઉપાય કરવો જોઇએ જ્યારે વાત હાથથી જાય છે ત્યાર દિલગીરી કાંઇ કામ આવતી નથી.

૮૭ ખુબસુરતિ છતાં પવિત્રપણે રહે અને મોટાઇ છતાં નમ્રતા પકડે તે ઉત્તમ મનુષ્ય કહેવાય છે.

૮૮ તું તારા કામમાં સચ્ચાઇ વાપર તેથી તું છુટશે ને મોક્ષ પામશે. કોઇ માણસ ગમે તેટલો કાવત્રાખોર હોય તો પણ આખરે તેને સત્યવાદીઓના ગુલામ થવું પડે છે, કમાનની દોર ઘણી સખ્ત હોય છે તો પણ તીરની પાસે તેને નમ્ર થવુંજ પડે છે.

૮૯ હમેશાં વિચાર કર્યા વગર કાંઇ કામ કરવું નહિં. ઉતાવળીયાપણાનો રસ્તો છોડી દેવો. જે કોઇ પણ

કામ કાજમા ધીરજ રાખી વર્તે છે તેની અણછુટકે પણ મુરાદ પાર પડે છે

૯૦ ઉતાવળ, કમાનમાથી છુટેલા તીર જેવી છે, તે છુટયા પછી પાછુ ફેરવી શકાતુ નથી ધીરજ હાથમાની તલવાર જેવી છે, મરજી પડે તો તેને ઉપયોગમા લઇએ, નહી તર પડી પડી કાઇ નુકશાન કરતી નથી

૯૧ બની શકે ત્યા સુધી તારી છુપી વાત કોઇને કહીશ નહિ કારણ કે તે કહ્યાથી આનદ યા તો શોક થશે તારી છુપી વાતના જનાનામા કોઇ પણ માણસને કોઇ વખતે આવવા ન દેતો

૯૨ ભિક્ષુકો આપણા ખરા મિત્રો છે તેઓ આપણે બારણે આવે છે અને કહે છે કે તમારી પાસે કાઇ હોય તો તે અમને આપો. તે તમારે સારૂ અમે ઉચકીશુ અર્થાત પૂર્વભવમાં તમને તેનુ ફળ મળશે

૯૩ હજાર વખત માફી માગે તો પણ નીચ માણસ અરધો ગુન્હો પણ માફ ન કરે પણ ખુશ થવાય તેવી મહેરબાની સાથે મોટા માણસો હજાર અપરાધ ક્ષમા કરે છે

૯૪ સારો સોબતી અત્તર વેચનાર જેવો છે, માનો કે કદાચ તે પોતાના અત્તરમાથી કાઇ ન આપે તો પણ તેનો સુવાસ લેવા જેટલો તો બીજાને ફાયદો થાય છે તેમ ખરાબ મિત્ર લુહારની ભઠ્ઠી જેવો છે એક વખત ધારો કે તેના દેવતાથી કોઇ બળે નહિં

તથાપિ તેના ગરમ ધુમાડાથી તો ઇજા થવા વિના રહેજ નહિં.

૯૫ સલાહકારે સલાહ આપવામાં તથા રસ્તો બતાવવામાં નરમાશની રીત રાખવી જોઇએ. તેમજ સભામાં કે મીજલસમાં શીખામણ આપવી ન જોઇએ. પણ એકાંતમાં અને એવે પ્રસંગે આપવી જોઇએ કે જ્યારે તેને એમ લાગે કે હવે મારા વચનોની તેનાપર અસર થશે. તે પણ નરમાશ અને સભ્યતાથીજ આપવી, કારણ હાલના જમાનામાં નરમાશથી બોલવું અને સારો સ્વભાવ રાખવો તેમાંજ સુખ રહેલું છે

૯૬ આખી દુનિયાને અકકલની ગરજ છે અને અકકલને અનુભવની જરૂર છે. કારણ એવું કહેવાય છે કે અનુભવ અકકલની આરસી છે તેમાં દરેક કામનો પડછાયો દેખાઇ આવે છે. અનુભવ મેળવવા માટે લાંબો વખત, લાંબી ઉમ્મર. અને બીલકુલ નિશ્ચિંતતાની જરૂર છે.

૯૭ અપૂર્ણ નીચ પતિત માણસોજ અહંકાર કરે છે. તેમનો સ્વાર્થ એટલોજ કે પોતાની અપૂર્ણતા ઢાંકવી, પણ ખરૂં જોતાં તો તેઓ પોતાના દુર્ગુણો ખુલ્લા પાડે છે

૯૮ ડહાપણનો સ્થંભ સહનશકિત છે. જેનું મગજ હલકું તે હમેશ નીચ વૃત્તિનો હોય છે. ધૈર્ય સંપૂર્ણતાની

મીલકત છે

૯૯ ઉત્તમ કાર્ય કરનારાઓને લગતી વાર્તાઓ તથા તવારીખો મન તથા આંખને તેજ આપે છે તેમ વિદ્યા તથા ડહાપણ જોડે ઓળખાણ કરાવે છે

૧૦૦ મારા માણસ જોડેજ બેઠક રાખ જે તારા લાયકનો ન હોય તેની જોડે ન બેસ

૧૦૧ પોતાની પાસે ચાડીઆને આવવા દેવો નહિ કારણ એક પળમા તે સો તોફાન ઉભા કરે છે. તેમ પોતાની પાસે બોલાવીને તેને દબાવવો પણ નહિ કારણ આખરે બીજા પાસે જઇ તારૂ તે જુઠુ બોલશે

૧૦૨ રાજા પાસે કોઇની નિન્દા કરવીજ નહિ નિરપરાધિ માણસના નિસાસાથી ડરતો રહે નિરપરાધિ. માણસોના નિશ્વાસ બહુજ બરાબ અસર કરે છે

૧૦૩ દુનિયામા દ્વેષી માણસને તેનો દ્વેષજ બહુ છે. કારણ કે તે તેને હમેશ આફત, દિલગીરી, અને શોકમા રાખે છે દ્વેષી બીજા માણસને બાળવાને અગ્નિ ચલાવે છે જો બરાબર જોઇએ તો પોતાનેજ તે તેમા બાળે છે

૧૦૪ નરમાશ ને પ્રીમાશથી કાઇ કામ થાય તેવુ હોય તો ત્યા ગુસ્સો અને સખ્તાઇ બતાવવા નહિ અને જો સખ્તાઇ તથા ગુસ્સાની જરૂર હોય તો નરમાશ ને મિત્રભાવ દેખાડવો નહિ

૧૦૫ હમેશ લોકોપર મહેરબાની બતાવી શકાતી નથી

વખત આવે ભ્રકુટી પણ ચડાવ. મલ્લમ પટ્ટા નકામા થઈ પડે ત્યારે જખમ ઉપર નસ્તર મૂકવાની પણ જરૂર પડે છે.

૧૦૬ જેના ઝાડનું મૂળજ કડવું હોય, તેને ઉત્તમ બાગમાં જઇને રોપીએ અને ઉત્તમ નદીનું પાણી સીંચીએ અથવા મીઠા પદાર્થોથી સીંચન કરીએ તો પણ આખરે પોતાની જાતને તે જણાવશેજ.

૧૦૭ નીચ સ્વભાવના માણસોની સોબત કરવી યા પ્રશંસા કરવી એ પોતાની આબરૂ ખોવાનું કામ છે, કારણ જે દુષ્ટ બીજમાંથી જન્મ્યા હોય તે પોતા પ્રત્યે ભલાઈ કરનારના ઉપર બુરાઇ કર્યા સિવાય આ દુનિયામાંથી ચાલ્યા જાય તે તેના ધર્મથી ઉલટું છે.

૧૦૮ હસતું મોઢું, ખુશમિજાજીપણું ને આનંદવૃત્તિ એ સખાવત કરવામાં ઘણાં અગત્યનાં છે.

વિચાર રત્નમાલા.

૧ આત્મદષ્ટિનો વિસ્તાર, અભેદનુ સામ્રાજ્ય, આનંદની મૌનતા, અને ભેદનુ મિથ્યાત્વ અનુભવ કરો

૨ નમ્રતા, અંતઃકરણની શુધ્ધતા, બુધ્ધિબળ અને હિમ્મત, આ ચારથી કાર્ય સિધ્ધ થાય છે

૩ મન, વચન, શરીર, એ ત્રણેનુ એક સરખુ વર્ત્તન થવુ જોઇએ જેવુ મનમા તેવુજ ક્રિયામા

૪ ગમે તેવુ સાંભળીને કે દેખીને મન ખેદ કે આશ્ચર્ય ન પામે, તેવી સ્થીતિસ્થાપક દશા મનની થવી જોઇએ

૫ પદાર્થ માત્રની કાળી બાજુ ન દેખતા, ધોળી બાજુજ દેખવી જોઇએ સૌંદર્યતાજ જોવી, તેથી આપણો ઉધ્ધાર થાય છે

૬ પવિત્ર મહાપુરૂષના ઉંચામા ઉંચા જીવનને દ્રષ્ટી આગળ રાખી પોતાના મન, વચન, શરીરને તે પ્રમાણે પ્રવર્તાવવાની ટેવ પાડવી જોઇએ

૭ મનને શુધ્ધ કરવા માટે કાયમ પવિત્ર મંત્રનો જાપ કરવો, અને મનને સ્થિર કરવા નિર્વિકલ્પ ધ્યાન કરવુ જોઇએ

૮ યોગમાત્રનુ પ્રથમ દ્વાર પ્રેમ, વિશ્વાસ, સાહસ, અને સ્વાર્પણ એ વિના અન્ય નથી સત્યને અનુભવવાની ઈચ્છા હોય તો એ ચારે વાત ધારણ કરવી

૯ આત્મ પ્રેમમાં પ્રારબ્ધનો અવકાશજ નથી એ તો કેવળ સ્વતંત્ર પુરૂપાર્થ છે પોતાના વિચારથીજ સિદ્ધ

થાય તેમ છે. એ તત્વાભ્યાસિઓએ સારી પેઠે મનન કરી સંગ્રહવા જેવું છે.

૧૦ જેવું જેનું આત્મસ્વરૂપ તેવોજ તેનો અનુભવ, અને તેટલોજ તેને આનંદ. દૃષ્ટિમાં સર્વસ્વ છે. જેવી જેની દૃષ્ટિ હશે, તેવી સૃષ્ટિ થશે એ વાત સારી રીતે લક્ષમાં રાખવા જેવી છે.

૧૧ મૌન આનંદ વિના સ્વરૂપાનુસધાનનું અન્ય સ્થાનજ નથી

૧૨ પ્રકૃતિનો એક પ્રવિત્ર નિયમ, કે જે ઉલ્લંઘન કરી શકાય તેમ નથી. તે એ છે કે, તમે કોઇપણ અપવિત્ર વિચાર, અમંગળ ધ્યાન, કે તેવું કૃત્ય ગમે તેવા એકાંત સ્થળે કરો, તો પણ તમને પ્રકૃતિના દૃઢ અને કદી કોઇથી પણ ઉલ્લંઘન ન થાય તેવા નિયમ પ્રમાણે, તેનાં કૃત્યનો બદલો મળશેજ. દુઃખ અને દારિદ્ર પોતા ઉપર આવી પડશેજ.

૧૩ સર્વ નિર્બળતા અને દુર્ગુણોનું મૂળ માત્ર અજ્ઞાનજ છે. આત્માને ન ઓળખવો તેજ છે. લોકો પોતાના શરીરને આત્મા સમજે છે અને બાહ્ય જગત્માંથી સંપત્તિ પેદા કરી આનંદ મેળવવા ઇચ્છે છે, પરંતુ જડ શરીર એ આત્મા નથી. તમે પરમાત્મારૂપજ છો એવી દૃઢ ભાવના કરો, અને તે સાક્ષાત્કાર કરો.

૧૪ સામાન્ય અજ્ઞાનતાના પેટા વિભાગમાં પ્રકૃતિના નિયમોનું અજ્ઞાનપણું પણ મનુષ્યોને બાધા કરે છે.

૧૫ તમે પ્રકૃતિને છુતરી શકશો નહિ. એકાતની એકાત ગુફામા જઇને છુપુ પાપ કરો તો પણ જે ભૂમી ઉપર ઉભા રહી તે પાપ કરો છો તે ભુમી ઉપર ઉગેલું નિર્જીવ ઘાસ પણ તે વાતની સાક્ષી પુરશેજ

૧૭ હ્રુદયમા પાપી વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે તેના પરિણામેજ બાહ્ય જગત્મા દુ ખદાયક બનાવો આપણને વિટળાઇ વળે છે આવા દુ ખનુ ખરૂ કારણ ન જાણવાથી મનુષ્યો પોતાની સ્થિતિને દોષ દે છે, આસપાસના બનાવો ઉપર દોષ મૂકે છે મિત્ર, બધુ, સગા, આદિનો દોષ કાઢે છે, પણ આ પરમ સત્ય વાત સર્વત્ર જાણીતી થવી જોઇએ કે, જગત્ની આખમા ધુળ નાખવાનો પ્રયત્ન કરવાથીજ આપણે પોતે અધ બનીએ છીએ.

૧૭ પ્રકૃતિનો નિયમ ડંકો વગાડીને કહે છે કે પવિત્ર રહો! છતા અપવિત્રતાનો આશ્રય લ્યો તો દુઃખો ભોગવવાને પણ તૈયાર રહો.

૧૮ દૈવયોગે આવી પડતા વ્યાધિરૂપ અતિથિનો જેઓ ઘટતો આદર સત્કાર કરતા નથી તેઓ ખરેખર કંગાળ અને કૃપણજ છે, મતલબ કે વ્યાધિ, એ આત્મ જાગૃતિનુ ઉત્તમ નિમિત્ત છે.

૧૯ દેહાધ્યાસ (અહંકાર) નો ત્યાગ કરવો, અને પોતાનો આત્મા એજ પરમાત્મા છે એવો સ્વાનુભવ કરવો એ સર્વ પુસ્તકોનો સાર છે

શુધ્ધ સત્‌ચિદાનંદ જાણે છે અને સર્વમાં શુધ્ધ સ્વરૂપનેજ દેખે છે. તેના ભાગ્યમાંજ નિર્ભયતાનું સામ્રાજ્ય છે બીજા કોઇના નસીબમાં નથી.

૩૩ જો પૂર્ણ ત્યાગ કર્યો હોય તો પછી સર્વ જગત્ તમારૂંજ છે. ખરી રીતે તો શકિતઓ-સિદ્ધઓ તમને ખોળતી આવે એજ રસ્તો પકડવો જોઇએ. તે શકિતઓની પાછળ તમારે દોડવું ન જોઇએ. પોતાની તૃષ્ણાઓમાં બંધાઇ રહેલાંઓજ માત્ર ભૂત પિશાચનાં રૂપ ધારણ કરે છે,

૩૪ જયારે તમે નિરિચ્છ અને નિઃસ્પૃહ થશો ત્યારેજ તમે જગત્ તરફથી સન્માન પામશો.

૩૫ જ્યાં સુધી ઇચ્છાઓ કરો છો ત્યાં સુધી તમે એક માંગણ ભિખારી છો. જે વખતે ઇચ્છાઓને તમે લાત મારો છો અર્થાત્ ઇચ્છા રહિત થાઓ છો તેજ ક્ષણે તમે દેવ બનો છો.

૩૬ દેહાભિમાન અને દેહાધ્યાસને નિર્મૂળ કરવું એ અનંત જીવનનું પુનરૂજ્જીવન છે. જેટલા પ્રમાણમાં આ પ્રમાણે જીવતા છતાં મૃત્યુ પામેલા જેવા બનીએ છીએ તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણું કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

૩૭ જગત્ આપણે માટે શું કહે છે તેના જે ક્ષણે આપણે વિચાર કરવા માંડીએ છીએ, તેજ ક્ષણે આપણે સત્ય જીવનમાંથી અહં, મમત્વ રહિત જીવનમાંથી પતિત થઇએ છીએ આપણા ચારિત્રને

ખીલવવા માટે દુખ જરૂરનું છે

૩૮ જ્યા સુધી આપણે પોતાના શરીરના બનાવની વૃત્તિ-વાળા અને પોતાને નુકસાન કરનાર પ્રત્યે વેર લેવાની વૃત્તિવાળા છીએ ત્યા સુધી આપણે સત્ય જીવનથી મરણ પામેલાજ છીએ, માન અપમાનનો પ્રસગ આવતા તેની જરા પણ આપણા ઉપર અસર થવા ન દેવી એ આપણા મહાન્‌પણાની ઉત્તમમા ઉત્તમ કસોટી છે

૩૯ તમે નિસ્પૃહપણાના દરવાજામાથી સ્વામીપદના મેહેલમા પ્રવેશ કરો આત્મજ્ઞાનના દરવાજામાથી મુકિતપદના ખુલ્લા મેદાનમા વિચરો જે કાઇ તમારી પાસે છે તે અન્યને આપી દ્યો તે સર્વ ઉપરથી તમારો હાથ ઉઠાવી લ્યો અને પછી જુઓ કે તમે અખિલ બ્રહ્માંડના સમ્રાટ અને અધિરાજ બની જશો

૪૦ દિવ્ય સ્વરૂપ સાથેનો સંબંધ શાથી છુટે છે? બાહ્ય અસર, લોકો સાથે હદ ઉપરાત સસર્ગ રાખવો અને ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક જીવનમાથી ઘણીવાર વિમુખ રહેવુ આ સર્વ બાબતોને લઇ ઉચ્ચ સ્થિતિમાથી આપણો અધ પાત થાય છે

૪૧ હે આત્મન્! તું શુદ્ધ છે, અવિનાશી છે તુ સર્વ જ્ઞાનરૂપ છે, તુ સર્વ શકિત રૂપ છે તુ સર્વ શકિતનો નિયંતા છે તુ સર્વ સૌંદર્યનો દાતા છે.

તું આ વિશ્વમાં સકળ આનંદ સ્વરૂપ છે. આ શરીર તે તું છે એમ માનીશ નહિં. આ જગત્‌ની વસ્તુ ઉપર તું આધાર રાખીશ નહિં. એ બધાથી તું પર થા. તેનો વિચાર કર. શત્રુ અને મિત્ર તું પોતેજ છે.

૪૨ ક્ષુદ્ર સ્વાર્થી ઇચ્છાઓ કે જે તમને ગુંગળાવી નાંખે છે તેનો ત્યાગ કરવાથી તમે નિવૃત્તિની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકશો. ઈચ્છાઓનો ત્યાગ કરો એટલે તમે લોહચુંબકની માફક આકર્ષણ સ્વરૂપ બનનો.

૪૩ દુનિયાની દષ્ટિમાં જે ફતેહ જણાય છે તે તો કેવળ ઇંદ્રિયોનો ભ્રમ છે ખરી ફતેહ તો ત્યારે તમને મળે છે કે જ્યારે તમે "હું પરમાત્મ સ્વરૂપ છું" "હું દિવ્ય સ્વરૂપ છું" હું જાતેજ ફતેહરૂપ છું એવી ભાવના કરશો.

૪૪ પરમાત્મ સ્વરૂપ અને આનંદ પ્રાપ્ત કરવાનો રાજમાર્ગ હું પોતેજ સાક્ષાત્ પ્રભુ અને આનંદ સ્વરૂપ છું, એવી આત્મ પ્રતીતિ કરવી તેજ છે.

૪૫ મનુષ્યની સંગતિ અને કૃત્ય ઉપરથી તેના ઉચ્ચ નિચ્ચ જીવનની તુલના કરશો નહિં. પણ તેના આંતર્ વિચારો ઉપર ખરૂં ધોરણ બાંધવાનું છે, જ્યા આપણે વિચારો હોય છે ત્યાજ આપણે હોઇએ છીએ.

૪૬ તમારામાં ઉચ્ચ વિચારોને ઉત્પન્ન કરી શકે તેવા તેમજ તમારા હૃદયમાં દિવ્યતા, ઉત્સાહ, આનંદ અને ઉન્નત ભાવ પ્રેરે તેવા શબ્દોને તમે પાસે રાખો;

નોટમા ઉતારીને પાસે રાખો પછી જ્યારે કોઈ વખત પ્રતિકુળ સ્વભાવવાળા માણુસ સાથે વાતચિત્ત પ્રસગ આવ્યા પછી તમારા મનને તે થયેલી વાતચિત્તમા જવા ન દેતા તરતજ તે નોટ બુકમાના ઉત્તમ ઉત્તમ ફકરાઓ તમારે વાચવા અને મનને સ્થીર કરવુ

૪૭ ઓ રાજાધિરાજ! આત્મદેવ! અજ્ઞાનાવરણુમા દાસત્ત્વ ના સ્વીકારો, ઉઠો, જાગૃત થાઓ, ને તમારી પરમ સત્તા અનુભવો. તમે ઇશ્વર છો, તમે ઈશ્વર છો, તમે ઇશ્વર છો બીજુ કાઇ નથી.

૪૮ તમને બ ધનમા કોણુ નાખે છે? તમને દાસત્વ કોણુ આપે છે? તમારી પોતાની તૃષ્ણાજ, રાજા સમક્ષ સ કોચ પામો છો ડરો છો, કોકડુ વળો છો, કારણુ કે તમે તેમની કૃપાની અભિલાષા રાખો છો. ઈચ્છાઓથી મુક્ત થાઓ તો બાદશાહોના પણુ તમે બાદશાહ છે

૪૯ દરેક કામ કરતી વખતે ઉચામા ઉચી ભાવનાથી તે કામ શરૂ કરવુ તેનુ રહસ્ય કે ફળ ઉચામા ઉચી કોટીવાળુ કલ્પવુ અને તેમા તદાકાર તદ્રુપ થઇને તે કામ કરવું અને તે સર્વકામ આત્માની ઉચ્ચ ભુમિ માટેજ કરવુ

૫૦ એક ઉપયોગી સૂચના એ છે કે પ્રાતઃકાળે તમે જ્યારે પથારીમાથી ઉઠો અથવા જ્યારે ફરતા હો કે કાંઇ કાર્યમા મશગુલ હોય તે સમયે તમારા વિચારોને

ભ્રમણામાં ન રાખો. નિરંતર આત્મકેન્દ્રમાં સ્થિર રહો. કદી પણ દૂર ન ખસો.

૫૧ ચિત્તની એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કરવા માટે કહો, કે સમાધિ અવસ્થાએ પહોંચવા માટે "કેવળ પ્રકાશમય છું. આ સર્વ વ્યવહાર પ્રકાશમય છે" એ ભાવના અત્યંત હિતકારક હોઇ, આવશ્યક છે.

૫૨ સંસારિક ઉપાધિ અને સુખ દુઃખથી જે પર રહી શકે છે, તે લોકોજ સાચા સુખી છે, સુખ અને દુઃખ બન્નેનો ત્યાગ કરવામાંજ, આનંદથી ભોગવવા- સાચા સુખનું રહસ્ય સમાયેલું છે, જે સુખનો સ્વીકાર કરે છે તેણે દુઃખના ભોગ પણ થવુંજ જોઇએ.

૫૩ આત્મ અનુભવમાં મગ્ન રહેતાં કોઇ વિક્ષેપ પાડી શકશે નહિં. પ્રકૃતિ મુક્ત પુરૂષની દાસી બની રહે છે સત્તાને સત્ય બનાવવામાંજ તમે અધોગત થાઓ છો. મનુષ્ય જે વખતે જગત્માં દૃશ્ય પદાર્થોમાં કાર્ય કારણ સત્તાનો વિશ્વાસ રાખી તેને સત્ય (પ્રાપ્તવ્ય તરિકે) માનવા માંડે છે, તેજ પળે તેની અધોગતિ થાય છે.

૫૪ તમને નુકશાન કરવા જેઓ ઇરાદો રાખતા હોય તેમના ભણી મમતા અને પ્રેમભરી લાગણી દર્શાવો. બીજાઓના અવાસ્તવિક અભિપ્રાયોનો વિચાર ન કરતાં કાયમ પરમેશ્વર સંબંધીજ વિચાર કરો. પ્રભુતામાં

વિરામ પામો

૫૫ કાઇ પણ આશાના પાશમા ન બધાઓ, ચિતા, ભય, ઉપાધિથી દૂર રહો, તમારી વાસનાઓ તમારી નિર્બળતા છે પોતાની વાસનાઓર્થીજ મુરઝેલીઓ અને વ્યાધી ઉત્પન્ન-થયા છે તેમ બરાબર સમજો

૫૬ જ્યારે જ્યારે નિર્બળતાને અતકરણમા સ્થાન આપીએ છીએ, કે વિષય સુખની વાસનામા ફસીએ છીએ, ત્યારે ત્યારે દુષ્ટ વિચારરૂપી દુશ્મનો નાના પ્રકારના મોહક સ્વરૂપ કરી મોહ જાળમા ફસાવે છે આત્મ સાક્ષાત્કારની ઇચ્છાવાળાએ તો નીચ વૃત્તિઓ નિમૂળ કરવીજ જોઇએ એ વૃત્તિઓના મૃત્યુમાજ તમારૂ સાચુ જીવન રહેલુ છે

૫૭ લેવામા નહિં પણ દાન કરવામા, ત્યાગ કરવામાજ સાચુ સુખ સમાયેલુ છે જે ક્ષણે તમે યાચના કે પ્રાર્થના કરવાનો ભાવ તમારા અતકરણમા લાવો છો તેજ ક્ષણે તમે તમારી શક્તિને સકેલી લ્યો છો તમારૂ આત્મબળ સકોચાઇ જાય છે, ને તમે તમારા આત્મસુખથી વિમુખ થાઓ છો

૫૮ દોષો થવાનુ કારણ શોધી તે સબધી વ્યાખ્યાન તમે તમારી જાતને સભળાવો તેમજ તમારા ઉપદેશક બનો પોતાનુ કામ પોતેજ કરવુ જોઇએ ઉપાધિનુ મૂળ અજ્ઞાનજ છે આત્માનુ અજ્ઞાન, દેહમા મિથ્યા અધ્યાસ અને બહારના પદાર્થોમા સુખની ઇચ્છા,

એજ દુઃખ, શોક, ખેદ કે ઉપાધિનું મૂળ છે.

૫૯ મનુષ્ય જ્યારે ભયંકર દુઃખવાળું પરિણામ સહન કરે છે, ત્યારેજ પોતાની નીચ વાસનાનો ત્યાગ કરે છે. એકજ વખત પવિત્ર વિચારોને પોષણ આપવામાં વિજય મળ્યો, તો પછી ગમે તેટલો વખત પણ ચિત્તની એકાગ્રતા રાખી શકશો

૬૦ પોતાનો હક બજાવવો સહેલો છે, પણ ધર્મ બજાવવો મુશ્કેલ છે ફળ ખાવા તૈયાર હોય છે પણ બીજ રોપવા અને પાણી પાવાનો ધર્મ બજાવવા તૈયાર રહેનાર થોડા છે. કર્ત્તવ્યને વળગી રહો, ફળ મળશેજ. જે આત્મસેવા કરી શકે છે તે દેશસેવા કરી શકશે. બોલવા કરતાં આચરણથી ઉપદેશ કરો.

૬૧ નીચે રહેલાની બુમ કોઇ સાંભળશે નહિં, શુધ્ધ આચરણના શીખર ઉપર જઇ બુમ મારો સર્વ સાંભળશે. જગત્‌ને જાગૃત કરવાની ઇચ્છા હોય તો તમે પહેલા જાગ્રત થાઓ, તમે જેટલે અંશે જાગ્યા હશો તેટલે અંશે જગત્‌ને જાગૃત કરી શકશો, જેના ઉપર ઉભા રહી આખી પૃથ્વીને હલાવી શકો તે સ્થાન તમારો આત્મા છે.

૬૨ પોતાના માર્ગનો ભોમિયો પોતેજ છે, દુર્બળ મનને આત્મ લાભ થતો નથી. જગત્ સાથેનો સંબંધ આપણી હિમ્મત અને ભાવનના પ્રત્યુત્તર જેવો છે.

૬૩ જેવી ભાવના તેવું ફળ, ખાડો ખોદે તેજ પડે. જે

દોષ આપણે બીજામા શોધીએ છીએ, ખરી રીતે તેજ દોષ આપણામા લાવીએ છીએ લાયક થાઓ, ઇચ્છા નહિ કરો તો પણ તમને મળશે. મોહ અને અહંભાવનો ત્યાગ કરીનેજ મહાત્માઓએ અમરપણુ મેળવ્યુ છે

૬૪ મન પવિત્ર થયા સિવાય જ્ઞાનનો રંગ ચડનાર નથી વિષયોમા ઝેર સાથેજ રહ્યું છે, કારણ કે તેની મીઠાશ ઝેરની અસર કર્યા વિના કયા રહે છે? વિષયો જેને ડોલાવી શકતા નથી તેજ દુનિયાને ડોલાવે છે

૬૫ તેલ, બત્તી ઉપર ચડવાથી પ્રકાશરૂપ બને છે, તેમ શકિતનો વ્યય નીચલા ભાગમા ન થતા ઉપરના ભાગ તરફ ચઢે તો, આકર્ષણશકિત, તેજની વૃદ્ધિ અને પરમાનંદ પ્રાપ્ત થાય છે,

૬૬ બ્રહ્મચર્યની પૂર્ણ જરૂર છે બાપનો કુવો કહેવાથી તૃષા છીપતી નથી, પણ પાણી પીવાથીજ શાસ્ત્રો રાખવા કરતા તે પ્રમાણે વર્તન કરો સત્યનો જય થાય છે પ્રેમને ખુશામત ગમતી નથી

૬૭ રાખી મૂકવાજ હોય તો પથ્થર અને સોનુ સરખાંજ છે જ્ઞાનની આપ, લે ન કરવાથી પોતાનેજ નુકસાન છે અપચાથી અશકિત અને અશુદ્ધતા ઉત્પન્ન થાય છે જઠર સારી સ્થિતિમા ન હોય તો ચિંતા અને ઉચાટ વધે છે તબિયત સારી ન હોય તો સહજમા ગુસ્સો ચડે છે-

૬૮ બ્રહ્મચર્યના અભાવે આત્મિક અને શારીરિક શક્તિનો પણ અભાવ થાય છે.

૬૯ સ્વાર્થ અને દેહભાવના અહંકારનો નાશ કરવો તે ધર્મ છે.

૭૦ મુશ્કેલી ભર્યાં કાર્યથી જેનું મન ડગી જાય છે તે મનુષ્ય છતાં ઝાડથી પણ હલકો છે. રાત્રી હો કે દિવસ, પવન હો કે તોફાન, પણ અરણ્યનાં વૃક્ષો તેને ક્યાં ગણકારે છે?

૭૧ જે વસ્તુ વડે મન અને બુદ્ધિ પોતાના અનિર્વચનીય મૂળ સ્થાન પરબ્રહ્મ તરફ વળીને તેમાં મળી જાય છે એવો ગહન વ્યાપાર તે ધર્મ છે.

૭૨ એકાગ્રતાને લીધે મનને જ્યારે સમાધિ ચડી જાય છે, ત્યારે તેનામાં પ્રકાશ પડે છે. અને એવી સમાધિ ચડતાં સત્યનો વરસાદ વરસે છે. જ્ઞાનનો પ્રવાહ ચાલવા માંડે છે. અને વિશ્વનાં સર્વ ગુપ્ત સત્ત્વો સમજાય છે.

૭૩ વિભાવમાંથી એક ક્ષણ પણ મુક્ત થવું તેનું નામજ ખરો આનંદ છે.

૭૪ સર્વાત્મનિષ્ટ મનુષ્યને આખા જગતે એક બાજુ થઈને માર્ગ આપવો જોઈએ, જગતના પ્રભુ તમે થાઓ, નહિં તો જગત તમારા પરજ પોતાનું પ્રભુત્વ જમાવી દેશે.

૭૫ બીજાના વર્તનમાંથી દોષો કાઢવામાં આપણે આપણી

શકિતનો જેટલો વ્યર્થ વ્યય કરીએ છીએ તેટલીજ શકિત આપણુ વર્ત્તન ઉચ્ચ બનાવવાને પુરતી થાય તેમ છે

૭૬ કેવળ તમારા મનનીજ કલ્પના તમારા મિથ્યા, સંકુચિત, એક દેશીય, માયિક એવા અહંભાવપર સત્તા ચલાવે છે તમારા નસીબના સ્વામી તમેજ છો તમારે જોઇએ તો ભય અને નરકની અંદર અથડાતા તેમના નીચ ગુલામ રહો, અને જોઇએ તો જન્મ સિધ્ધ હકકનો વૈભવશાળી મુકુટ ધારણ કરો

૭૭ આત્માની જેટલે નજીક આપણે હોઇશુ તેટલા અધિક આપણી આસપાસ સમાનશીલ મનુષ્યો ઉપસ્થિત થશે માત્ર, પ્રથમ તમારેજ સત્યના ઝરાની પાસે ઉભા રહેવુ જોઇએ

૭૮ ત્યાગ એટલે પોતાનુ સર્વસ્વ સત્ય સ્વરૂપને અપર્ણ કરવું તે આત્મજ્ઞાન વિના કાર્ય કરનાર મનુષ્યની સ્થિતિ અંધારી કોટડીમાના મનુષ્ય જેવી થાય છે.

૭૯ દીન અને પતિત લોકોને ખરી લાગણીથી અને માતાના જેવા પ્રેમથી જે જુવે છે તેજ ખરો ઉદ્દાર મહાત્મા છે

૮૦ ઉત્સાહ ભંગ કરનારી ટીકા કરવા કરતા આશાજનક સ્નેહ ભરેલા ઉપદેશનીજ જરૂર છે ગટરનો બધો કાદવ રસ્તા ઉપર પાથરવાથી હિતકારી પરિણામ નહિ આવે, તેવીજ રીતે બીજાના દોષો તરફ કરડી

નજર રાખવાનું પરિણામ સારૂં નહિં આવે શાંતના અને શુભેચ્છારૂપી પાણીનો પ્રવાહ એ ગટરમાં વહેવરાવો જેથી બધો કાદવ આપોઆપ ધોવાઇ જશે.

૮૧ જ્યારે ટીકા રૂપ કાતર આપણા ઉપર ચાલતી હોય, ત્યારે આપણા અંતરમાં શું છે. તે તપાસી જોવું. કદાચ ક્ષુદ્ર મનોવૃત્તિઓ તરફ ઘસડાઈ જવાની ઈચ્છા દિલમાં પેદા થઈ હશે અને તેથીજ આ ચેતવણી કાં મળી ન હોય? આવી ટીકાથીજ ભયંકર સ્થિતિ વિષે સાવધ રહેવાય છે તેમ સમજો.

૮૨ જે પુરૂષ લોક નાયક થવાને લાયક હોય છે તે કદી પણ "મારા સોબતીઓ મૂર્ખ છે મારા અનુયાઇઓ બેઇમાન છે, લોકો કૃતઘ્ની છે, સમાજમાં કીંમત કરવાની શકિત નથી." એવો બડબડાટ કરતો નથી. નિરાશાથી હારીને ભાગી ન જતાં તેની સામે થવામાં ખરૂં સામર્થ્ય રહેલું છે.

૮૩ સ્વાનુભવ કરતાં વધારે યોગ્ય બીજો કોઇ ગુરૂ નથી. તમારી શકિતઓને ઉંચા વિચારો તરફ વાળશો તો ક્ષુદ્ર વિષયાશકિત વિષે વિચાર કરવાનો સમય પણ તમને મળશે નહિ.

૮૪ બીજાની હાજરીથી સંકોચાવું એ ખરા દેવ (અંતર્ આત્મા) નો દ્રોહ કર્યા બરાબર છે અંતરાત્મા સાથે પ્રમાણિકપણે વર્તવાથીજ તમે જગત્માં પ્રકાશ ફેલાવી શકશો.

૮૫ જેની વૃત્તિ સ્વતત્ર હોય છે તે પોતાના આત્મા સાથે પ્રમાણિકપણે વર્તે છે, અને આત્મ સતુષ્ટ બને છે

૮૬ જ્યાં ઉદ્યોગનો તિરસ્કાર કરવામા આવે છે ત્યા પરિણામ શુન્યજ સમજવુ દુખ અને દારિદ્ર વગર તેડયે આવવાનાજ

૮૭ જેવા તમે વિચાર કરો છો તેવાજ તમે થશો. જેવી તમારી મતિ છે તેવીજ તમારી ગતિ થશે કર્મનો મજબૂત કાયદો તમને કદી પણ છોડશે નહિં

૮૮ કૃત્રિમ પ્રેમ અને કૃત્રિમ સહ્રદયતા ધારણ કરવી એ ઇશ્વરનુ અપમાન કર્યા બરાબર છે

૮૯ લોકો બીજાની કૃતઘ્નતા માટે બડબડાટ કરે છે કોઇનું જરા કાંઇક કામ કર્યું હોય, તો બળાત્કારે વ્યાજ સહિત બદલો લેવા દોડાદોડ કરી મૂકે છે પરતુ જરા ધીરજ રાખો શાતિ પકડો આ હાથે નહિ તો બીજા હાથે પણ તમને તે બદલો મળશેજ

૯૦ તમારૂ નિઃસ્વાર્થ કર્મ ઇશ્વરને દેણદાર બનાવે છે લેતી વખતે તેણે જે હાથ વાપર્યો હતો તે હાથ કદાચ આપતી વખતે ન વાપરે પરતુ કોઇ બીજા હાથ દ્વારા તે તમારૂ દેવુ વ્યાજ સહિત ચુકાવી દેશે

૯૧ દોષ શોધવાની દષ્ટી દૂર કરીને, ગુણ ગ્રાહકતા વધારો બધુભાવ, કાર્ય કરવાની વૃત્તિ, સપસંપીને કામ કરવાની ટેવ, અને મહેનત ભરેલા કાર્ય કરવાની,

ટેવ, અને મહેનત ભરેલાં કાર્ય કરવાની, ખાસ ઘણી આવશ્યક્તા છે.

૯૨ શત્રુતા રાખવાથી અને વેર લેવાથી આપણું કલ્યાણ થશે નહિં. પણ આપણું કર્તવ્ય બજાવવાથી અર્થાત્ પ્રેમ રાખવાથીજ કલ્યાણ થશે. પ્રેમ સર્વને જીતે છે. પ્રેમથી આખી દુનિયા તમારી છે એવો અનુભવ તમને મળી શકશે.

૯૩ દરેક વસ્તુની તેનાં નામ ઉપરથી નહિં પણ ગુણદોષ ઉપરથી પરિક્ષા કરતાં શીખો તમારે પોતેજ તમારી બાબતનો વિચાર કરીને તમારો માર્ગ નક્કી કરવો જોઇએ.

૯૪ સતત્ કર્મ–પુરૂષાર્થ અદૃશ્ય રીતે તમને ઉચ્ચ પગથીએ ઉપર અને ઉપર લઇ જાય છે મન લગાડીને ખરાં કાર્ય કરો.

૯૫ તમારૂં કર્મ સફળ કરવું હોય તો તેના પરિણામ તરફ ધ્યાન આપશો નહિં. ફળની આશા રાખશો નહિં. આપણા સ્વાર્થ મૂલક ખળભળાટથીજ સર્વ કાર્ય બગડે છે. લોકો તરફથી કશાનીએ અપેક્ષા રાખશો નહિં. અને તમારા કર્મો ઉપરની અનુકુળ કિંવા પ્રતિકુળ ટીકાઓથી ગભરાશો નહિં.

૯૬ ફકત યોગ્યતાજ મેળવો, ઇચ્છા કરવાની કાંઇ જરૂર નથી. દીવાએ ફકત બળતા રહેવું જોઇએ. પતંગોને આમંત્રણ કરવાની જરૂર નથી.

૯૭ સદા દાતાર બનો નિર્પેક્ષ સેવા કરનારા બનો યાચનાની આશાભૂત વૃત્તિને તમારામા પેસવા દેશો નહિ.

૯૮ પોતાના અતઃકરણમા શુધ્ધતા અને પવિત્રતા લાવો એટલે અશુધ્ધ કે અમગળ કાઈજ તમારી સામે આવી શકશે નહિ

૯૯ આત્મ વિશ્વાસ એજ આનદ અને સુખનુ મૂળ છે પોતાની જાતને પતિતકે પાપી માની બેસશો નહિ તમે અનત અને સર્વ શક્તિમાન ઇશ્વર છો

૧૦૦ જેવી તમારી ભાવના હશે તેવાજ તમે બનશો તમે તમારી પોતાની જે કિમત ઠરાવશો તેના કરતા અધિક કિંમત કોઇ કરી શકશે નહિ

૧૦૧ વિચાર એ નસીબનુ બીજુ નામ છે જેવી જેની મતિ તેવી તેની ગતિ જ્યા તમારા હાથ કામ કરે છે, ત્યા તમારૂં હૃદય પણ રાખો, હાથ પગ કામ કરવા વડે સદા ગરમજ રહેવા દ્યો, માત્ર મગજ ઠડુ અને શાત રાખો

૧૦૨ સુચના જેટલી મોઘમ આપવામા આવે તેટલી તેની અસર વધારે થાય છે બળાત્કારે નીતિનો ઉપદેશ આપવાથી સાભળનારની વૃત્તિ તેથી વિરૂધ્ધ વર્તવા તરફજ દોરાય છે

૧૦૩ લોકો પોતેજ પોતાની કલ્પનાથી આસપાસ કારાગ્રહ અને નરકવાસ બનાવે છે અજ્ઞાનતા, નીચ અહત્વ,

ક્ષુદ્ર સ્વાર્થિ સ્વભાવ, કે જે તમારા દિવ્ય જીવનને નરક સમાન બનાવે છે. એ સર્વને જ્ઞાનાગ્નિમાં બાળીને ભસ્મ કરો.

૧૦૪ સાવધાન અને હુંશીઆર રહો, થોડો વખત પણ દુનિયાંની વસ્તુની અસરથી અલગ રહો. આત્મામાં સ્થિત થાઓ, અંતર્મુખ થાય તેવાં પુસ્તકો વાંચો. સત્સંગમાં રહો અથવા સદા એકાંત સેવો. કેટલોક વખત ધ્યાનમાં ગાળો.

૧૦૫ તમારી વાસનાઓને ઇચ્છારૂપી સાંકળોથીજ તમે બંધાયેલા છો એજ તમને બંધનકર્ત્તા છે.

૧૦૬ સત્યને જાણવા માટે, દિવ્યતાનો સાક્ષાત્કાર કરવા માટે તમારી વ્હાલામાં વ્હાલી, પ્રીયમાં પ્રીય ઇચ્છાઓને વિંધી નાંખવી પડશે. પ્રીય લાગતાં તમારે તોડી નાંખવાંજ જોઇએ, દેહમાંની વાસનાઓ, જગત્‌ની જાળો તોડી ફોડીને દૂર નાંખી દેવી જોઇએ.

૧૦૭ તમારે પવિત્ર થવા માટે તમોને અધમાવસ્થાએ લેઇ જનાર અધોગતિએ પહોંચાડનાર તમારી વિષય વાસનાઓથી તમારે સ્વતંત્ર થવુંજ જોઇએ ભોગ આપ્યા વિના આત્મ સાક્ષાત્કાર થવો કઠીન છે.

૧૦૮ હૃદયમાં પાપી વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે, તેના પરિણામેજ બાહ્ય જગત્‌માં દુઃખદાયક બનાવો આપણને વિંટળાઇ વળે છે. પવિત્ર રહો ! પવિત્ર રહો ! છતાં અપવિત્રતાનો આશ્રય લ્યો તો તેનાં ફળ ભોગવવા તૈયાર રહો.

વિચાર રત્નમાલા

૧ કુદરતની સુન્દરતા રગે રગે પોતામા ઉતારવી તે જીવનનો ખરો આદર્શ છે

૨ કુદરતની સુધારણાને તમે રોગ કહો છો પણ તેની જરૂરીયાત છે તે તમને સુધારવા મદદ કરવા માટેજ પ્રયત્ન કરે છે રોગ દ્વારા તે તમારા શરીરમાથી ઝેર બાહાર કાઢે છે કુદરતી પ્રવૃત્તિ ઠીક નથી લાગતી તેથી રોગ ખરાબ દેખાય છે વિના જરૂરના તત્વો અંદર નાખવા તે રોગ છે તે બાહાર નીકળવાથી શાતિ થાય છે

૩ પોતાની હાજતો માટે બીજા ઉપર આધાર રાખવો અને પોતે બીજાને આધાર આપવો માગીને લ્યો નહિ પણ આપીને લ્યો બધાની મદદ હશે તો તમે નિર્અભિમાની થઈ શકશો.

૪ સ્થુલ જગતનું મૂળ કારણ ઇચ્છા છે, આ જડ દેખાય છે તે ઇચ્છાનું રૂપ છે ઇચ્છા પ્રવાહી પદાર્થ છે તેનુ નકકરરૂપ આ જડ દશ્ય છે આત્મ દષ્ટિ વિકાશ થઇ છે તે આ પ્રમાણે સર્વ વ્યાપિ ઇચ્છા બળને જુવે છે

૫ જેમ મનુષ્ય મહાન્ તેમ તેની ઇચ્છાની નજીક પ્રાપ્તિ સિધ્ધ થાય છે

૬ વ્યવહાર જ્ઞાન સત્તા આપે છે પણ આત્મા જ્ઞાન આનદ આપે છે વ્યવહાર જ્ઞાન બળ આપે છે આત્મજ્ઞાન આનંદ આપે છે વ્યવહાર જ્ઞાન શરીરને

એક રસ થવાય છે.

૨૧ યુક્તિથી ભાર ઓછો થાય છે વધારે બોજો આવી પડે ત્યારે વિચાર કરવો કે કાંઇક ભૂલ થઇ છે

૨૨ વિવિધતાની સાથે ઐકયતાનું સૂત્ર જોડાયેલું છે એકને જાણવાથી સર્વ જણાય છે. વિવિધતાને એક રૂપે જોવો તેજ સત્ય છે.

૨૩ જુદી જુદી નીચે પડતી વસ્તુ જોતાં તે શા કારણથી નીચે પડે છે તેનો નિર્ણય જીંદગીમાં થઇ નહિં શકે. પણ ગુરૂત્વાકર્ષણનો નિયમ જાણવાથી તે સર્વ સમજાઇ જશે. બીજા દાખલાઓ એકઠા કરવાની જરૂર નહિં પડે તેવીજ રીતે એક વસ્તુ આત્માને પકડો એટલે જગત્ જણાઇ જશે.

૨૪ સત્યનો પ્રકાશ આનંદ આપે છે એજ મનની મુક્તિ છે. જુદી જુદી સંબંધ વિનાની વસ્તુને જોવાથી કાંઇ લાભ થવાનો નથી. સત્ય પ્રકાશતાંજ પડદો ઉંચકાઇ જાય છે.

૨૫ પહેલું કાંઇક સ્વીકારવું તો પડશેજ ત્યાર પછી તેનો અનુભવ થશે, વાંચવા માટે અક્ષરો શીખવાની માફક પ્રથમ આત્માને ઓળખો.

૨૬ જીવભાન ભુલી શીવભાન કરાવી આપનારાઓજ આપણા તારૂ છે. આવા પુરૂષો જીવતાં તો અપમાન પામે છે. લોકો તેને ફાંસીએ ચડાવે છે. આ માર્ગે ચાલનારાને પરિષહો આવી પડે છેજ, આવા પરીષહો

જાગ્રતિ આપનારા બળની વૃદ્ધિ કરનારા છે તેના કર્મ મળનો નાશ કરનારા છે જગતની આવી સેવા કરતા તેઓ માર્યા પણ ગયા છે તેઓ ગગન વિહારી છે તેમને દેહભાન હોતુ નથી તેઓ આપણને પોતાના દાખલાથી શીવભાન ઉત્તમોત્તમ છે તે બતાવી આપે છે

૨૭ અન્યને દેખીને જે સુખ દુખ થાય છે તેનુ કારણ છે તેમા આપણે આત્માને જોયો છે તેટલો દેહભાવ આપણો ગયો છે પ્રેમના કુહાળા પણ કેટલીક વખત બધાઈ જાય છે તે બીજા તરફ દ્વેષ ઉત્પન્ન કરનાર છે, તે આપણને વિઘ્નરૂપ છે તે સ્વતંત્ર પ્રમાણમા નડતર રૂપ છે છતા પેલુ પગલુ તો છેજ

૨૮ ધર્મનુ રહસ્ય આત્માને ગુરૂ પાસે ઓળખવો સર્વમા આત્મભાન થાય તે તેની પૂર્ણાહુતી છે

૨૯ પ્રથમ સમાનતાનુ જ્ઞાન થાય છે તે સામાન્ય જ્ઞાન તેને દર્શન કહે છે પછી દરેક સાથે વ્યક્તિનુ જ્ઞાન થાય છે કે આ પણ એવુ છે આ પણ એવુ છે એવુ વિશેષ જ્ઞાન થાય છે

૩૦ અતર્ આત્મજ્ઞાન સામે થવુ તેજ પાપ છે હુની ટુકી વૃત્તિની સ્ફુરણા થવી તે પાપ છે મનને ગમે તેવી પ્રવૃત્તિ તે પાપ છે. આત્મભાન ભુલાવુ તે પાપ છે

૩૧ અદરથીજ પ્રકાશ પ્રગટ થવાનો છે, બહારનુ ગમે

તેવું સારૂં હોય, પણ તેમાંથી પ્રકાશ પ્રગટ થવાનો નથી.

૩૨ જેને સ્વતંત્ર થવું હોય તેણે પરમાત્માને આધિન થવું તોજ તે ખરેખર સ્વતંત્ર થઇ શકશે.

૩૩ પરમાત્માને પ્રેમથી આમંત્રણ આપો તો તમારી પાસે આવશેજ.

૩૪ જીવન દુઃખદાઇ હોય છતાં આપણે તેનો ત્યાગ કરતા નથી તેજ જણાવે છે કે જીવન જીવવા જેવું છે પણ જીવતાં આવડવું જોઇએ, તે દોષરૂપ નથી.

૩૫ કેટલાએક કાળી બાજુ જોનારા છે. કાળું થોડું છે છતાં ઘણું જોવે છે. ધોળું ઘણું હોવા છતાં તે તરફ ડીટેકટિવની માફક તદ્દન નજર પણ કરતા નથી તેથી તે તેની પાસે જતું પણ નથી

૩૬ દોષોને હઠાવવાથી આત્મબળ પ્રગટ થાય છે બાહ્ય આંતર્ દોષોને હઠાવીને બળ મેળવવાથી આગળ વધાય છે.

૩૭ સ્થુળ જીવન માટે ખોરાકની જેમ જરૂર છે તેમ અધ્યાત્મિક જીવન ટકાવવા માટે દોષોનો ભોગ આપવોજ પડશે. જીવન આ પ્રમાણેજ ચાલવું જોઇએ. દોષના ડુંગરોમાંથી નીકળતી જીવન નદીની ગતિ આત્મા સમુદ્ર તરફ વહન થાય છે.

૩૮ ભાવદ્રવ્ય સત્ અને શાશ્વત છે. દરેક દેશકાળમાં આ સતજ કીંમતિ છે સત્ ઓલખી શકીએ છીએ,

થાહીએ છીએ તે પ્રગટ કરનાર મહાન્ પુરૂષ તરફ ભકિત રાખીએ છીએ

૩૯ વસ્તુ પ્રાપ્ત થયા પહેલા તેની આગાહિ પડછાયો પ્રથમ જણાય તો તેથી તે દશા સારી જણાય છે. દ્રષ્ટિ બદલાઇ જાય છે. પછી વિખરાયેલી ઇચ્છાઓ મનોબળનુ રૂપ પકડે છે વિસ્તાર પામતા જીવનની ઈચ્છાનો અમલ ત્યા જામે છે. ઇચ્છા વિસ્તીર્ણ જીવનનુ શુકાન બને છે તેથી ભૂલો થથી અટકે છે.

૪૦ જ્ઞાન પછી જીવન લાબે વખતે થાય છે ચારિત્ર લાબે વખતે બધાય છે. પછી ઇચ્છાઓ ઇદ્રિયો-શરીર તરફ વળે છે. મન વિસ્તિર્ણ જીવન તરફ દોડે છે, આમ આપસમા યુદ્ધ ચાલે છે. વર્તમાન ઈચ્છાઓ અને સત્ તે બે વચ્ચે શુ વિરોધ છે તે સબધી વિવેક જાગે છે તેમાથી આત્મજીવનને નિભાવનારી ઇચ્છાઓ સત્ છે અસત્‌ને નિભાવનારી ઇચ્છા અસત્ છે આ વિવેક થાય છે.

૪૧ સત્યની મદદના અધિકારી થવા પહેલા થોડો પણ પરમાર્થ કરવાની સર્વને જરૂર રહે છે

૪૨ ચારિત્રમા ફેરફાર થાય છે પણ દર્શનમા શ્રદ્ધામા ફેરફાર થતો નથી દોષ ઇજા કરનાર છે છતા આગળ પણ તેજ લઇ જાય છે આપણી ઇચ્છા એ કાયદો નથી કુદરતના કાયદાને આપણી ઇચ્છા અનુકુળ કરવી તેમ ન હોય તો આપણો કાયદો વારવાર

બદલાવવોજ પડશે. એકવાર આપણી ઇચ્છા સુખરૂપ હોય છે પણ બીજાજ વખતે તે ઇચ્છા દુઃખરૂપ થાય છે, માટે આપણે ઇચ્છા કરવી પણ તેનો કાયદો સમજી લેવો.

૪૩ વીર્યવાન્ થવું હોય તો કુદરતના કાયદાને સમજીને ચાલવા પ્રયત્ન કરવો.

૪૪ પૂર્ણ સ્થિતિએ પહોંચાડવાનું ચિન્હજ દુઃખ છે શાશ્વત પ્રેમ પ્રગટ કરાવનારજ દુઃખ છે. દુઃખનો સ્વિકાર કરવામાં જેને આનંદ થતો નથી તે માણસ દુનિયામાં અધમ બનતો જાય છે. સ્વાર્થની ખાતર જો દુઃખ લઇએ ત્યારે તે ખોટું છે તે વેર લે છે, ઉપાધિમાં ઉતારે છે. માટે પરમાર્થ અર્થે દુઃખનો સુખ રૂપે સ્વીકાર કરો.

૪૫ દુઃખ એ સતી છે. પરમાત્મા–પૂર્ણતા તે પતિ છે. પૂર્ણતા માટે દુઃખનો સ્વીકાર કરવામાં આવે છે તો તો તે દુઃખ પોતાનો કાળો પછેડો કાઢી નાખી છેવટે સુંદર શ્વેત વસ્ત્રમાં સજ થઇ મદદગાર થાય છે. જગત્‌ની સેવા રૂપ યજ્ઞવેદીમાં તે દુઃખ આવતાંજ પોતાનો કાળો પડદો કાઢી નાખે છે અને આનંદથી ભરપુર પોતાનું મુખ ખુલ્લું કરે છે. પોતાના સ્વાર્થને માટે જ્યારે દુઃખનો સ્વીકાર કરો તો તે પોતાનો કાળો પડદો મજબુત રાખી ખેદ–કષ્ટજ આપવાનું છે.

૪૬ જીવાત્મારૂપ દોરો તેને જીવનરૂપિ સાળમા વણીને પરમાત્મ દશારૂપ કપડુ બનાવવાવુ છે

૪૭ અવિદ્યાથી જુદા પડીજાઓ તમારા ખરા આત્માને ઓળખો જીવાત્માની બેડીમાંથી નીકળી જાઓ સત્‌ને ઓળખવાથીજ મુકિત મળે છે

૪૮ ધર્મનું કર્ત્તવ્ય સ્વભાવનો નાશ કરવાનો નથી પણ જીવને પૂર્ણ દશાએ પહોચાડવાનો છે

૪૯ સત્ય ભાષામા આવી શકાતું નથી દિશા બતાવી શકાય છે ભાવ–અનુભવ–હૃદયનોહાર્દ અન્યને બતાવી શકાતો નથી પણ અનુભવી શકાય છે

૫૦ જેમ ગભીર–ઉડા અનુભવના વિચારો તેમ તે વિચાર જીવના પ્રસગના અનુભવ વિના તેના શબ્દોનુ રહસ્ય સમજી શકાતું નથી આજ કારણે અનેક મતમતાતરો અને દર્શનો જુદાં પડયા છે

૫૧ અવિદ્યાથી મુકિત તેજ મુકિત છે કોઇ વસ્તુના નાશથી મુકિત નથી પણ સત્‌નો વિકાશ કરવાથી આવરણ અજ્ઞાન દૂર થવા તેજ મુકિત છે બધ આખવાળાની આખો ઉઘડવી તે આખો ફોડવા જેવુ નથી તેમ મુકત થવુ તે અજ્ઞાન તોડવાનુ છે પણ કોઇ જીવનો નાશ કરવાનો નથી

૫૨ વિષયોપભોગના તાપનો ભડકો ભલે કરો પણ તેનાથી પકાવવાની વસ્તુ તમારી પાસે નહિ હોય તો તે તાપનો ભડકો બુઝાઇ જશે, તેમ તમે અનેક પ્રયત્નથી

વસ્તુ એકઠી કરશો પણ જેમાંથી વસ્તુ મેળવવાની છે તે પરમાત્મા સાથે સંબંધ થયા વિના તે ભડકામાં તમેજ પકાઇ જશો.

૫૩ સત્‌ના દર્શન પછીનું જીવન સત્ થાય છે. પછી તે જે ક્રિયા કરે છે તેમાં તે સતનો પ્રકાશ આવી શકે છે. અંતર્ સ્વભાવ-ખરૂં સત્ય-ખરૂં તત્ત્વ તે ધર્મ છે. પરમાત્મા તરફ પાછા વાળે તે ધર્મ છે. પરમાત્માને પહોંચવા માટે જે કર્મ કરાય છે તે ધર્મ છે.

૫૪ સત્ય ધર્મ અંદર છુપો-ઉંડો રહે છે, તેને લઇને લોકો ઉપરથી માણસનો સ્વભાવ પાપરૂપ જોઇને પાપરૂપ માને છે.

૫૫ બીજને રસાયણની પ્રયોગશાળામાં મોકલી પૃથક્કરણ કરતાં માંહિથી ડાળાં પાંખડાં ફળાદિ કાંઇ નહિં નીકળે, પણ થોડો કાર્બન પોટાસ વિગેરે નીકળશે, તેમ જ્યારે તે વસ્તુ પોતાના ખરા ધર્મમાં આવશે ત્યારે તે વૃક્ષ ફાલશે ફુલશે અને વિસ્તાર પામશે. તેમ આ જીવ પણ અત્યારે જેની તમને કાંઇ પણ કીંમત લાગતી નથી તે પણ તેના ખરા ધર્મમાં આવતાં ફાલશે વિસ્તાર પામશેજ.

૫૬ વૃક્ષરૂપે થવું તે બીજની મુક્તિ છે તેમ જીવની મુક્તિ પોતાના ખરા ધર્મમાં આવવું પૂર્ણ સ્વરૂપે પ્રકાશવું તે છે. ત્યાગ તે મરણ નથી પણ વિઘ્નરૂપ અંતરાયને તોડનાર છે.

૫૭ દીપક તેલ એકઠુ કરે છે ત્યાસુધી તેની પાસે અધારૂં જ રહે છે તેજ જીવન ટકાવી રાખવા કે વિશેષ પ્રકાશીત કરવા પોતાના -સગ્રહીત તેલના ખજાનાનો વ્યય-ત્યાગ કરે છે ત્યાર પછીથીજ તે પ્રકાશ પામે છે તેમ જીવ સર્વ સગ્રહનો ત્યાગ કરવાથીજ પૂર્ણ પ્રકાશીત થાય છે સગ્રહ કરે છે ત્યાસુધી આત્મપ્રકાશ તેને મલતો નથી

૫૮ ભૂમિતાકર્ષણના નિયમ પ્રમાણે જ્યારે આપણા હૃદયમા ઇચ્છા હોય છે ત્યાસુધી વસ્તુને આકર્ષી રાખવાનુ મન થાય છે મનુષ્યમા જ્યારે પ્રેમ ઉભરાય છે ત્યારે તે રાજી ખુશી થઇને પાકા ઝાડના ફળોની માફક બીજાને આપી શકે છે

૫૯ ગમે તેવુ કાર્ય પ્રેમથી કરી શકાય છે પ્રેમમાજ મુક્તિ છે ક્રિયા કરવાથી આપણો સ્વભાવ પ્રગટ કરી શકાય છે તે ક્રિયા આનદથી-પ્રેમથી કરવી જોઇએ, બીકથી કરાતી ક્રિયા, તથા જરૂરીયાત માટે કરાતી ક્રિયા આપણા શુધ્ધ સ્વભાવ આડે પડદા રૂપ છે

૬૦ એક ચિતારો આનદપૂર્વક પોતાના ચિત્રો શરૂ રાખશે તો આગળ પર વિશેષ જ્ઞાન સપાદન કરશે, તેમ આપણે કોઇ કાર્યનો પ્રારભ આનદથી કરવો પ્રેમથીજ કળાવાન્ તે કળાને બહાર પ્રકાશે છે અને તે પ્રેમમાજ પોતાનુ જ્ઞાન છેલ્લી ટોચે પહોચાડે છે

૬૧ મન શ્રદ્ધાના કિરણો લેવાથી શાતિ મેળવે છે શરીર

સૂર્યનાં કિરણોથી તંદુરસ્તિ મેળવે છે. નાતંદુરસ્ત મનુષ્યને અગીયારથી પાંચ વાગ્યા સુધીમાં કેટલોક વખત સૂર્યનો તાપ લેવાની જરૂર છે. સૂર્યનો તાપ શરીરને સુધારનાર છે.

૬૨ જ્યાં આનંદ છે ત્યાંજ પરમાત્મા પ્રગટ થાય છે જેમાં આનંદ વધારે તેની કીંમત વધારે છે. બ્રહ્મના આનંદમાં આ વ્યક્તિ ભળી જાય છે ત્યારેજ તેની કીંમત તેને મળે છે.

૬૩ મૃત્યુ એ નિર્જીવ વસ્તુ છે. જીવનના એક નિશ્વાસ જેટલુંજ મરણ છે. મૃત્યુ એ જીવનનો સોબતી છે. માયા છે. દ્રવ્યનું વિકાશીત જીવન પર્યાય છે. પર્યાયનું રૂપાંતર એ મરણ છે. જીવાત્મા ક્ષણે ક્ષણે રૂપો બદલે છે તે સ્થિતિ ક્ષણે ક્ષણે બદલાવે છે તેજ મૃત્યુ છે.

૬૪ શરીરની મુક્તિ તંદુરસ્તી મેળવવી તે છે. સામાજીક ભાવની ઈચ્છા સાથે આપણી ઇચ્છા મેળવી દેવી તે સામાજીક પ્રકૃતિની મુક્તિ છે. જીવાત્માની મુક્તિ આખા વિશ્વ સાથે પ્રેમ થાય ત્યારે થાય છે. અહંતાનો ત્યાગ કરવો તે છેલ્લી મુક્તિ છે. ત્રીજી મુક્તિ ખીલવવા માટે બીજી મુક્તિ ઉપયોગી છે બીજીમાં હજી સ્વાર્થ હોય છે. પ્રેમ આવવાથી અહંતા જાય છે. આથી અજ્ઞાનતામાં જવાતું નથી પણ પ્રકાશમાં જવાય છે.

૬૫ કુદરત પોતાની મેળે નિયમસર નાચે છે, તે લડાઇ જેવુ બેસુર નથી લાગતુ પણ આનંદજનક છે આથી એમ જણાય છે કે તેની અંદર વિરોધી તત્ત્વ નથી પણ સંપ છે, છતા વિરોધ લાગે તે માયા છે

૬૬ પોતાનુ ભાન પોતાને હોય તેજ બીજાને પોતાના જેવો બનાવે છે જે મનુષ્ય પોતેજ પોતાને (આત્માને) જાણુતો નથી તે બીજાને કેમ છૂટો કરી શકશે ?

૬૭ સૂર્યના પ્રકાશની માફક આત્માનો પ્રકાશ પોતાની શુધ્ધિથી બીજાને પ્રકાશ આપે છે સૂર્યની માફક આત્મપ્રકાશ વડે મનની સૃષ્ટિ ચાલે છે

૬૮ જન્મ મરણનું ચક્ર છે તેનો પણ કાયદો જાણુવો જોઇએ મુશ્કેલી એ છે કે કાયદો જાણીને અટકી પડાય છે તેમ વર્ત્તન થતુ નથી કાયદો હાથમા આવવાથી મુક્તિ થતી નથી તેથી બુધ્ધિને તો મંતોષ થાય છે તે કાયદો આખા દેહમા ઉતારીએ નહિ ત્યાસુધી અનંતતાનુ ભાન થતુ નથી

૬૯ છુટા છુટા શબ્દોમા રસ નથી આવતો પણ તેની આખી કવિતા અથવા વાક્ય પુરૂ થવાથી તેનો ભાવ સમજાય છે રસ સમજાય છે વિચારની સંકલના, સંગીત, તથા ભાવની આકૃતિ આ ત્રણ કવિતાના કાયદા સમજાય ત્યારે તેમાં રસ આવે છે આ કાયદો પણ મર્યાદિત છે હૃદય વસ્તુને અવલબીનેજ છે. જે થવું જોઇએ તેમા ફેર પડતો નથી તે કાયદો બતાવે

છે. માણુસો કારણો શોધ્યાજ કરે; કાર્ય કારણુમાં અટકી પડે તો તે કાયદો જુલમ કરે છે. કાયદાથી બચી ન જાઓ તો તમારૂં મગજ કાયદાના દબાણ આગળ રાંક બની જાય છે. તમારે તો વસ્તુસ્થીતિ આમ થવાનીજ છે તે સમજી તેમાંથી છટકી જવું જોઈએ.

૭૦ કુદરતનો કાયદો એ પહેલું પગથીયું છે. સૌંદર્ય કાયદાથી પર છે. કાયદાની મર્યાદા સાથે રહીને પર જાય છે. છોડવાએ ફુલ પેદા કરવું, ફુલે ફળ પેદા કરવું. જો તે કામ ન કરે તો ફુલને મરવું પડે છે. વિઘ્નને ખસેડી આગળ ન વધે તો તેનું નામ નિશાન રહેવાનું નથી. વિઘ્ન દૂર કરી આગળ વધતાં ફુલ પછી ફળાદિ પેદા કરતાં ફરીને તેમાંથી છોડવા ફુલાદિપણ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ વિઘ્નને દૂર કરી કામ કરો, નહિં તો દુનિયામાંથી સદા માટે નાશ પામો. કામ કરવાથી શક્તિ ખીલે છે—શક્તિ બહાર આવે છે. તેનાથી આગળનાં મોટાં કામ કરવાનું બળ પ્રગટ થાય છે.

૭૧ જરૂરીયાત માટે પ્રવૃત્તિ, શાંતિ માટે નિવૃત્તિ, આનંદથી જન્મ, આનંદથી નિભાવ, આનંદમાં વૃદ્ધિ, આનંદમાં પ્રવેશ.

૭૨ આ સર્વ આનંદથીજ બનાવેલું છે. તેજ કુદરતનો ખરો કાયદો છે. આનંદને લઇ આકૃતિ બનાવવીજ

પડવાની ગાનારને આનદ થાય ત્યારે તેને ગાઇ બતાવવુ જ જોઇએ ગાનારનો આનદ તેના ગાયનની આકૃતિમા બહાર આવે છે કવિનો આનદ કવીતાની કૃતિમા બહાર આવે છે માણસો આનદના પ્રમાણમા આકૃતિઓ બનાવતાજ રહે છે દરેક મનુષ્યો કર્ત્તા છે આનદને લઇને આકૃતિઓ બહાર સ્ફુરે છે–નીકળે છે આનદને પણ બે બાજુ છે ગાયક ગાવાના જુસ્સામા બે ભાગ પાડે છે એક પોતે સાભળે છે અને બીજુ બીજાને સભળાવે છે

૭૩ જેટલી આત્મ જાગૃતિ તેટલુ દુખ ઓછુ જાગૃતિ પૂર્વક જેટલુ કર્મ થાય છે તેનુ દુખ લેશ પણ લાગતુ નથી, સબધ કલ્પો તો સુખ દુખ છે જાગૃતિમા સુખ દુખ નથી પણ આનદ છે

૭૪ પોતાની ચારે બાજુ પ્રેમનો વિકાશ કરવો ગમે તે કારણે પ્રેમને અતનાય પડવો ન જોઇયે' અનહદ પ્રેમ વધારવો એક તરફ પ્રેમ રાખવાથી બીજા તરફ ઘાતકીપણુ કે તીરસ્કાર ન થાય તેવો પ્રેમ હોવો જોઇએ સુતા બેસતા ચાલતા સર્વ કાળે સર્વ સ્થળે રાખવો જોઇએ

૭૫ કઠોરતા તેટલો પ્રેમ ઓછો જેટલો પ્રેમ તેટલી કઠોરતા ઓછી પ્રેમ નથી ત્યા વિરોધી દ્વેષી હોવો જોઇએ જાગૃતિની પરકાષ્ટા એજ પ્રેમ છે। આપણે પરમાત્માને ઓળખ્યો નથી માટે પ્રેમ નથી.

૭૬ આપણી જાગૃતિને–બુદ્ધિને એટલી વધારો કે તેને પ્રેમ સુધી લઇ જાઓ. સર્વત્ર વ્યાપક કરી દ્યો, ત્યારે બ્રહ્મમાં વિહાર કરી શકાશે. પ્રેમને લઇને આપણે તદ્દન ખલાસ થઇ જઇએ તેટલે સુધી જગત્‌ને આપી શકીએ છીએ. અમુક વ્યક્તિમાં પ્રેમ છે તેની કીંમત પૂર્ણ પ્રેમ વિના નથીજ, અંતઃકરણમાં સદાને માટે પ્રેમ રાખી મૂકયો.

૭૭ ઉપયોગીતાનો પ્રેમ થોડા વખતનોજ છે. તે એક પક્ષમાં ઘસડી જાય છે તેથી તે કાંઇ આત્મિક પ્રેમ નથી ઉપયોગી વસ્તુનો પ્રેમ ઉપયોગીતાના સ્થગેજ હોય છે ઉપયોગતા પુરી થઈ કે તે વસ્તુ નુકશાનકર્ત્તા કે નિરૂપયોગી બોજા રૂપ લાગે છે. આ વખતે તે પ્રેમ નાશ પામે છે.

૭૮ આપણી ઇચ્છાઓ આપણને આંધળા કરે છે તે સત્ય આત્માને જોવા દેતી નથી. આપણી જાગૃતિને બંધ પાડી દે છે. તે ધર્મનો આત્મઘાત છે. આ ઈચ્છાઓ સુધારા રૂપ દડા ઉપર કાણાં પાડી તેના ઉપર બેસી પાણી તરવા બરોબર હોઇ પોતાને ડુબાડનાર છે.

૭૯ ઇચ્છાઓ બુદ્ધિની મર્યાદાને ટુંકી કરે છે. પાપવૃત્તિ જગાડે છે. આ દુર્બુદ્ધિ મોટામાં મોટું આવરણ છે. પરમાત્માથી તેજ અલગ રાખે છે. તે સાથેનો વિયોગ કરાવે છે. માત્ર ક્રિયા અમુક કરી તે પાપ નથી. નિશાન પૂર્વક–ઇરાદાપૂર્વક ક્રિયા કરવી તે પાપ છે.

લક્ષ ખરાબ છે તેજ પાપ છે વ્યક્તિપણાની વૃત્તિ તે પાપવૃત્તિ છે. આ વૃત્તિથી જીવાત્માની તૃપ્તિ થાય તે માટે પ્રયત્ન થાય તે પાપનુ મૂલ છે

૮૦ ભોગની તૃષાથી પ્રવૃત્તિ કરશો ત્યાસુધી સતનો ખ્યાલ નહિ આવે પ્રેમથી પ્રવૃત્તિ કરશો–પ્રેમની દષ્ટિ કરશો ત્યારે સતનો–સૌદર્યતાનો આનદ થશે સત દેખાશે ભોગની દષ્ટિથી લાગણીઓ થાય છે મન પોતાની વૃત્તિ પ્રમાણે અર્થ લે છે મહાસત્તા-સામાન્ય દષ્ટિમા ભળવાથી આશક્તિ તુટે છે

૮૧ કેળવણીની કીમત હૃદયના વિકાશથી કરવાની છે દિવ્ય વૃત્તિના પ્રકાશથી કેળવણીની કામત છે ડીગ-રીયો મેળવવાથી કેળવણીની કીમત આકવાની નથી કેળવણી પામેલાને પ્રશ્ન કરો કે આ મનુષ્યને તમે ભોગોપયોગના યત્ર તરીકે જુઓ છો કે દિવ્યાત્મા પ્રમાણે જુઓ છો? તમને શુ ગમે છે તે કહો, એટલે તમે કેવા માણસ છો તે હુ કહી આપીશ

૮૨ જેમ જેમ જુદારો થતો ગયો તેમ તેમ પદડા આવતા ગયા માણસની કીમત ઘટતી ગઇ સ્થુલ ઇચ્છા વધવાથી ખરી હૃદયની કેળવણી ઘટતી ગઇ છે ઉચી ટેકરી ઉપર ચઢો એટલે બધી વસ્તુ સરખી લાગે જેમ નીચા હશો તેમ નાની મોટી લાગશે

૮૩ દરેક મનુષ્યને શરૂઆતમા મદદગાર માનો. ગુલામ નહિં માનો દરેક પોતપોતાનો પાઠ ભજવશે પણ મદદગાર છે એ ચોકકસ માનો. આથી આગળ

દિવ્યરૂપ માનો તેથી દિવ્ય દૃષ્ટિ ઉઘડશે. બધાં સરખાં પાત્ર છે આત્મભાવે જુઓ. સર્વ પાત્ર સુખરૂપ છે. હલકી દૃષ્ટિજ દુઃખરૂપ છે.

૮૪ પોતાનો બળનો ઉપયોગ બીજાને દબાવવામાં કરવા લાગ્યા ત્યારથી તે સત્યનું મૂળ કપાવા લાગ્યું. સ્વતંત્ર પ્રેમ નષ્ટ થવા લાગ્યો. ખરી કેળવણી હિંસક વૃત્તિમાં ઉપભોગ વૃત્તિમાં ટકી શકેજ નહિ. સદ્દૃષ્ટિને પોષક દિવ્યપ્રેમ, અને ન્યાય હોય તોજ તેનું પોષણ થાય છે.

૮૫ જેમ કોઇ રાજા પાસે નિરંતર ગુલામજ ફરતા રહેતા હોય તો તે રાજાનું માન શું ? તે ગુલામ જેવોજ. માટે તેની પાસે સરખી સ્થિતિના કે ઉંચી સ્થિતિના લોકો આવતા હોય તોજ તેની કીંમત છે. માટે સર્વને સરખા માનવા. આત્માથી (પોતાથી) હિન જાતિના લોકો સાથે રહેવું જેમ અધમ લાગે છે તેમ પોતાથી અન્ય બધાને અધમ માનીને રહેશો તો તમને આનંદ નહિં આવે. સરખે સરખા વિના આનંદ નહિં આવે. જગત સરખું છે.

૮૬ મૃત્યુએ પિંજરામાંથી જેમ પક્ષી ઉડી જાય તેવું છે. પિંજરૂં નાશ પામશે પણ આત્મા તેથી જુદો છે. બેનો વિયોગ તો છેજ. તે શાશ્વત નજ થઇ શકે પિંજરાને જોવાને બદલે વિશ્વ તરફ નજર કરતાં જણાશે કે સત્યને મૃત્યુ નથીજ.

૮૭ પ્રેમથી વિરોધનો નાશ થાય છે પ્રેમમાજ એકતા છે દ્વૈતભાવ છે પણ શત્રુ તરિકે નથી પણ એક તરિકે છે પ્રેમ એકતા કરે છે. વ્યવહારમા જુદાઇ છે પ્રેમમા ગતિ અને સ્થિતિ બન્ને છે અદર શાતિ, બહાર ગતિ છે પ્રેમને પ્રથમ શોધવા રખડે છે મળ્યા પછી શાતિ કરી એક સ્થળે બેસે છે પ્રેમથી હ્રુદયમા અપૂર્વ શાતિ અને શાતવેગ ઉત્પન્ન થાય છે

૮૮ પ્રેમમા આપવુ એજ લેવા બરોબર છે ત્યાગ એ ગ્રહણ કરવા બરોબર છે. પ્રેમના ચોપડામા જમા ઉધાર એકજ બાજુ જમે થાય છે આપવુ તે પોતાના ભલા માટેજ છે આ પ્રેમનો એક મહાન્ યજ્ઞ છે, તેમા પ્રેમ હોમ્યા કરે છે. પ્રેમ લેવાને માટે પ્રેમ, ત્યાગ ગ્રહણ એકજ કરી નાખે છે પ્રેમના બે છેડા હોય છે-સ્વાર્થી અને પરમાર્થી પેલા છેડામા અહતા હોય છે, બીજે છેડે અહતાનો નાશ થઇ જાય છે

૮૯ સ્વતત્રાની સાથે સેવા કરવાની પણ ઇચ્છા આપણામા બની રહે છે પ્રેમબધનવાળો અને બધનની પારપણ છે મર્યાદિત વ્યક્તિઓ માટે પ્રેમ પોતામા આવકાશ આપે છે છતા તેની પાર પણ તે પહોચી શકે છે પ્રેમ સર્વથી સ્વતત્ર છે તેમ પ્રેમ જેટલી આધિનતા પણ કયાઇ નથી પ્રેમથી બધીત થવુ તે મોક્ષ જેવુ પણ છે.

૯૦ લીલાં ઘાસ, વિશાળ નિર્મળ આકાશ, વસંતરૂતુનો બહાર, ભુરા રંગનો શિયાળો, મનુષ્યનો ભવ્ય દેખાવ, શાંત જીવન શકિતનો અમલ, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ, દુઃખના સામા થવું આ સર્વ વસ્તુઓમાં આનંદ છે, પણ આ ઉપલક આનંદ છે. ખરો આનંદ એકતા-રૂપિ સત્યતાના ગ્રહણમાં છે પરમાત્માની સાથે આપણા આત્માની એકતા કરવી તેમાં આનંદ છે

૯૧ સિધ્ધાંતથી તો આત્મા મુકત છે, પણ તે મુકતતા બહાર લાવવા ક્રિયાની જરૂર છે. જેમ જેમ માણસ ક્રિયા કરતો જાય છે, અંદર મુકિત છે તેને બહાર કાઢતો જાય છે તેમ તેમ તે પરમાત્માની નજીક જતો જાય છે. જેમ જેમ અંદર રહેલ છે તેને ક્રિયાની અંદર બહાર બતાવતો જશે તેમ તેમ તે વધારે નિર્મળ થશે. પોતાને નવા નવા રૂપમાં દરેક વખતે તે જોશે. જેમ જેમ નવાપણું પોતાને લાગશે તેમ તેમ મોક્ષનો માર્ગ મળ્યો છે તેમ સમજાશે

૯૨ પોતે પોતાને ઓળખવા માટે બહાર નીકળવું પડે છે. એમ માનો કે એક જંગલને મેદાન કર્યું, તેમાંથી સુંદર વાડી બનાવી, પ્રથમ બેડોળ હતું, વાડી થતાં સુંદર દેખાવ થયો. તેમ પ્રથમ પોતે મલીન હતો, ક્રિયા કરીને સુંદરતા બનાવી. આ જમીનની અંદરજ સુંદરતા હતી તે તેણે બહાર બતાવી તેમ અંદર સુંદરતા છે તે બહાર ન બતાવે ત્યાંસુધી મુકિત

નથી બહાર આવે ત્યારેજ મુકત કહેવાશે

૯૩ ક્રિયા કરવાની હશે તો એ વરસ જીવવુ ગમશે, નહિતર ક્ષણુ પણુ તમને ગમશે નહિ આ શબ્દો જેણે કહ્યા છે તેણે આત્માનો આનદ ચાખ્યો છે જેણે પોતાના આત્માને ઓળખ્યો નથી તેને ક્રિયામા કટાળો આવે છે ખેદ થાય છે આ લોકો ફુલથી પણુ નબળી ડાડીના જેવા છે તેઓ ફળ ઉત્પન્ન કર્યાં સિવાય પડી જવાની ઇચ્છા કરનાર ફુલના જેવા છે

૯૪ ક્રિયામા આનંદ સમજનાર પોતાની જીદગી લાબી વધારવા ઇચ્છે છે તે કહે છે કે ફળ ન આવે ત્યા સુધી પાછા હઠીશુ નહિ—મરશુ નહિ તેમ માનનાર છે તેઓ ક્રિયામા અને જીદગીમા પોતાનો આત્મા આનદથી પ્રદર્શિત કરે છે દુખ અને દિલગીરીથી નિરાશ અતકરણો તેના થતા નથી, અતકરણના ધકકાથી તે નમતા નથી પણ સામા થાય છે લડાઇમા લડવા ગયેલા યોદ્ધાની માફક જીવનની લડાઇમા તે સિધ્ધો થઇને ચાલ્યો જશે પોતાના આત્માને પોતે જુવે છે, અન્યને બતાવે છે તેઓના જીવનનો આનદ પરમાત્માના આનદ સાથે વિશ્વને ચીરીને જોડી દે છે, પરમાત્માના આનદ સાથે મળી જાય છે

૯૫ ક્રિયાથી દૂર રહીને આત્માને ઓળખવાનુ નહિજ બની શકે તે પ્રયત્નો નિષ્ફળ જવાનાજ દબાણુથી

થતી ક્રિયા અસત્ય છે. દબાણ વિના આનંદ છે. દબાણથી થતી ક્રિયા જરૂરીયાતને લઇ માર પડશે ત્યારેજ તમે કરશો.

૯૬ ચેતનમાં ચેતનપણું ચેતન આત્માજ પ્રગટ કરાવે છે. દીવાથીજ દીવો થાય છે. પુસ્તકની જરૂરીયાત ચેતન આત્માની ખોટ વખતેજ છે.

૯૭ બેસી રહેવામાં થોડો વખત મજા આવે છે પણ જીવનનું કર્ત્તવ્ય બંધ થવાથી તેના અસ્તિત્વના હેતુનો નાશ થાય છે. જેમ માણસ મોટો થાય છે તેમ કદનો નાશ થવા છતાં વધતો જાય છે તેમ તેને મહેનત ઘણી કરવી પડે છે તેના પરિણામે વર્ત્તમાન સ્થિતિને ઓળંગી નવું કદ અને નવી સ્થિતિએ તે પહોંચે છે. આ ઉપરથી એટલો વિચાર કરવો કે પોતાની આજુબાજુમાં બંધાઇ રહેવામાં તમારી કીર્ત્તિ નથી.

૯૮ ક્રિયા કરવા જીવવું અને જીવવા માટે ક્રિયા કરવી આ બે સાથે રાખવું. જીવન અને ક્રિયા એવી રીતે સંધાયેલાં છે કે બન્નેને સાથે રાખવાની જરૂર છે.

૯૯ અંતરની લાગણીથી જીવાતું નથી પણ આંતર લાગણી માટે બહાર વિષય શોધી કાઢવો પડે છે. અંતરાત્માને વિચાર અને લાગણીનો ખોરાક અંતરથી છે. બહાર તે લાગણી અને વિચારને ક્રિયામાં પ્રગટ કરવી પડે છે તે તેનો ખોરાક છે. આ બે ક્રિયા

ઉપરથી ખરૂ સત્ય શોધી કાઢવુ

૧૦૦ એક અશને પકડો અને બીજા ભાગને ત્યજી દ્યો તો તમારી પડતી થવાનીજ બહાર લાગણી રાખો અને અતર ન રાખો અતર લાગણી રાખો અને બહાર નહિ રાખો તો નહિ ચાલે બન્ને તરફ રાખવાની જરૂર છે.

૧૦૧ પાશ્ચિમાત્યો બહારના ક્ષેત્ર તરફ આત્મા માટે લક્ષ આપે છે અતરના ભાગ તરફ લક્ષ કરતા નથી તેથી અતરમા આનદ તેમને મળતો નથી બાહ્ય આનદ મળે છે રસાયણ શાસ્ત્રીઓ તો કહે છે કે અનતકાળ જાય તો પણ બહારની શોધો પુરી નહિજ થાય

૧૦૨ કોઇપણ કાર્ય કરો છો તે કુદરતના કાયદાનુસાર થાય છે તેની પરીક્ષા એ છે કે, તેમા જરાપણ અભિમાન-કર્ત્તાપણાની લાગણી હોવી ન જોઇએ તો તે કાર્ય કુદરતના કાયદાનુસાર થયુ છે એમ સમજવુ કાર્ય ઉપરથી માલીકી ઉઠાવી લ્યો, તમે સેવક થઇ કામ કરો આપણી દરેક કૃતિ-કાર્ય પરમાત્માની સાથે સમાગમ સબંધવાળી થવી જોઇએ

૧૦૩ તમારામાજ પરમાત્મા કામ કરે છે આમ ધારીને કાર્ય કરો તમારા કાર્યમા આનદ માનો, અને તે આનદમા પણ આનદનો દાતા વસે છે એમ જાણો. બ્રહ્મમા જેને આનદ છે તે સર્વમા શ્રેષ્ટ છે

૧૦૪ આત્મવિકાશ સપૂર્ણ થયા પછી બધુ સુદરજ થઇ

વિચાર રત્નમાલા.

૧ પોતે અશકત છે એમ કદી પણ ન માનો. પોતાને ચાહતાં અને પોતાની કીંમત આંકતાં શીખો.

૨ બીજાના વિચારોના ગુલામ ન થાઓ.

૩ હરેક કાર્યનો કોઇ પણ મુખ્ય ઉદ્દેશ રાખો.

૪ હાર થવા છતાં પણ નિરાશ ન થાઓ. ઉત્સાહથી આગળ વધો.

૫ પ્રયત્ન કરો નિરાશા મળ્યા છતાં પ્રયત્ન ચાલુ રાખો.

૬ દુઃખ આવતાં કોઇની મદદ ન માંગો તે દુઃખ તમારાથીજ પેદા થયેલું છે. તેને શાંત કરવા તમેજ સમર્થ છો.

૭ સારા વિચારોથી દુઃખને દબાવો, દૂર કરો.

૮ તમારા પોતા ઉપર વિશ્વાસ રાખો.

૯ આળશુ-પ્રમાદિ ન થાઓ,

૧૦ અશુભ માર્ગે ગમન કરતા મનને પ્રયત્નથી રોકો.

૧૧ આરોગ્યતાના નિયમો બરોબર સાચવો

૧૨ ઇષ્ટસિધ્ધિ માટે સતત્ પ્રયાસ ચાલુ રાખો.

૧૩ છોડવાઓ, વૃક્ષો, જાનવરો અને મનુષ્યો દરેક સતત્ અભ્યાસથી કેવી રીતે આગળ વધ્યા છે તેનો વિચાર કરો.

૧૪ દરેક જીવો આગળ વધવાની શક્તિ ધરાવે છે એ ચોક્કશ માનો.

૧૫ સુખ દરેક પદાર્થોમાં, દરેક સ્થળમાં, દરેક કાળમાં

છે, તે મેળવવા માટે તમારા આત્માની મહાય તમારે લેવી

૧૬ વચન અને મન આત્માને વસ કરી શકતાં નથી

૧૭ સર્વ દુનિયાના જીવો પુન્ય પાપરૂપ કર્મને આધિન છે

૧૮ સ્વતંત્ર જીવ કે સ્વતંત્ર સુખ આ દુનિયામા નથી

૧૯ વિષયજન્ય યા પુદ્દગલજન્ય સુખનો અવશ્ય નાશ છેજ

૨૦ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય તો હીનતા રહેતી નથી

૨૧ એકલા વૈરાગ્ય વડે અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થતી નથી

૨૨ આત્મજ્ઞાન વડે અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થઇ શકે છે આત્મ જ્ઞાન પરમ હિતકારી છે

૨૩ જ્યા ક્રોધ છે ત્યા વૈરાગ્ય નથી ઇચ્છાને નિષ્ફળતા મળ્યા સિવાય ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય નહિ

૨૪ ઇચ્છાનો ત્યાગ તેજ વૈરાગ્ય છે

૨૫ જે મનુષ્યમા કામ, ક્રોધની અધિકતા છે અને તેનો જે ત્યાગ કરી શકતો નથી તેણે જ્ઞાની પુરૂષોની સોબત અને તત્વજ્ઞાનના પુસ્તકોનુ વાચન કરવુ તેથી કામ ક્રોધ ઓછા થશે.

૨૬ જેની પ્રાપ્તિથી ભવિષ્યમા શાંતિથી રહી શકાય તે માટે પ્રયત્ન કરવો.

૨૭ સત્તામાં રહેલા કર્મો તે શુદ્ધ ઉપયોગે નિર્જરી જાય છે (નાશ પામે છે)

૨૮ પોતાના (આત્માના) દ્રવ્ય, ગુણુ, પર્યાયમા તદાકાર રહેવું તે શુધ્ધ ઉપયોગ

૫૬ અખંડ આત્મ ઉપયોગની જાગૃતિવાળી સ્થિતિ તે બ્રહ્માકારવૃત્તિ કહેવાય છે.

૫૭ કોઈ પણ વિષય ઉપર સ્પૃહા ન રાખવી એ મનને જીતવાની ઉત્તમ યુકિત છે.

૫૮ વિષયાકારે મનને પરિણમવું તે ભેદ દષ્ટિ છે. અજ્ઞાનીઓનો ભેદ માર્ગ છે.

૫૯ આત્માકારે મનનું પરિણમવું તે અભેદવૃત્તિ છે. જ્ઞાનીઓનો અભેદ માર્ગ છે. ભેદ ત્યાં સંસાર, અભેદ ત્યાં મુકિત છે.

૬૦ આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિરતા તે સ્વભાવદશા, પુદ્ગલાકારે પરિણમવું તે વિભાવ દશા કહેવાય છે.

૬૧ પાણીમાં મીઠું જેમ એક રસ થાય છે તેમ આત્મામાં મનનું ઐક્ય થવું તે સમાધિ છે.

૬૨ જ્યારે પ્રાણનો નિસ્પંદ અને મનનો લય થાય ત્યારે સમરસપણું પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેજ સમાધિ કહેવાય છે.

૬૩ લાંબા વખત સુધી અનહદ નાદનું અનુસંધાન કરવાથી વાસના ક્ષીણ થાય છે. મન મૂર્છિત થાય છે.

૬૪ સિદ્ધાસને બેસી, બાહ્યદષ્ટિ નિમેષોનીષ રહિત કરી અંતરમાં લક્ષ આપી નાદ સાંભળવાથી અનાહત નાદ પ્રગટ થાય છે

૬૫ સર્વ વિષયો પ્રત્યે સર્વ પ્રકારે પરમ અનાસ્થા થવી એજ યુકિત મનને જીતવાની છે.

૬૬ ભૂત, ભવિષ્યનુ અનુસધાન મૂકી દેવાથી મનનો નાશ થાય છે

૬૭ પરસ્પર ક્ષમા કરો, ક્ષમા માગો, અને ક્ષમા આપો,

૬૮ મધુર ગીતનો આલાપ કરો પણ સકલ્પના તીરો ન ફેકો જીંહામા મગલમય સરસ્વતીજ રમો

૬૯ સકલ્પોની થોડી યા ઝાઝી અસર આ દુનિયામા થયા સિવાય રહેતી નથી માટે સકલ્પો શુભજ કરવા

૭૦ મન, વચન, શરીરથી દાવાનળ સળગાવો નહિ પણ બુઝાવો

૭૧ જ્યા પ્રેમ છે ત્યા શંકા કે સ્પૃહાને અવકાશજ નથી જ્યા તે જણાય ત્યા શુદ્ધ પ્રેમની ખામીજ સમજવી ત્યા પ્રેમ નથી પણ સ્વાર્થ છે

૭૨ જીવ સહજ સ્વરૂપથી રહિત નથી પણ તેનુ ભાન માત્ર જીવને નથી જે થવુ તેજ સહજ સ્વરૂપે સ્થિતિ છે

૭૩ માન, વસ્તુની પ્રાપ્તિ, કીર્તિ અને સિદ્ધિઓ એ સર્વ આત્મગુણ લુટનારા છે તેનો જરા પણ વિશ્વાસ ન કર અખડ પ્રવાહમા આગળ ચાલ્યો જા.

૭૪ અતર સુખ વૃત્તિ કરી નિર્વિકલ્પપણે આત્મધ્યાન કર અનાબાધ અનુભવ સ્વરૂપમા સ્થીરતા થવા દે જે તર્કાદિ ઉઠે તે નહિ લબાવતા ઉપશમાવતો ચાલ

૭૫ બીજાના કરતા કરોડો ગણી તુ તારી ચિંતા કર હીમ્મત રાખ કર્મોનો ઉદય નિરતર એક સરખો

૧૦૦ મનુષ્યોને સુધારવા કે આગળ વધારવા માટે આ દુનિયા મોટામાં મોટી નિશાળ છે.

૧૦૧ સંપત્તિમાં પરિમિત્ત આચરણ રાખવું અને વિપત્તિમાં ધૈર્ય રાખવું એ મહાન્ સદ્ગુણ છે.

૧૦૨ આત્મભાન ભૂલાવે તે કુસંગ. આત્મ જાગૃતિ કરાવે તે સત્સંગ.

૧૦૩ હે પુષ્પ! તું પ્રથમ વિકાશ તો પામ. ભમરાઓ તેની મેળેજ તારી તરફ ખેંચાઇ આવશે.

૧૦૪ અતીત ભોગને યાદ ન કર. અનાગતની ઇચ્છા ન કર. અને મળેલ વિષયોમાં આનંદિત ન થા.

૧૦૫ આશા રહિત થા. મમતા મૂકી દે. કોઇની મદદની અપેક્ષા ન કર. સંસર્ગ રહિત રહે. સ્વતંત્ર આત્મા-પર શ્રધ્ધા રાખ.

૧૦૬ આત્મવત્ સર્વને જો. મૌન કર. સહનશીલ થા. મોક્ષનું કારણ વેશ નથી પણ જ્ઞાન છે.

૧૦૭ લાભાલાભથી હર્ષશોક ન કર. સત્કાર અને લાભથી આપનારનાં બંધનમાં બંધાવું પડે છે. સર્વ જીવોને અભય આપ. તને ભૂતો તરફથી ભય નહિ થાય. શિષ્યોનાં બંધનમાં બંધાઇશ નહિં.

૧૦૮ જગત્‌ને જાગૃત કરવાની ઇચ્છા હોય તો પ્રથમ તમારા આત્માને જાગૃત કરો. જેટલા તમે જાગૃત થયા હશો તેટલાજ જગત્‌ને જાગૃત કરી શકશો. જેના ઉપર ઉભા રહી આખી પૃથ્વીને હલાવી શકાય એવું સ્થાન તમારો

આત્માજ જે સ્વરૂપમા સ્થીર થઇ જે હીલચાલ કરશે તેથી આ જગતને હચમચાવી શકશે

વિચાર રત્નમાલા

૧ આપણે જે ક્ષમાની યાચના કરતા તે મેળવવાની ઇચ્છા રાખીએ છીએ તો પછી આપણે બીજાને ક્ષમા આપવાને તત્પર રહેવુ જોઇએ

૨ સુખ દુખ આપવામા મનુષ્યાદિ નિમિત્ત કારણુ છે, ખરૂ કારણુ પોતાના શુભાશુભ કર્મો છે સુખી થવા માટે તે કર્મોનેજ સુધારવા જોઇએ પ્રવૃત્તિ ભાવાનુસાર થાય છે, માટે ઉત્તમ પ્રકારની પારમાર્થિક ભાવનામય થવાનો અભ્યાસ અવશ્ય કરવો

૩ અજ્ઞાનીઓ ધિક્કારને પાત્ર નથી, પણુ દયાને પાત્ર છે, તેવા અજ્ઞાનીઓ પર દયા લાવી તેમને શુદ્ધ માર્ગે દોરવા જોઇએ પણ તેમના પર ક્રોધ નહિ કરવો જોઇએ કારણુકે તેથી તેઓ આપણા સદુપદેશથી વિમુખ થાય છે

૪ સંપત્તિ સમયે આત્મસંયમ ન ખોવો તેમ વિપત્તિ સમયે નિરાશ બની પુરૂષાર્થ પણુ ન મૂકવો કેમકે જય, પરાજય, સુખ, દુખ, માન, અપમાન, હર્ષ, શોક વીગેરે કાઇ કાયમ ટકી રહેનાર નથી

૫ જે મનુષ્યને આત્મશક્તિમાં (પોતામાં) વિશ્વાસ નથી તે મનુષ્ય ધર્મના ઉંચા પગથીઆ ઉપર ચડવાને લાયક નથી. આત્મશક્તિ અનંત છે. એક ક્ષણમાં અનંત કર્મોનો નાશ કરી શકે છે, માટે ગમે તેવી આફત કે વિઘ્નો આવે તો પણ તેનો પાર તેથીજ પામી શકાય છે. જેને આત્મ સામર્થ્યમાં વિશ્વાસ નથી તે કદાપિ કોઇ મહત્ત્વનું કાર્ય સિધ્ધ કરી શકવાનો નથી.

૬ ધીમે ધીમે મોટા પર્વતો પણ ઓળંગી શકાય છે. જેઓ ઉંચે ચડયા છે તેઓ આપણા જેવા મનુષ્યોજ હતા, પણ તેમને પોતામાં વિશ્વાસ હતો.

૭ આત્માને કશું અસાધ્ય નથી. અત્યારની મારી ધીમી પ્રવૃત્તિ દેખી ભલે તમે અત્યારે મને હસી કાઢો, પણ આગળ જતાં તમેજ મને માન આપશો અને પ્રશંશા કરશો.

૮ પ્રથમ પ્રયત્નેજ તમે કદી નિષ્ફળ જાઓ તો પણ આરંભેલું કાર્ય મૂકી દેશો નહિ, ફરીથી તે કાર્યનો પ્રારંભ કરજો. આ પ્રમાણે એકવાર નહિ, પણ હજાર વાર નિરાશ થવું પડે છતાં પણ ગભરાશો કે હિમ્મત હારશો નહિ. જોકે તમને હમણાં વિજય દેખાતો નથી છતાં દરેક વખતે તમે વિજય સમીપમાં જતા જાઓ છો અને અંતે તમારો પવિત્ર આત્મા વિજયીજ નિવડશે.

૯ જ્યાસુધી મનુષ્યોને આત્મ શ્રદ્ધા છે ત્યાસુધી ભલેને આખુ જગત તેનો ત્યાગ કરે, તો પણ તેનો બીલકુલ ભય રાખવાનુ કાઇ કારણુ નથી, કારણુ કે મનુષ્ય આત્મબળથી આખુ જગત્ સ્વાધિન કરવાની શકિત ધરાવે છે

૧૦ પાપી આત્માઓ ને મહાત્માઓ વચ્ચે આજે તફાવત છે કે, આ જીવો પોતાની શકિત ઉપર કાબુ ધરાવે છે ત્યારે પેલા જીવો જડ વસ્તુના કબજામા આવેલા છે

૧૧ નિરતરના સતત્ અભ્યાસથી તમારા મનોબળને એકત્ર કરતા અને યોગ્ય સમયે એકજ બાબત ઉપર તેને વાપરતા શીખો, જો મહાન્ શકિત મેળવવાની તમારી ઇચ્છાજ હોય તો મૌન, ગભીરતા, અને ધીરજતા ધારણુ કરવાની સૌ કરતા પ્રથમ જરૂર છે

૧૨ જે મનુષ્ય પોતાને વશ કરતા અને કાબુમા રાખતા શીખ્યો છે તેજ મનુષ્ય બીજાને વશ રાખી શકે છે અથવા આજ્ઞા કરી શકે છે

૧૩ જેઓ શાતિ પ્રિય છે, ભય રહિત છે, વિચાર શીલ છે, અને સયમવાન્ છે, તેઓને માટે જગલ ઉદ્યાન કે પર્વતના શિખરનુ એકાત સ્થાન સ્વહિતાર્થે ઉત્તમ છે

૧૪ હલકી વાસનાઓ, મનની અસ્ત વ્યસ્ત સ્થિતિ, વચનની ચપળતા, અને શરીરનો અસયમ એ પોતાની શકિતનો દુરૂપયોગ છે, અથવા શકિતને વિખેરી

નાખનાર સાધન છે.

૧૫ જે વસ્તુ સ્વભાવથીજ અનિત્ય અને વિયોગશીલ છે. તે વસ્તુ ઉપરની લાગણીથી શાશ્વત સુખ મેળવવાની આશા કેમ રાખી શકાય? અનિત્ય અને વિયોગશીલ વસ્તુઓ ઉપર રાગ ધરવાનું કે તેને માટે ઝુરવાનું મુકી દેવુ જ જોઇએ અને નિત્ય, સ્થાયી વસ્તુનું મનન, સ્મરણ પરિશીલન, અને એકી કરણ કરવું જોઇએ. તો જરૂર શાશ્વત વસ્તુ રૂપ (આત્મ સ્વરૂપ) થઇ રહેવાશે.

૧૬ તમે તમારી વસ્તુ બીજાને દાનમાં આપી દ્યો છો, તે છતાં જ્યારે તેના તરફથી તમારો આભાર માનવામાં ન આવે તે વખતે જો તમારૂં દીલ દુભાય તો તમે અવશ્ય સમજજો કે તમે આપેલું દાન ખરા પ્રેમનું ન હતું, પણ ખોટી મગરૂરીનું પરિણામ હતું.

૧૭ ધ્યાન વગર કરેલી માત્ર અરજ રૂપ સ્તુતિ, પ્રાર્થના અથવા માગેલી માફી, તે જીવ વગરનાં ખાલી ખોખાં સમાન છે. આવી પ્રાર્થના કે માફી, મનુષ્યને પાપ કે દુઃખથી મુકત કરી ઉંચે લઇ જઇ શકતી નથી.

૧૮ ભગીરથ પ્રયત્ન સિવાય આત્મિક સુખ આપોઆપ આવી, તમને ભેટી પડે એવો ખ્યાલ સ્વપ્નમાં પણ લાવશો નહિ. આ માટે તો આળસને કે પ્રમાદને દૂર કાઢો. આત્મિક વિશુધ્ધને અટકાવનાર વિચારો અને આચારોને તિલાંજલી આપો, અને આત્મ

સત્તાગત વિશુદ્ધિને લક્ષમા રાખી તેવા વિશુદ્ધ થવા વિભાવોનુ વિસર્જન કરો,

૧૯ જે મહાન્ પુરૂષો ઉચા માર્ગે ચડયા છે અને ત્યા ટકી રહ્યા છે તે કાઇ એક ફર્લાંગે કે એક કુદકે ચડયા નથી, પરતુ જ્યારે દુનિયામા મનુષ્યો ઘોર નિદ્રામા ઘેરાતા હતા ત્યારે પણ તેઓ ઉચ્ચ માર્ગ તરફ ચડવાનો પથ કાપતાજ રહ્યા હતા

૨૦ આત્મજ્ઞાનના ઉપાસકોએ એકાત અને ઉગ્ર આત્મ સયમનુ સેવન કરવુજ જોઇએ પ્રાણી માત્ર ઉપર દયા અને મનુષ્ય માત્રના દુખની દાઝ, એ બે લક્ષણો આ સ્વરૂપ પ્રાપ્તિના જીવન છે

૨૧ ઉચ્ચ ભાવનારૂપી પાખોવડે આનદ વર્ગમા ઉડો નિડર બનો, મહાન્ શક્તિઓની પ્રાપ્તિ સભવિત છે એમ દ્દઢ માનો, તદ્દન શાત અને ડાઘ વગરની જીદગી સભવિત છે એમ શ્રધ્ધા રાખો, ઉચામા ઉચુ સત્ય મળી શકે છે એ વિશ્વાસ રાખો, આવુ લક્ષ રાખી પ્રયત્ન કરનાર માનવ, સ્વર્ગીય ઉચાઈ તરફ ઝપાટાથી આગળ વધે છે પણ જેઓનામા આવુ શ્રધ્ધાન નથી તેઓ વહેમના ઝાકળમાં ભટકયાજ કરે છે અને દુખ પામ્યાજ કરે છે

૨૨ તમે જે જે વસ્તુઓના સબધમા આવો તે પ્રત્યેકના બાહ્ય સ્વરૂપ-ઉપાધિમા જે કાઇ અપ્રિય દેખાય તે ઉપર અલક્ષ કરી, તેમના આતર સત્તાગત શુધ્ધ

આત્મા ઉપરજ લક્ષ આપો. આત્મા સ્વરૂપે શુદ્ધ છે. છતાં જે જે ઉપાધિદ્વારા મલીન દેખાય છે તે તે સર્વ ઉપાધિ દોષથી દૂષીત ભાગ છે એમ માનો. આમ કરવાથી દ્વેષદૃષ્ટિ દૂર થશે, અને ગુણદૃષ્ટિ પ્રગટ થશે.

૨૩ મદદ આપવાની ઇચ્છાથી તમે જેને સારામાં સારા વિચાર સંભળાવો છો. અને ઉત્તમ ક્રિયા માર્ગમાં પ્રેરો છો છતાં તે જ્યારે તેને રૂચતી નથી ત્યારે તે ગ્રહણ કરવાની તેમની યોગ્યતા નથી એમ નિશ્ચય કરો. અને તેમની લાયકાતાનુસાર ઉપદેશ આપો અથવા માર્ગ બતાવો. યોગ્યતાથી વિશેષ ન આપો અને વિશેષ સંભળાવો પણ નહિ. તેમ કરવામાં નહિ આવે તો ઉલટું લાભને બદલે તેમને નુકશાન થશે. યોગ્યતા તપાસવાની ઉપદેશકોને પૂર્ણ જરૂર છે

૨૪ આપણા વિચારોજ આપણને વિચાર જેવા બનાવે છે. પાપના વિચારો આપણને પાપી બનાવે છે. ધર્મના વિચારો આપણને ધર્મી બનાવે છે. તેથી પ્રથમ વિચારોને શુદ્ધ કરો.

૨૫ હજારો કાર્ય પડતાં મૂકો, પણ આખા દિવસમાં એક પણ ખરાબ વિચાર ન આવે તેવી સ્થિતિ તમે મેળવો.

૨૬ સવારમાં ચાર વાગે ઉઠો. કોઇપણ જીવોના શબ્દ ન સંભળાય ત્યાં પદ્માસન કરીને બેસો. શરીરને બીલકુલ હલાવો નહિ; મનને એકાગ્રતા કરવા આંખોને

બે પાપણોની વચ્ચે, યા નાભીકાની ડાડી ઉપર સ્થાપન કરો ખડખડાટ થાય કે મચ્છરાદિ જંતુ શરીર ઉપર આવી બેસે તો પણ શરીરને હલાવો નહિ શ્વાસો શ્વાસની ક્રિયા ઘણીજ શાંતિથી હળવે હળવે કરો વધારે વખતના અભ્યાસે મન ઘણીજ શાંતિના આવશે

૨૭ કોઇ કાર્યને માટે પોતે અશક્ત છે એમ કદી પણ માનવુ નહિ બીજાના વિચારોના ગુલામ નહિ થવુ દરેક કાર્યનો મુખ્ય ઉદ્દેશ લક્ષમા રાખવો હાર થયા છતા પણ નિરાશ ન થવુ પ્રબળ ઉત્સાહ રાખવો આત્મવિશ્વાસ કદી ખોવો નહિ આળસ અને પ્રમાદને તો દેશવટોજ આપવો કાર્યસિદ્ધ માટે સતત્ અભ્યાસની જરૂર છે નાના નાના છોડવાઓ, વૃક્ષો, જનાવરો, અને મનુષ્યો, દરેક સતત્ અભ્યાસથી કેવી રીતે આગળ વધ્યા છે? અને વધે છે? તેનો વિચાર કરો, દરેક જીવો આગળ વધવાની શકિત ધરાવે છે

૨૮ શોચ નહિ કર તે આર્તધ્યાન છે તારા સિવાય તારૂ ભલુ કે બુરૂ કરનાર કોઇ નથી તુ બીજાનુ ભલુ કે બુરૂ નજ કરી શકે કારણકે ભલા, બુરાનો આધાર તેના કર્તવ્યોપરજ છે

૨૯ જે ઇચ્છા કરે છે તેવુ કર્તવ્ય કર્યું હશે તો વગર ઇચ્છાએ પણ તે મળશે તેવું કર્મ નથી તો ગમે તેટલી ઇચ્છા કર્યાથી પણ તે નહિજ મળે

શીતળ આત્મસુખની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી થાય?

૪૨ નિરાશા વખતે મહાત્મા પુરૂષોનાં ચરિત્રો સંભારો તેમનો સતત્ અને લાંબા કાળનો પ્રયત્ન તપાસો. તેઓએ નીરાશ થઈને પ્રયત્ન મુકી દીધો હોત તો મહાત્માના નામને લાયક થાત કે? જગત્ અનુકરણીય થાત કે? માટે નીરાશ ન થાઓ, આગળ ચાલો.

૪૩ આગળ વધનારનેજ વિઘ્ન આવે છે, અને તેની યોગ્યતાની પરિક્ષા પણ ત્યાંજ થાય છે, ધનવાનને લુંટવાનો ભય છે. ચડેલાનેજ પડવાનો ભય છે. પણ તેથી ગભરાશો નહિ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિ અનુકુળ આલંબનો લઇ ઉત્સાહથી પ્રબળ પ્રયત્ને આગળ વધો, યાહોમ કરીને ચાલો, અવશ્ય વિજયજ થશે.

૪૪ જો તમારે આગળજ વધવું છે તો તમારો સર્વ સ્થળે પથરાયેલો સ્નેહ. પ્રેમ, આશક્તિ કે લાગણીને ખેંચી લ્યો અને સર્વ તરફ વિરાગભાવ કરો. તે સર્વ લાગણીઓ એક આત્મભાવ તરફજ વાળો, તે કર્ત્તવ્યનેજ મુખ્ય કરો, બાકીનાં કર્ત્તવ્યને ગૌણ કરો, જરૂર આગળ વધશો.

૪૫ જો તું વીર પરમાત્માની આજ્ઞાપાલક નિર્ગ્રંથજ હોય તો તારે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી અપ્રમત્તપણું અને અપ્રતિબધ્ધપણું રાખવું જોઇએ.

૪૬ વિષયનો વિશ્વાસ જરા પણ કરવા લાયક નથી, મને

અંતરદૃષ્ટિ થઇ છે એમ ધારી તે વિષયોને જરાપણ વિશ્વાસ ન કરજે મન પર્યવજ્ઞાન પર્યંતની હદવાળા જીવો પણ આ વિશ્વાસથી ઠગાયા છે. અને નર્કાદિ ગતિઓમા ગયા છે

૪૭ પુદ્દગલોનો અનુભવ અનાદિ કાળનો હોવાથી મનુષ્યો સ્વાભાવિક રીતે તે તરફ આકર્ષાય છે, અને સહજ વાગ્મા પોતાનુ ભાન ભૂલી જાય છે ચૌદ પુર્વ ધરો પણ આત્મસ્થિતિ ભૂલાયાથી નર્ક અને નિગોદમા ગયા છે

૪૮ વસ્તુનો કેવળ વિનાશ કદી પણ થતો નથી, પણ તેનુ રૂપાન્તર થયા કરે છે આ પ્રમાણે આત્મા માટે પણ બન્યા કરે છે

૪૯ આ જગત્સમુદ્ર સ્થુળ સુક્ષ્મ પુદ્દગળોથી ભરપૂર છે પાણીમા પરપોટો ઉત્પન્ન થઇ તેમા વિલય પામે છે તેમ કર્મના સબંધે નાના પ્રકારની આકૃતિઓ બને છે અને તેનો વિલય પણ પાછો તેમાજ થાય છે આ આકૃતિઓના રૂપાતરથી આત્મા મરણ પામતો નથી

૫૦ કર્મો અવશ્ય ફળ આપવાનાજ, એમ જાણી તત્ત્વદૃષ્ટિએ કર્મબંધનના હેતુઓથી દૂરજ રહેવુ વીર પુરૂષોના માર્ગમા દુખે પ્રવેશ કરી શકાય તેમ છે

૫૧ જીર્ણ ઇંધણને અગ્નિ ઘણીજ ત્વરાથી ભસ્મીભૂત કરે છે તેમ તુ જો સ્નેહરહિત થઇશ તો આત્મસમાધિવડે

કર્મોને જલદી બાળી શકીશ.

૫૨ આ અજ્ઞાન અને પ્રપંચી દુનિયાની દેખાદેખીએ તું ન ચાલીશ, પણ પૂર્વાપર વિચાર કરી. સમજીને લાભાલાભનો નિશ્ચય કરી પછી આગળ પગ ધરજે.

૫૩ સર્વ કાળમાં સર્વ સ્થળે સર્વ પ્રકારે પ્રમાદી જીવોને ભય રહેલો છે. અપ્રમાદિ જીવોને કોઇ પણ રીતે ભય નથી. તે સર્વદા નિર્ભય છે.

૫૪ વિચારની તીક્ષ્ણ પરિણતીથી તેમજ આત્મભાવ પ્રત્યેની સ્થિરતાથી સમયે સમયે સંયમ પરિણામ વૃદ્ધિ પામે છે.

૫૫ લોકોની સોબતથી, માનની ઇચ્છાથી, સ્ત્રીના પ્રસંગથી અને અજાગૃતીથી આત્મશકિત અવરાય છે, દબાય છે, અધઃપતન થાય છે

૫૬ વસ્તુ ધર્મનું કે તત્ત્વજ્ઞાનનું શ્રવણ કે જાણપણું કરવાથી તરતજ અંતરાત્મપણું થતું નથી, તેમજ તે પ્રમાણે આચરણ કે ગુણો તરતજ પ્રાપ્ત થતા નથી. તેની દ્રઢતા માટે પુનઃ પુનઃ અભ્યાસની જરૂર છે.

૫૭ સારા વિચારો કરો. સારા કાર્યમાં પ્રયત્ન રાખો. તો ખોટાં કૃત્ય કરવાનો વખત નહિ મળે. જીંદગી ટુંકી છે બીજે વખત કાઢી નાંખવાથી તે સફળ નહિ થાય ઉદ્યોગની જરૂર છે. એક ભાખરી માટે જમીન ખેડવાદિકથી લઇ તૈયાર થવા પર્યંતમાં કેટલી મહેનત પડે છે? વિચાર કરો. ત્યારે આત્મવિશુદ્ધિ માટે કેટલી

મહેનતની જરૂર છે

૫૮ આળસ મુકો, થોડા પણ નિરંતરના અભ્યાસની અંકુરાથી લઇ આ મજબુત ઝાડપણાને પામેલા વૃક્ષને તમે જુઓ તે કેટલુ બધુ આગળ વધ્યુ છે? થોડા વખત ઉદ્યમ કરી આગળ વધવામા તેણે આળસ કરી હોત તો તે આ સ્થિતિએ પહોચી શકત?

૫૯ પડી રહેલા લોઢા ઉપર કાટ ચઢી જાય છે તેમ આળસુ મનુષ્યોના મન, વચન, અને શરીર આત્મહિત માટે નબળા થઇ જાય છે, લોઢાની માફક તેને તો નિરંતર સદુપયોગમા લેવાજ જોઇએ

૬૦ ખેતર ન ખેડવાથી તેમા જાળા, ઝાખરા ઉગી નીકળે છે તે તો માફસુફ કર્યાથીજ (ખેડયાથીજ) સારૂ રહે છે, તેમ મનુષ્યનું હૃદય પણ સદ્ભાવનારૂપ શીરાથી (હળથી) સંસ્કારીને-ખેડીને સાફ રાખવુ જ જોઇએ નહિતર કર્મરૂપ જાળા, ઝાખરા ઉગી નીકળી તે નિરૂપયોગી અથવા દુખદાયી થઇ પડે છે

૬૧ વહેતુ પાણી નિર્મળ રહે છે તેમા ઝરણુ આવે છે પણ બધિજ પાણી બગડી જાય છે ઝરણુ બંધ થાય છે તેમ સાધુ, જ્ઞાન અને ધનને વહેતાજ રાખ' જોઇએ એકજ સ્થાને અને વપરાશ વિના રાખવા તેમા વૃધ્ધિ ન થતા ઉલટો બગાડ થાય છે

૬૨ આ અસ્થિર માનવાદિ પર્યાયોમાથી મનુષ્યોએ સ્થિ થવાનો પ્રયત્ન અવશ્ય કરવોજ જોઇએ આળા

દુઃખની માતા છે.

૬૩ આત્માનો શરીર તથા મન ઉપર અંકુશ ન રહેવો એજ પરમ દુઃખનું કારણ છે. જેના ઉપર જન્મ મરણ અસર નથી કરી શકતાં ત્યાંજ ખરેખર સુખ રહેલું છે. જેટલો મોહ તેટલુંજ દુઃખ, જેટલો હર્ષ તેટલોજ શોક.

૬૪ આ મહાન્ દુઃખનું કારણ કેવી જાતનું અજ્ઞાન હોવું જોઈએ ? ગમે ત્યાં ભરાઇ બેસો. કર્મોનું ફળ અવશ્ય મળશેજ. કાયમ કર્મો કરતાં અટકવુંજ જોઇએ

૬૫ એક વસ્તુનો ત્યાગ કરી, તેના અભાવમાં તેને બદલે તેના જેટલા પ્રેમથી બીજી વસ્તુનું સેવન થતું હોય, તો તે ત્યાગ નથી, પણ રૂપાંતર છે. ત્યાગ એવો હોવો જોઇએ કે રૂપાંતરની આગ્રહપૂર્વક મદદ સિવાય ચલાવી લેવું જોઇએ. દરેક વસ્તુનો ઉપયોગ સાધન રૂપે કરવો જોઇએ

૬૬ વસ્તુનું ખરૂં સ્વરૂપ જાણ્યા કે સમજાયા છતાં કદાગ્રહ કે આગ્રહ કરવો તે અનંતાનુબંધી કહેવાય છે. ક્રોધાદિ ઘટાડવામાંજ લાભ છે. જેમ કષાય ઓછા તેમ આવરણ ઓછુંજ થવાનું.

૬૭ કોઇપણ વસ્તુનો સર્વથા નાશ થતો નથી. પણ પર્યાય બદલાય છે. પુદ્દગલોની આકૃતિ બદલાય છે, પણ તેના પરમાણું તો જગત્‌માં કાયમજ રહે છે. આ રૂપાંતર થવું તેજ દરેક વસ્તુનો પુનર્જન્મ છે.

૬૮ સુખ દુખ એ પૂર્વ ક્રિયાને અનુસારે થાય છે, એ વાત સ્વાનુભવ સિધ્ધ છે તો ગર્ભમા આવ્યો તે કઇ ક્રિયાથી? તે ક્રિયાનો કાળ ગર્ભમા આવ્યા પહેલાનો માનવોજ પડશે, એટલે ગર્ભમા આવ્યા પહેલાનો જે જન્મ, તેજ આત્માનો પુનર્જન્મ

૬૯ આ જન્મ્યો, આ મરી ગયો આ આવ્યો તે કયાથી? અને ગયો તે કયા ગયો? આ ગતિ આગતિ પુનર્જન્મનેજ સુચવે છે

૭૦ કાર્ય કારણનો વિચાર કરતા કારણ પહેલુ સભવે છે તો આ માનવદેહરૂપ કાર્ય તેનુ કારણ આ દેહ ઉત્પત્તિ પહેલાજ માનવુ પડશે એજ પુનર્જન્મ

૭૧ સર્વે, સુખીયા શા માટે નથી? સર્વે દુખીયા કેમ થતા નથી? રક શા માટે થાય છે? આનુ કાઇપણ કારણ સમજાવશો? આજ પુનર્જન્મ

૭૨ પર્યાયો અનિત્ય છે, તેમાં જરાપણ વિશ્વાસ કરવા જેવુ નથી સયોગો વિયોગશીળ છે. સપદા અને વિપદારૂપ થાય છે સ્વાર્થ એ મનુષ્યોમા મુખ્ય દુર્ગુણ છે પરમાર્થ સિદ્ધ કરવો તે ઉત્તમ સદ્ગુણ છે

૭૩ ઓ અમર ધર્મવાળા આત્મા! મરણ ધર્મવાળા શરીરમા શા માટે આશક્તિ કરે છે? આ દેહનો અવશ્ય ત્યાગ કરવોજ પડશે, જરૂર બીજે જ પડશે. આ ઘરની આટલી બધી ચિતા શા મ કરે છે? આ ઘરના નાશથી તારો નાશ થવાનો

નથી.

૭૪ એ અનંત બળવાન્ આત્મા! નિર્બળ વિચારોથી તારા બળનો નાશ નહિં કર. તું જેવી ઇચ્છા કરીશ તેવો થઇ શકીશ. અનંત બળવાન્ વીર પરમાત્માનું જીવન યાદ કર અને તેનું પ્રબળ પ્રયત્ને અનુકરણ કર.

૭૫ એકલા બાહ્ય ત્યાગથી શાંતિ મળવાની નથી વિષયો સાથેનો શારીરિક સંબંધ છોડયા પહેલાં માનસીક સંબંધ અવશ્ય છોડવોજ જોઇએ ત્યારે ખરી શાંતિ અનુભવાય છે. કોઇ અપેક્ષાએ બાહ્ય ત્યાગ પણ ઉપગારી છે.

૭૬ જનહિતાર્થે કામ કરવાં પડે તેમાં નિષ્ફળતા મળે કે સફળતા મળે તથાપિ હર્ષ શોકથી લેપાવું ન જોઇએ. જે મનુષ્યને માન—અપમાન સરખું છે. તે ત્યાગ માર્ગના અને પરોપકારના માર્ગના શીખર પર પહોંચી શકે છે.

૭૭ આત્મ ઉન્નત્તિના ઇચ્છકોએ, બાહ્ય સૃષ્ટિની પછાડી પડવું (દોરાવું) તે વ્યર્થ છે. આખા વિશ્વનું મંથન કરવાથી પણ આ બાહ્ય સૃષ્ટિમાંથી આત્માનો સાક્ષાત્કાર કદી થવાનોજ નથી. તેને માટે તો પોતાના આત્માનીજ પછાડી પડવું. અને તેનેજ શુધ્ધ કરવો પડશે.

૭૮ વડના બીજમાં વડવૃક્ષ ઉત્પત્ન કરવાની શકિત રહેલી છે. બીજમાં વડ દેખાતો નથી. તથાપિ જમીન, હવા,

પાણી વિગેરે સામગ્રી મળના તે શકિત બહાર આવે છે તેમ જ્ઞાનાશ સત્તામા રહેલા પૂર્ણ જ્ઞાનને પ્રગટ કરી શકે છે જ્ઞાનના એક વિભાગપરથી બીજા વિભાગ ઉપર જઈ શકીએ છીએ તો તેના છેલ્લા ભાગ પર શા માટે ના જઈ જકીએ?

૭૯ પાણીના ઉડા તળીએ પરેલુ રત્ન, પાણીની મલીનતાથી દેખાતુ નથી તે મેલ દૂર થાય તો અવશ્ય દેખાય છે તેમ રત્નતુલ્ય નિર્મળ યા અમુલ્ય આત્મા મનથી મલીનતા નીચે દબાયેલો છે, માટે મનની મલીનતા દૂર કરો તો અવશ્ય તેની પ્રભા દેખાશે

૮૦ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનો વિચાર કરી યોગ્ય અવસરે જે મનુષ્ય દૃઢ પ્રયત્ન કરે છે, તે અવશ્ય ઈચ્છિત કાર્ય સિધ્ધ કરી શકે છે અવસર વિનાનુ બોલવુ અને કરવુ તે નિરર્થક છે ઇષ્ટ ફળદાયક થતુ નથી

૮૧ આ દૃશ્ય જડ વસ્તુઓનુ ઉપાદાન (મૂળ) કારણ પરમાણુ છે તેમા પરિણમન ધર્મ રહેલો હોવાથી અનેક પરમાણુઓ મળી અનેક પ્રકારના સ્કધ ઉત્પન્ન થાય છે તે સ્કધોને જીવો શરીર દ્વારા ગ્રહણ કરી નાના પ્રકારની આકૃતિઓમા ગોઠવે છે કરોળીઓ જેમ પોતાની લાળથી ઉત્પન્ન કરેલી જાળમા ઘુચાય છે તેમ જીવો આ આકૃતિની માયામાં ફસાય છે, અને

રાગ દ્વેષ કરી સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે.

૯૨ ઉપાસના (ભકિત) કરવાવાળા મનુષ્યોનો પ્રેમ પોતાના ઉપાસ્ય પરમ પુરૂષ પરમાત્મા ઉપર એટલો બધો હોવો જોઇએ કે તેની પરાકાષ્ટા કોઇ પણ બીજા સ્થળે હોવી નજ જોઇએ મન, વચન, અને શરીર તત્પરાયણ કરી દેવાં જોઇએ અહોનીશ તેનુંજ રટણ જોઇએ.

૯૩ ક્રિયા માર્ગમાં પ્રવેશ કરનાર મનુષ્યે પોતાનાં મન, વચન, શરીરને, વ્રત, તપ, જપાદિ યમ નિયમોમાં અહોર્નિશ પ્રવર્ત્તાવવાં જોઇએ અને કોઇ પણ વખત અશુભ પ્રવૃત્તિ મન, વચન, શરીરથી ન થાય તેટલાં મજબુત બનાવવાં જોઇએ

૯૪ જ્ઞાનમાર્ગમાં પ્રવેશ કરનાર મનુષ્યે ક્રિયા માર્ગમાં દ્દઢતા થયા પછી અહોનીશ આત્મ ઉપયોગમાં તત્પર રહેવું જોઇએ. કોઇ નાનું સરખું વ્યવહારીક કાર્ય પણ આત્મ ઉપયોગની જાગૃતિ વિના ન થવું જોઇએ, અર્થાત્ સર્વ કાળે અને સર્વ સ્થળે આત્મજાગૃતિ રાખવીજ જોઈએ.

૯૫ ઇચ્છાઓને માર્યા સિવાય ત્યાગધર્મ ન સંભવી શકે. પૂર્વ કર્મને લઇ આહારાદિ ઇંદ્રિય વિષયો પ્રત્યે પ્રવૃત્તિ હોય તથાપિ ત્યાં પણ રાગદ્વેષની ચીકાશ રહિતજ પ્રવૃત્તિ હોય. તેમ ન હોય તો ત્યાગ ધર્મ પણ ન હોય.

૮૬ કોઇ પણ વસ્તુ ઉપર પોતાના ઉપયોગને જવા ન દેવો આમ થવાથી વૃત્તિઓનું ઉત્થાન ન થતા પોતાના સ્વરૂપમા સ્થિર થવાશે સ્થિર થવાથી લય પ્રાપ્તિ ઘણી સહેલાઇથી થાય છે

૮૭ આત્માની શકિત આત્મામા હોવા છતા આત્મિક ગુણો માટે બહાર ફાફા મારવામા આવે છે આ કેટલુ બધુ પ્રબળ અજ્ઞાન ? પૂર્ણ સુખ આત્મામા હોવા છતા તે માટે પુદ્ગલ (જડ વસ્તુઓ) ના ચુથણા ચુથવાનો પ્રયત્ન કરવો તે પ્રકાશને અધકારમાથી શોધી કાઢવાના પ્રયત્નની માફક નિષ્ફળ છે

૮૮ સ્વાનુભવ આત્મામા ન કરતા, કોઇ મહા પુરૂષના કરેલ અનુભવને બોલી જવામા કે વાચી જવામા અનુભવ માની લેવો એ વિશેષ અધ પતન થવાનુ લક્ષણ છે સ્વાનુભવ માટે પ્રયત્ન નહિ કરતા કેવળ સ્વાનુભવની વાર્તાઓમા આત્મજ્ઞાન માનનારાઓ આત્મજ્ઞાની નથી પણ શબ્દજ્ઞાની છે

૮૯ પોતેજ પોતાનો શત્રુ છે, અને પોતેજ પોતાનો મિત્ર છે મન સ્વાધિન અને આત્મ જાગૃતિ કાયમ હોય તો દુનિયામા એવુ કોઇ નિમિત્ત કે વસ્તુ નથી કે આત્માને જોર જુલમથી કર્મ વળગાડે અથવા કર્મથી બધિત કરે

૯૦ જેમ જેમ આપણા પર દુ ખ આવી પડે છે તેમ તેમ આપણુ ડહાપણુ વૃદ્ધિ પામે છે આપણી ભૂલોથી

થયેલો દુઃખનો અનુભવ આપણને ભવિષ્યમાં તેવી થતી ભૂલો અટકાવવા વિશેષ ઉપયોગી થઇ પડે છે

૯૧ દુઃખના અનુભવદ્વારા છેવટે આત્મસાક્ષાત્કાર પણ થાય છે એટલે દુઃખથી અસંતુષ્ટ તો થવુંજ નહિ દુઃખ માત્ર કર્માનુસાર હોવાથી જેટલું ભોગવાય તેટલું તે ઓછું થાય છે, દુઃખની સાથે અથડાતાં સહન શક્તિનું વીર્ય વૃદ્ધિ પામે છે. દુઃખ મનુષ્યોનો મહાન ગુરૂ છે. તે દ્વારા વિચાર ખુલ્લે છે, સત્ય શોધાય છે, અને દોષો દૂર કરાય છે.

૯૨ આત્માના છેવટના સ્થાયી સુખની પ્રાપ્તિનો સંભવ દૃઢ કરવો હોય તો તાત્કાલીક ફળ પ્રાપ્તિની ઇચ્છા ઘટાડવી જોઇએ. જે કાંઇ પ્રાપ્તવ્ય છે તેને માટે તેના પ્રમાણમાં કાંઇ ને કાંઇ ભોગ આપવો પડે છે. પ્રયત્ન સિવાય ફળની આશા વ્યર્થ છે.

૯૩ યોગીક જીવનનું દુર્ઘટમાં દુર્ઘટ પ્રયોજન એ છે કે તેણે સર્વદા સમતા જાળવી રાખવી. ગમે તેવા પ્રસંગે પણ સાધકોએ તો (શરૂઆત કરનારાઓએ) શમતા અને શાંતિજ રાખવી યોગ્ય છે. શુધ્ધ અંતઃકરણ સદા નિર્ભય છે અને સર્વત્ર વિજયીજ નીવડે છે.

૯૪ સત્ય માર્ગથી ભ્રષ્ટ થયેલા જનસમુહને, દેખી તે તરફ દયાની લાગણી, અને તેને સુધારવાની દાઝ હૃદયમાં રાખવી જોઇએ તેને બદલે ક્રોધ, કંટાળો, કે કલેશ ઇત્યાદિ કરવું તે તો અયોગ્ય છે. એવી દુષ્ટ ભાવનાથી

આપણુનેજ હાની છે એટલુજ નહિ પણ જેને માટે એ ભાવના ઉઠે છે તેમને પણ તેથી હાની પહોચે છે

૯૫ જ્યા ક્રોધ છે ત્યા વિવેક નથી કેમકે ઇચ્છામા નિષ્ફળતા મળ્યા સિવાય ક્રોધ ઉત્પન્ન થતો નથી ઇચ્છા છે ત્યા વિવેક નથી ઇચ્છાનો ત્યાગ તેજ વિવેક છે

૯૬ કામ ક્રોધની અધિકતાવાળા મનુષ્યોએ જ્ઞાની પુરૂષની સોબત અને તત્ત્વજ્ઞાનના પુસ્તકોનુ વાચન અવશ્ય રાખવુ તેવો તે દોષોની ઓછાશ થશે

૯૭ જે પદાર્થની પ્રાપ્તિથી ભવિષ્યમા નિરતર સુખી થવાય તેને માટે વિદ્વાનોએ પ્રયત્ન કરવો

૯૮ મન વચન અને શરીર આ ત્રણે કર્મબધ કરવામા તેમજ કર્મ બધનથી મુક્ત થવામા સહાયભૂત છે, તેનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો તે તમારા હાથમા છે

૯૯ આત્મજ્ઞાનથી અજ્ઞાન નિવૃત થઇ શકે છે માટે આત્મજ્ઞાન વિશેષ હિતકારી છે

૧૦૦ જે ભવમા આનદ માને તે ભવાભિનદ સમજવો

૧૦૧ પુદગલમા આનદ માને તે પુદગલાનદિ પુદ્ગલાનદિજીવો સસારમા પરિભ્રમણ કરનારા છે આત્માનદિ કર્મથી મુક્ત થાય છે

૧૦૨ સર્વથા મુક્ત થવાની ઇચ્છા છે તો આ પ્રવૃત્તિ અને પ્રતિબધ શા માટે હોવો જોઇએ ?

૧૦૩ પ્રવૃત્તિ અને પ્રતિબધનુ પરિણામ કોઇપણ વખતે

સુખરૂપ આવવાનું નથી.

૧૦૪ તું જેને માટે પ્રવૃત્તિ કરે છે તે સર્વે તારા બંધનને માટે થશે. છતાં આ પ્રવૃત્તિ પૂર્વના સંચિત ખપાવવાને માટેજ કરાતી હોય તો આત્મ જાગૃતિપૂર્વક નિરાશી ભાવે કર.

૧૦૫ પુદ્ગલીક વૈભવમાં સુખની ઇચ્છા કરવી તે ભયંકર નિરાશાજ છે.

૧૦૬ દુનિયાના ક્ષણીક વૈભવમાં આશકત મનુષ્યોનો સંસર્ગ કરવો તે, આત્મગુણ ઘાતક મહાન શસ્રો છે.

૧૦૭ મનમાં અશુભ વિચારો પ્રગટ કરવા તેના જેવો બીજો કોઇ ભયંકર વ્યાધિ નથી.

૧૦૮ આત્મ અજ્ઞાનીઓને એકાંતના સમાન બીજો કોઇ પ્રબળ વૈરી નથી. આત્મ અભ્યાસીઓને મનુષ્યના સંસર્ગ સમાન બીજું કોઇ સબળ વિઘ્ન નથી.

વિચાર રત્નમાલા.

૧ તેને યોગ્ય લાગે તે તેને માટે સત્ય છે તમને તે ન જણાવાથી વિપરીત લાગે છે બાકી સર્વ જીવો પોતાને સુખી થવા પ્રયત્ન કરે છે,

૨ પાત્ર એવુ વર્ત્તન થાય કે મજબુત પ્રકૃતિવાળાની છાપ બીજા ઉપર પડે છે અને તેના સ્વભાવને વશ બીજાને થવુ પડે છે

૩ દેશ, કાળ ને સ્થિતિને અનુસરીને જયા જેની જરૂરિયાત હોય ત્યા તેવાની સાથે તેવુ વર્ત્તન રાખવુ

૪ આત્મધર્મ ઉપર દૃઢ રહેવાથી આ મત્વાદિ ગુણોનો લય થાય છે

૫ ઉત્તમ વિચારો આપી સામાનુ અભિમાન તોડી નાખવુ અને તેને પોતા તરફ ખેચવો તે સાચી નમ્રતા છે ઉપર ઉપરની નમ્રતા તો દેખાવ માત્ર છે જડતારૂપ છે, અજ્ઞાનતા છે ત્યાસુધી ઉપરની નમ્રતા ઉપયોગી છે

૬ વિનય કરવો તે વિવેક પૂર્વક કરવો આપણા માટે જેને હલકો વિચાર બધાયેલો છે તેનો વિનય કરતા ઉલટો આપણા વિષે 'ઢળી છે' ઇત્યાદિ હલકો વિચાર બાધવાનુ તેને કારણ મળે છે બાકી જેની ગરજ છે તેનો તો વિનય કરવોજ જોઇએ

૭ દરિયાએ સામા જવુ ન જોઇએ પણ નદીઓને પોતા તરફ આવવા દેવી જોઈએ નહિતર નદીઓ ઉલટી

પાછી હઠશે. ઉપદેશક ગુરૂને આ ન્યાય લાગુ પડે છે.

૮ જ્ઞાની અજ્ઞાનીનું વર્ત્તન, ઉપરથી સરખું છતાં પરિણામમાં ભિન્નતા હોય છે અજ્ઞાનીનું વર્ત્તન વૃત્તિવાળું હોય છે જ્ઞાનીનું વૃત્તિ–વિકલ્પ વિનાનું હોય છે.

૯ જ્ઞાનીનું વર્તન જેવાની જોડે તેવા થવાનું હોય છે. કોઇ બોધ લેવા આવે તો ગુરૂ તરીકે કામ લે છે. સામાને બોધ લેવાની ઇચ્છા ન હોય પણ બોધ દેવાની ઇચ્છા હોય તો શિષ્ય જેવું વર્તન કરે છે. મૂઢની જોડે મૂઢ જેવું વર્ત્તન કરે છે. તેનું વર્ત્તન કોઇ ઓળખી શકે તેવું એક દેશી હોતું નથી.

૧૦ અંધકાર અને પ્રકાશ તો થયા કરવાનાજ. કર્મને લઇ વૃત્તિમા ફેરફાર તો થવાનોજ, પણ જ્ઞાની વિચારદ્વારા તેને વિખેરી શકે છે

૧૧ વસ્તુ સ્વભાવને સમજતો હોવાથી જ્ઞાની ખેદ પામતો નથી કુદરતના નિયમને નહિં જાણનાર દુઃખી થાય છે.

૧૨ ગુણનો નાશ થતો નથી, પણ નીમિત્ત પ્રસંગે તેમાં ફેર થાય છે.

૧૩ ડાળાં પાખડાંઓને પાણી સીંચતાં મૂળનેજ પાણી સીંચો તેથી ડાળાં પાંખડાં પણ પલ્લવીત રહેશે. સ્વરૂપ પ્રાપ્તિ માટે સર્વ ક્રિયાઓ કરો.

૧૪ બીજાના અધિકાર કે કર્ત્તવ્ય પ્રમાણે વર્તન કરવાનો મોહ ન કરો. જે અધિકારમાં તમારી યોગ્યતાએ તમને યોજયા છે તે પાઠજ તમે ભજવો અધિકાર

વધતા શિક્ષક પણ મળી રહેશે

૧૫ તમારે શુ કરવાનુ છે તે રોજે રોજનો દિવસ તમને કહેતો જશે ચિંતા ન કરો

૧૬ બીજાની ફરજને માર્ગે તમે ચાલવાનુ શરૂ ગણશો તો તમારી પોતાની ફરજને પણ તમે પૂરેપૂરી અદા કરી શકશો નહિ

૧૭ વર્તમાનમા જે ફરજ તમારે માથે આવી છે તે તરફ પૂરતુ ધ્યાન આપો ભૂતભવિષ્યને તે વખતે યાદ ન કરો સુધરો અને પછી સુધારો

૧૮ સત્તા કે પદવીના અધિકારવાળા વધારે ખત્તા ખાય છે સત્તા કે પદવીના અભિમાનને લઇ તે બીજા પાસેથી બોધ લઈ શકતા નથી

૧૯ સામાને હલકો માનવો અને પોતાને મોટો માનવો તે રૂપ મોટો આવરણનો પડદો સત્તા કે પદવીધરોની આડે હોય છે

૨૦ નાનાઓ પોતાની નબળાઈ કે અજ્ઞાનતા કબુલ કરી બને તેટલુ બીજાનુ સાભળે છે શિક્ષાગ્રહણ કરે છે તેથી તેને આગળ વધવાનો રસ્તો ખુલ્લો હોય છે. વિશેપ આગળ વધવાનો તેને સભવ છે

૨૧ ભક્તિ માર્ગે ચાલનાર પોતાને એકને તારી શકે છે જ્ઞાન માર્ગે ચાલનાર અનેકને તારી શકે છે

૨૨ કુદરતના નિયમો જાણનારાઓને સ્વાર્થ માટે કલેશ થતો નથી કાયદાને જાણતો હોવાથી જ્યા જેવુ

જોઇએ તેવું વર્તન તે કરી લે છે વિચારદ્વારા તે વૃત્તિઓને કાબુમાં લઇ શકે છે.

૨૩ વૃત્તિઓમાં રહેલી સ્થુલ મલીનતા ઉત્તમ વ્યવહારવાળાં તપ, જપ, પૂજન, વંદન, દાન, દયાદિ ક્રિયાઓથી દૂર કરી શકાય છે.

૨૪ મનમાં રહેલી સુક્ષ્મ મલીનતા વિવેક દૃષ્ટિવાળા વિચારથી વિશુધ્ધ કરી શકાય છે.

૨૫ સ્થુલ મલીનતાવાળાને વ્યવહારક્રિયા ઉપયોગી છે. તે દ્વારા મલીનતા ઓછી થાય છે. વસ્તીમાં રહીને ઉત્તમ કાર્ય કરવા દ્વારાએ તે મલીનતા ઓછી કરી શકશે

૨૬ સુક્ષ્મ મલીનતાવાળા નિર્જન પ્રદેશમાં રહી વિવેકદ્વારા મલીનતા ઓછી કરી શકે છે. ગામ કે વન અધિકાર ભેદે ફાયદો કરનારાં છે.

૨૭ સર્વમાં શુધ્ધ આત્મા છે એ ચોકસ નિશ્ચય હોય તો અન્ય જે કાંઇ કરે છે તેથી ખેદ કે હર્ષ અથવા ઇર્ષા થવી ન જોઇએ. કેમકે તે દ્વારા જે થાય છે. તે યોગ્ય થાય છે. પૂર્વના નિયમ અનુસાર થાય છે.

૨૮ આ વિશ્વમાં બનતા બનાવો તથા સંબંધમાં આવતાં પાત્રો આપણા પોતાના સુધારા માટેજ છે એમ નિશ્ચય રાખી પોતાને સુધરવા માટે તેમાંથી ગુણો લેવા.

૨૯ અન્ય ઉપર જેટલો આધાર તેટલીજ પરાધિનતા

અને તેટલુ જ દુખ છે

૩૦ દરેક વસ્તુને નીહાળી તેમાથી કોઇને કોઇ ગુણ ખેચી લેવો મતલબ કે સર્વત્ર ગુણ જોવાની દષ્ટિ રાખવી

૩૧ જેટલુ શરીર શુધ્ધ તેટલું મન શુધ્ધ જેટલો શરીરમા મળ તેટલો મનમા દોષ સમજવો જેટલે દરજ્જે માનસીક દોષ તેટલે દરજ્જે શરીર શુદ્ધ નથી

૩૨ વાત્ત, પિત્ત, કફ આ ત્રણ શરીરના દોષ છે મળ, વિક્ષેપ અને આવરણ આ ત્રણ મનના દોષ છે

૩૩ જેવુ પાત્ર તેવુ અને તેટલુ તે ગ્રહણ કરી શકે છે માટે તેવુ અને તેટલુ જ તેની આગળ બોલવુ તે વાણીની શુધ્ધિ છે

૩૪ મન, વચન, શરીર ત્રણેની શુધ્ધતા જોઇએ તે થાય તોજ સકલ્પ સિધ્ધ થાય છે

૩૫ નાના મોટાની બુધ્ધિ થવાથીજ વિક્ષેપ થાય છે, તે વિક્ષેપને આત્મ એકતા-સમાનતા રૂપ અગ્નિથી બાળી નાખી વિષમતા દૂર કરી સમાનતા લાવવી આ પ્રયત્નથી પૂર્ણતા પમાય છે

૩૬ સમાનતાની અગ્નિ હૃદયમા પ્રજ્વલિત થતા ત્યાથી બ્રહ્મરધ્ર ઉપર જવાય છે ત્યા રહેલા મળને બાળી નાખી બ્રહ્મરધ્રને શુધ્ધ કરી દશમુ દ્વાર ખુલ્લુ થાય છે

૩૭ પોતાનુ કાઇપણુ ન માનવું એ છેવટનો માર્ગ છે, પૂર્ણ જાગૃતિ રાખી અશુધ્ધિને સખત દૂટકો

છેવટની–હદપારની ક્ષમા અને નમ્રતા રાખો.

૩૮ આવરણ તોડવા માટે આત્મદષ્ટિ રાખો. આત્માશ્રયી થવાથીજ આવરણ તુટે છે. આવરણ તુટ્યા પછીથી મનના વિક્ષેપો ઘટે છે. આવરણમાંથીજ વિક્ષેપને પોષણ મળે છે.

૩૯ લાયક પ્રમાણે બોલો આગ્રહી આગળ મૌન રહો. સત્યમાં દ્વેષ, ખેદ કે આગ્રહ ન હોય. આગ્રહી કે સામા થનાર આગળ શાસ્ત્રો આમ કહે છે એમ કહી જવાબ આપો માથે ન લ્યો. નહિંતર વિવાદમાં ઉતરવું પડશે.

૪૦ ત્યાગ અને યોગ સાથે રાખો. એકલા ત્યાગમાં કલ્યાણ નથી પણ ત્યાગ સાથે તીવ્ર શુધ્ધ આત્મયોગ–સ્વરૂપાનુંસંધાન થવું જોઇએ. આકૃતિ મૂકી દઈ આત્મ સ્વરૂપનું લક્ષ મજબૂત રાખવું.

૪૧ શુધ્ધિને ઇચ્છતા હો તો બદલાની આશા રાખ્યા વિના કર્મ કરો. જેટલો સ્વાર્થત્યાગ તેટલોજ પરમાર્થ છે.

૪૨ પરમાત્મભાવનો સજાતિય પ્રવાહ વર્તાનમાં અને વાત ચિત્તાદિ કરતાં સર્વ સ્થળે ચલાવવો. તેમ કરતાં દોષ દૂર થશે. દોષ દેખાય તો મનની વૃત્તિ અશુદ્ધ માની પાછો પ્રવાહ સાંધી દેવો.

૪૩ સામાની વિપરીત વૃત્તિ દેખી તેનો ન્યાયથી તપાસ કરવો. વિવેકદષ્ટિ દ્વારા ભૂલ તપાસવી. જ્યાં વિક્ષેપ

થાય ત્યા આપણોજ દોષ જાણી તે ભૂલ તપાસવી
અને સુધારવી

૪૪ દરેક આત્મા પોતાના રક્ષણને માટે બધાયેલ છે
તેને જે જોઇએ તે લે છે તે ઉપરથી સામાને હલકો
માનવાનુ કાંઇ કારણ નથી તેની ભૂલની જોખમદાર
પણ તે છે ભૂલો સુધારવા માટે પણ થાય છે

૪૫ પરમાત્મભાવ ભૂલ્યા કે દેહ દષ્ટિ આવવાની વિચાર-
દ્વારાજ મનનુ કોકડુ ઉકેલવાનું છે દેહ તરફ ન
જોતા અદર પ્રકાશી રહેલ જ્યોતિ તરફ દષ્ટિ આપી
તે દષ્ટિથી વાતચિત્ત કોઇ પણ સાથે શરૂ કરો અને
તે અખડ પ્રવાહ તુટવા ન દો

૪૬ કર્મમા ભેદ છે આત્મમા ભેદ નથી વ્યવહાર ચલા
વવા માટે કર્મભેદની જરૂર છે

૪૭ જ્યા વિક્ષેપ થાય છે ત્યા સ્વાર્થ બુદ્ધિ અવશ્ય છેજ
વિક્ષેપનુ કારણ શોધતા જવુ જેટલી વિવેક બુધ્ધિ
તેટલુ તે દેખી શકાશે

૪૮ મુશ્કેલીની ખાતર સ્થાન બદલો પણ સાથે રહીને
મુશ્કેલીઓ સહન કરો તેવા સચોગો પણ કારણમરજ
મળે છે તે તમારી કસોટીનુ સ્થાન છે કેટલ
આગળ વધ્યા તેનુ માપ કાઢનાર છે

૪૯ ક્લેશ થાય ત્યા આપણી ભૂલ અવશ્ય થયેલી સમજવ
કાતો ગુણને અવગુણ મનાયો છે કાતો અવગુણું
ગુણ ગણ્યો છે તે આપણી ભૂલ શોધી કાઢી દૂર

ક્યાંથીજ શાંતિ થશે.

૫૦ મનમાં શાંતિ અને શરીરમાં પ્રવૃત્તિ રાખો. મરજી નહિં હોય છતાં પ્રવૃત્તિ કરવી પડે ત્યાં પરમાત્માની મરજી–અગર કર્મનો ઉદય સમજી કામ કરો પણ નાગજ થઈને કામ ન કરો.

૫૧ દુનિયામાં જ્ઞાન ભર્યું છે. સદ્ગુણો ભર્યા છે. જોઈએ તે લઈ લ્યો. આપનાર કોઈ નથી. લેનાર જોઈએ. ઈચ્છા પ્રબળ કરો, જોશે તે મળશેજ.

૫૨ જેનું અભિમાન જેને છે તેનો ક્ષય કરાવવા માટે તેવાં કાર્ય તે મનુષ્યદ્વારા કરાવવામાં આવે છે. અર્થાત્ જેનું અભિમાન રાખશો તે કાર્ય અનિચ્છાએ પણ કરવું પડશે. અભિમાન તૂટવુંજ જોઈએ.

૫૩ મનુષ્યો વિરૂદ્ધ થાય છે તેનું કારણ આપણો આગ્રહ તોડવાનો છે. આપણું અભિમાન તોડવા માટે તેઓ સામા થાય છે. પક્ષ ખેંચો એટલે સામો પક્ષ ઉઠવાનોજ.

૫૪ અમુક પ્રક્રિયાથીજ સત્ય મળે આ કદાગ્રહની વાત છે. સત્ય કોઈ સ્થળે બંધાતુંજ નથી. તે અનેક રસ્તેથી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે

૫૫ વાસનાનો ભોગ સિવાય નાશ નથી છતાં શુભ વાસનાઓ કરવી. જેથી અશુભ વાસનાને ઉઠવાનો અવકાશ થોડો મળશે

૫૬ આ બાહ્ય જગત્ દુઃખરૂપ નથી પણ મનની અંદર

ઉત્પન્ન થતુ સ કલ્પ વિકલ્પાત્મક જગ –વિચારો છે તેજ દુ ખરૂપ છે. તેનો નાશ કરો

૫૭ આત્મભાન ભૂલાતા આવરણ આવે છે આવરણથી વિકલ્પોરૂપ વિક્ષેપ થાય છે વિક્ષેપથી વાસનારૂપ કર્મમળનો સ ચય થાય છે તેમાથી વિવિધ પ્રકારના સુખ દુ ખરૂપ ફળો જન્મે છે શુદ્ધ ઉપયોગથી આવરણ તોડો

૫૮ દેખાવમા વિપરીત હોય છતા વિચારદ્વારા સવળું કરો–સાનો દુ ખને સુખરૂપે અનુભવો અપેક્ષા, ભાવી પરિણામ, તેમાથી મળતું શિક્ષણ ઇત્યાદિના વિચાર-દ્વારા વિપરીતને સવળુ કરી શકાય છે

૫૯ આપણી ભૂલ સુધરાવવા માટેજ બીજાઓ મુશ્કેલીઓ લાવી મૂકે છે તેઓ પરમ ઉપકારી છે તેને તમે સામા થાઓ કે અનુકુળ થાઓ પણ તે પાત્ર તમને તો સુધારનાર આગળ વધારનાર છે

૬૦ જ્ઞાન વધારવાનુ સાધન વિચાર છે પોતાના દોષોથી પોતાને ગોથા તો ખાવા પડશેજ, પણ જે જાગતો છે તે ઇશારાથી સમજી જઇને ફરી ભૂલો કરતો ત્યાથીજ અટકશે

૬૧ નજીક ગયા સિવાય વસ્તુ બરાબર જણાતી ન આડી ધુમસ નડે છે, તેમ આત્માની નજીક ગ સિવાય તેનુ ભાન થતુ નથી વાસનાઓ ધુમસ માફક પ્રકાશ–આત્મપ્રકાશને રોકનાર છે

૬૨ કોઇના ઉપર આધાર ન રાખો. જેના ઉપર આધાર રાખો છો તે પણ કૃત્રિમતા વાપરી તમારાથી જુદા પડશે. આધાર ન રાખશો તો સારા મીત્રો પણ વળગતા આવશે. આધાર રાખશો તો તે પણ જુદા પડશે.

૬૩ અપ્રીતિવાળાથી જુદા પડશો તો તેની ગરજ પ્રીતિવાળા સારશે. મદદે આવશે. છેવટે પ્રભુનો પણ આધાર છોડી સ્વઆધાર ઉપરજ રહેવું પડશે. ત્યારેજ પરમ શાંતિ મળશે.

૬૪ જુદી જુદી વૃત્તિના માણસો સાથે મળવાથી પ્રકૃતિનું સારૂં જ્ઞાન થાય છે રસ્તે ચડવાના અનેક માર્ગ છે અને તે જુદા જુદા પાત્રોદ્વારા પાર પડે છે. આપણામાં મલિન વૃત્તિ ખુણે ખાંચરે પડી હોય તે પણ આ પાત્રોના પ્રસંગથી બહાર આવે છે.

૬૫ વિવિધ પ્રકારની સ્થિતિઓ. અને આકૃતિઓની હૈયાતિ નાના પ્રકારની જીવોની ઇચ્છાઓને લઇનેજ ટકી રહેલી છે ટકી રહે છે અને ટકી રહેશે. આ આકૃતિઓનો વિચારદ્વારા મૂળ દ્રવ્યમાં સમાવેશ કરવાથી–લય કરવાથી નિર્વિચાર દશા સિદ્ધ થાય છે.

૬૬ પ્રકૃતિને અનુકુળ મન બનાવો તો કોઇપણ વ્યકિત તમારૂં અપમાન નહિં કરી શકે. ધર્મના ઝુંડા ઉઠાવનારાઓએ આ નિયમ જાણવો જોઇએ.

૬૭ જે ક્ષણે નિરાશા ઉત્પન્ન થાય છે, તે ક્ષણે પ્રકૃતિ

વિરૂધ્ધ તમારા મનની સ્થિતિબને છે, તે સમયે આખુ વિશ્વ તમારી વિરૂધ્ધ થઇને ઉભશે માટે મનની શાતિ રાખતા શીખો

૬૮ પવિત્ર વિચારો રાખો તો કોઇની તાકાત નથી કે તમારી વિરૂધ્ધ જાય

૬૯ તમારી કે પારકાની ઇચ્છાઓનો ગેરઉપયોગ ન કરશો તો સર્વ ઇચ્છાઓને જીતી શકશો

૭૦ ઇચ્છાઓ ઘોડા જેવી છે જે જેની પુછડી પકડે છે તે તેની સાથે ઘસડાય છે ને ખાડામા પડે છે, માટે પુછડી ન પકડતા સ્વારી કરતા શીખો

૭૧ બીજાની ઇર્ષા કરતા તે દોષ તમારામા પેસી જાય છે માટે ઇર્ષા ન કરતા ગુણ શોધો ગુણાનુરાગી બનો, તેથી તમારા તરફ ગુણ ઘસડાઇ-ખેચાઇ આવશે

૭૨ પાપ અને પુન્યને મનની સ્થિતિ સાથે સબધ છે માટે મનને ઉન્નત્ત-પવિત્ર કરવાનો પ્રયત્ન ચાલુ રાખો

૭૩ દોષો કે નિદા તરફ લક્ષ ન કરતા દિવ્યતાજ જોવો તેમ કરતા અતરમાજ પ્રભુને જોઇ શકશો

૭૪ બે કાળી વસ્તુઓ એકઠી કર્યાથી એક ધોળી વસ્તુ ઉત્પન્ન થતી નથી, તેમ બીજાઓ નિદા કરે તેમ આપણે પણ કરીએ તો મૂળ જે અસત્ય-દોષ છે તેમા આપણે વધારો કરીએ છીએ તેથી વસ્તુસ્થિતિ સુધરતી નથી

૭૫ આપણે આઘાતનો પ્રત્યાઘાત કરીએ ત્યારેજ નિંદા-
ટીકા-કે દુષ્ટ વિચારો હાનીકારક આપણને થાય છે.
જો તેના ઉપર લક્ષ ન આપીએ અને સાત્વિક વૃત્તિથી
તે તરફ જોઇએ તો તે બીલકુલ હાનીકર્ત્તા થતા નથી.

૭૬ દુષ્ટ વિચાર તરફ અલક્ષ રહીએ. તટસ્થ કે ઉપેક્ષા-
વાળા રહીએ તો તેવા વિચારો તેના પેદા કરનાર
તરફજ પાછા વળે છે.

૭૭ અલક્ષ રહેવું એટલે આપણે આપણી દિવ્યતાનું ભાન
રાખીએ, મધ્યબિન્દુથી ખસીએ નહિં, સાત્વિક વૃત્તિ
રાખીએ, સત્યનો સાક્ષાત્કાર કરવા પ્રયત્ન કરીએ તે
છે તેવી સ્થિતિવાળાને કાંઇ હાની થતી નથી.

૭૮ જેવા થવું હોય તેવું સામું આલંબન રાખો.

૭૯ જેના માલીક તમે છો તેના બંધનમાં પણ તમે છો.

૮૦ સુખ દુઃખનું કારણ અહંવૃત્તિ છે.

૮૧ વિચાર મનને સુધારવાનું કારણ છે.

૮૨ જગતનું મૂળ સંકલ્પ છે.

૮૩ નિઃસંકલ્પ જ્ઞાનનું મૂળ છે.

૮૪ દેહાભિમાન સંસારનું બીજ છે.

૮૫ રાગદ્વેષ અધર્મનું બીજ છે.

૮૬ સમભાવ સત્યજ્ઞાનનું બીજ છે.

૮૭ સદ્‌વિચાર જ્ઞાનનું બીજ છે.

૮૮ મમત્વ જગતનું બીજ છે.

૮૯ સર્વ ઇચ્છાઓનો ત્યાગ કરવો તે મોક્ષનું બીજ છે.

૯૦ ક્રિયા મનને નિયમિત કરનાર સાધન છે તે ધર્મ નથી

૯૧ સ્વભાવ પ્રમાણે વર્ત્તન થાય છે

૯૨ જાગૃતિ હોય તો ભૂલો સુધરવા માટે થાય છે

૯૩ સારા બુરા બન્ને ભાવથી રહિત થવુ તે મનનો વિજય છે.

૯૪ અનુભવ જ્ઞાન વિના ભ્રાંતિ ભાગતી નથી

૯૫ અધિકાર પ્રમાણે બોલો માગે તેનેજ જ્ઞાન આપો

૯૬ અન્યને હલકો જોનાર પોતેજ હલકો છે

૯૭ પ્રભાતે આખા દિવસ માટે વર્ત્તન નક્કી કરવુ

૯૮ રાત્રીએ દિવસનુ વર્ત્તન તપાસી જવુ

૯૯ જ્ઞાની પાસે રહો. અથવા સામાના આચરણ ઉપરથી જ્ઞાન લેતા શીખો

૧૦૦ અહંકારનો નાશ કરવા પોતામા, શરૂઆતમા દાસભાવ રાખો બીજાથી પોતાને નાનો માનો

૧૦૧ દેહાધ્યાસ દૂર કરવા સર્વ જીવોમા ઇશ્વરી ભાવની કલ્પના કાયમ ચાલુ રાખો

૧૦૨ ખુશી થઇ મુશ્કેલીઓ અનુભવતા મનોબળ વૃદ્ધિ પામે છે

૧૦૩ પ્રબળ વિચાર રૂપ પુરૂષાર્થથી વાસનાઓ તોડી શકાય છે

૧૦૪ હલકી–નીચ ભાવના ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેની વિરોધી ઉચ્ચ ભાવનાની કલ્પના તેની સામે કરવાથી પહેલી ભાવનાનો પરાભવ થાય છે મતલબ કે અસદ્‌વિચારને

સ્થાને સદ્વિચાર કરવાથી અસદ્વિચાર બંધ પડે છે.

૧૦૫ લોકએષણા, શાસ્ત્રએષણા, પુત્રએષણા, ધનએષણા, સ્ત્રીએષણા ઈત્યાદિ એષણાઓ ખરા વિરાગની પ્રતિબંધક છે.

૧૦૬ ઇચ્છા રહિત પ્રાપ્તાપ્રાપ્તમાં નિર્વાહ કરવો એ વીતરાગનું ગૂઢ સ્વરૂપ છે.

૧૦૭ વૃત્તિઓનુ વિસ્મરણ થવું. શુધ્ધ ઉપયોગે તદાકારે પરિણમવું તેજ શુધ્ધ વૈરાગ્ય છે.

૧૦૮ શુધ્ધ સ્વરૂપાકારે વૃત્તિ કરી તે વૃત્તિનું પણ વિસ્મરણ કરવું. પાણીમાં જેમ મીઠું ગળી જાય છે. તેમ મનનું આત્મામાં લીન થવું, એજ પરમ અનુભવ છે.

વિચાર રત્નમાળા.

૧ જે થાય છે તે યોગ્ય થાય છે. સુધરવા માટે થાય છે.
૨ સુખ અને દુ ખ દુનિયામા બન્ને સમાન છે
૩ જીવોને જેટલી શાતિ આપશો તેટલી તમને મળશે
૪ શાતી જોઇતી હોય તો ઇચ્છા અને અભિમાન દૂર કરો
૫ હમેશા ઉદ્દેશ સારો રાખો. કાળાતરે તે સ્વભાવ રૂપ થઇ શાતિ આપશે
૬ બીજાનુ વર્ત્તન તમને ખોટુ લાગે તે તમારે ન કરવુ.
૭ તમારૂ મુખ્ય નિશાન ન ચૂકાય તે ખાસ ધ્યાનમા રાખો
૮ કોઇ તરફ શત્રુ ભાવ રહેવો ન જોઇએ
૯ વાવો તેવુ લણો. કરો તેવુ પામો આપો તેવું લ્યો
૧૦ સારા કર્મ સારાનો વધારો કરે છે ખરાબ કર્મ ખરાબનો વધારો કરે છે
૧૧ ખરાબ વિચારોને બહાર કાઢો એટલે તે જગ્યા સારા વિચારોથી પુરાશે
૧૨ સારા વિચારો કરો તેથી ખરાબ વિચાર કરવાનો વખત નહિ મળે
૧૩ વિચાર કર્યા પછીજ બોલવાની ટેવ પાડો
૧૪ અન્યનો તિરસ્કાર કરવા કરતા દયા વડે તેને સુધારવા પ્રયત્ન કરો

૪૮ બીજામાં તમારો સ્વાર્થ રહેલો છે માટે માંગે તેને મદદ આપો.

૪૯ સામામાં હલકો ભાવ જોવામાં આવે છે ત્યાંસુધી મલીનતા ઘટતી નથી.

૫૦ સન્યાસ-ત્યાગ-એટલે વૃત્તિનો ત્યાગ કરવાનું સમજવું.

૫૧ યોગ એટલે વૃત્તિનું પરમાત્મા સાથે જોડાણ કરવું તે.

૫૨ જીવોના વર્તાન ઉપરથી ગુણ લઇ પોતામથી અવગુણ બહાર કાઢવા.

૫૩ સામા મનુષ્યની યોગ્યતા જોઇ પોતાનો જ્ઞાનનો વિરલો ઉલેચતા રહેવું.

૫૪ બીજાને આપવાનું બંધ કરતાં પાણી ગંધાઇ જવાની માફક નવીન જ્ઞાનની આવક બંધ થશે. અને અશુદ્ધતા વધશે.

૫૫ જ્ઞાન આપતી વખતે તેનું અભિમાન પોતે ન લેવું. નહિંતર અધઃપાત થવા સાથે આગળ વધતાં અટકશો.

૫૬ અન્યને ઉપદેશ આપવા સાથે પોતે પણ ઉચ્ચ વર્ત્તન રાખવું.

૫૭ આશક્તિ ગઇ કે જગત્ મનમાંથી ઉડી જાય છે.

૫૮ આશક્તિ સિવાય બંધન કર્ત્તા બીજું કોઇ છેજ નહિં.

૫૯ પૂર્વ કર્મ યોગે જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય તેમાંથી કંટાળી નાશી છુટવાની ઇચ્છા કરવી તે અજ્ઞાન છે.

૬૦ બીજાની નિંદા કરીએ ત્યાંસુધી પોતાને સુધરવાનું બનતું નથી.

૬૧ પોતાના દોષો જોનારજ સુધરી શકે છે

૬૨ જાગૃતિ પૂર્વક અન્યને સુધારવાની પ્રવૃત્તિમા ટેવ નહિ પણ પ્રીતિ હોવી જોઇએ

૬૩ આ જીવત પ્રભુનુ દીલ ન દુખાય તે માટે ડરતા રહી સેવા કરો

૬૪ બ્રહ્માકાર વૃત્તિ અને વૈરાગ્ય આ અભ્યાસથી સ્વરૂપ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે

૬૫ પુસ્તકો સાધન છે તેમાથી તમારી બુદ્ધિ પ્રમાણે મળશે

૬૬ બુદ્ધિને ઓળગી આગળ વધાગ્વાનુ કામ અનુભવી જીવત ગુરૂઓજ કરી શકે છે

૬૭ તમારા વર્ત્તનથી કોઇને જરાપણ દુ ખ થવુ ન જોઇએ થાય તો તેજ પાપ છે

હૃદયમા વિચાગ બળ છે બ્રહ્મસ્થિતિ બ્રહ્મ રધ્રમા થાય છે

૬૮ જ્ઞાનીની ક્રિયા જાગૃતિ પૂર્વક હોય છે, તેથી તે બધાતો નથી અજ્ઞાની બધાય છે

૬૯ બીજાને જેટલો હલકો માનો તેટલુ અભિમાન તમારામા છે

૭૦ ક્રિયા તથા જ્ઞાનનુ અભિમાન પણ પાડનાર થાય છે

૭૧ સૌ પોતપોતાનો પાઠ ભજવે છે રોષ, તોષને અવકાશજ ક્યા છે ?

૭૨ લક્ષજાગૃત હોય તો સર્વ સ્થળેથી બોધ મળે છે. ગુણ ગ્રહણ કરી શકાય છે-

તેને આપવાથી લાભ થતો નથી.

૯૯ પોતાસાં અભિમાન હોયતોજ ઇચ્છા વિનાનાને જ્ઞાન કે શિક્ષા બતાવવા કે દેવા પ્રયત્ન કરાય છે.

૧૦૦ બીજા કરે તેવું ન કરો પણ તમારા અધિકાર પ્રમાણે થાય તે કરો.

૧૦૧ સત્યનું અનુકરણ કરો. દેહઉપયોગી વર્ત્તનમાં અનુકરણ ન કરો. ત્યાં તો પ્રારબ્ધ પ્રમાણેજ વર્ત્તન થશે.

૧૦૨ સત્ય હું ને જાણવો એજ વિવેક છે.

૧૦૩ માનસીક દુનિયાજ દુઃખ રૂપ છે.

૧૦૪ માનસીક દુનિયાનો નાશ થઇ શકે છે.

૧૦૫ દશ્ય જગત્ ફેરફાર વાળું થાય છે પણ નાશ પામનાર નથી. તે ફેરફાર થવાથીજ સુંદરતા વાળું દેખાય છે.

૧૦૬ ઇચ્છા છે ત્યાંસુધી સમદૃષ્ટિ—સમતોલપણું આવવાનું નથી.

૧૦૭ બાહ્ય દૃષ્ટિ છે ત્યાંસુધી બાહ્ય ગુરૂની જરૂરીયાત રહે છે.

૧૦૮ આંતર્ દૃષ્ટિ થતાં આંતર્ ગુરૂની જરૂરીયાત પડે છે.

મનને સ્થીર કરવાના ઉપાયો.

૧ મનમા પેદા થતી વૃત્તિઓને રોકવી નિર્વિકલ્પ થોડો થોડો વખત રહેવાનો અભ્યાસ કરવો સાથે સ્વ-પરનુ વિવેક જ્ઞાન નિરતર રાખવું હાલતા ચાલતા આત્મ ઉપયોગ અથવા એક પરમેષ્ટિ પદનો જાપ શરૂ રાખવો શુભમા વધારો કરવો

૨ નાભિમાથી શ્વાસ ઉઠે છે, તે સાથે મનને જોડી દેવું જેટલીવાર શ્વાસ ઉચો નીચો આવે તેટલીવાર મનને ઉપયોગ સાથે રાખી એક, બે વિગેરે ગણુતી રાખવી, તેમ રાખતા મન શાત થશે એટલે ઉપયોગ બ્રહ્મરધ્રમા લઇ જવો—અને ત્યા લીન થઇ જવુ

૩ મસ્તકમા યા કાનમા એક શબ્દ સભળાય છે આ શબ્દ વાયુ વિનાની તેમજ મનુષ્યોના સચારવ કે શબ્દ વિનાની જગ્યામા બેઠા હોઇએ અથવા પાછલી શાત રાત્રીએ બેઠા હોઈએ ત્યારે સહેલાઇથી સભળાય છે તે શબ્દમા ઉપયોગ રાખવો કેટલીકવારે એકાગ્ર થતા મન સ્થિર થશે એટલે ઉપયોગ મસ્તકના મધ્ય ભાગમા આપવો ત્યા લીન થઇ જવુ.

૪ મસ્તકના મધ્યમા ઉપયોગ આપતા ત્યા શ્વાસનો ખટકારવ થતો અનુભવાશે તે ખટકારવમા નવકારનો એક એક અક્ષર મનમા બોલતા જવું અર્થાત્ દરેક ખટકારવ સાથે નવકારના એક એક અક્ષરને ક્રમે જોડતા આખો નવકાર તે ઉપયોગમા પૂર્ણ કરવો

તેવી રીતે કેટલાક નવકાર ગણતાં તે શ્વાસોશ્વાસનો ખટકારવ બંધ થશે એટલે તે આલંબન મૂકી દઇ આત્મોપયોગમાં સ્થિર થવું.

૫ મનની સ્થિરતા માટે પ્રથમ પાંચથી દસ પ્રાણાયમ સ્થિરતા રહે તેટલા વખતના કુંભક સહિત કરવા. પછી આત્મોપયોગ મસ્તકના મધ્યમાં આપી ત્યાં સ્થિરતા કરવી.

૬ સિધ્ધચક્રજીના નવપદ ઉપર ક્રમે બસો પાંચસોવાર નવકાર ગણી તત્કાળ ઉપયોગ બ્રહ્મરંધ્રમાં આપવો અને ત્યાં સ્થિરતા કરવી.

૭ બનતી મહેનતે પા કલાકથી વધારેવાર ત્રાટક કરી ઉપયોગ બ્રહ્મરંધ્રમાં આપવો. અને ત્યાં સ્થિરતા અનુભવવી.

૮ ખુલ્લી નિમેષો-મેષ રહિત દષ્ટિએ પ્રતિમાજી સન્મુખ જોઇ રહેવું. કેટલીકવાર થવા પછી દષ્ટિ ત્યાંથી ઉપાડી બ્રહ્મરંધ્રમાં મૂકવી અને ત્યાં સ્થિરતા અનુભવવી.

૯ વિચારોદ્વારા આ દુનિઆનું અનિત્યપણું સારી રીતે મનમાં ઠસાવી બ્રહ્મરંધ્રમાં ઉપયોગ આપી સ્થિરતા કરવી.

૧૦ દરેક પુદ્ગલીક આકૃતિઓનું ચૂર્ણ બનાવી તેને પરમાણુંરૂપે અનુભવી બ્રહ્મરંધ્રમાં ઉપયોગ આપી શાંતિ અનુભવવી.

૧૧ કેવળ કુભક કેટલીકવાર શ્વાસોશ્વાસને ધીમા પાડી બ્રહ્મરધ્રમા ઉપયોગ આપી શાતિ અનુભવવી તેથી મન સ્થિર થાય છે

૧૨ હળવે હળવે શ્વાસોશ્વાસને મદ કરી આત્મોપયોગમા રહી સ્થિરતા અનુભવવી.

૧૩ કેવળ દ્રષ્ટા તરીકે રહી પ્રેર્ય પ્રેરકભાવ દૂર કરી આત્મ ભાવમા લીન થવું,

૧૪ દરેક કાર્યમા આત્મોપયોગથી જાગૃત રહી પછી પ્રવૃત્તિ કરવી

૧૫ કાઇપણ બોલતા પ્રથમ આત્મોપયોગમા જાગૃત થઇ સાવધાનતા પૂર્વક બોલવું

૧૬ કાઇપણ સચિત્તાચિત્ત જોવામા આવે કે તત્કાળ જડ ચૈતન્યની ભિન્નતાની છાપ મનમા પાડી દેવી પણ તેનો અનુભવ મિશ્ર ભાવમા ન લેવો.

૧૭ કાઇપણ વિચાર મનમા આવે તો તત્કાળ જડ ચૈતન્યની ભિન્નતા તે વિચારના સબધમા કરી નાખવી અથવા લાભાલાભની વિચારણા કરવી અથવા અર્થ, અનર્થના સંબંધમા તેને વહેચી નિરૂપયોગી હોય તો તે વિચાર બહાર કાઢી નાખવો

૧૮ કાઇપણ શબ્દ સભળાય, રૂપ જોવાય વિગેરે ઇન્દ્રિયોને વિષયો અનુભવાય કે તત્કાળ તે જડ છે, નિરૂપયોગી છે, આત્મ ગુણ ઘાતક છે વિગેરે દોષ દર્શનથી તેને ના૦ થતો અટકાવવો ત્યાર પછી હુ તે સર્વ

જોનાર, જાણનાર છું. તથા મનમાં ઉઠતા વિચારો તેને પણ હું જોનાર છું. સર્વનો દ્રષ્ટા હું છું, દ્રષ્ટા તે દ્રષ્ટાજ છે અને દ્રશ્ય તે દ્રશ્યજ છે. આ વિચારણાથી રાગ દ્વેષ અટકાવી, સ્વરૂપમાં જાગૃત રહેવું.

૧૯ મનથી જો ભૂત ભવિષ્યના વિષયોના ચિંતનરૂપ અનુસંધાન મૂકી દઇ વર્ત્તમાનકાળના વિષયોમાં પણ આશકિત રહિત પણે રહેવાનો અભ્યાસ રાખવામાં આવે તો ઘણા થોડા વખતમાં તે મન સ્વાધિન થઇ શકે. જ્યાંસુધી સંકલ્પની કલ્પનાઓ છે ત્યાંસુધીજ મનની વિભુતિઓ છે માટે સંકલ્પની કલ્પનાઓનું અનુસંધાન મૂકી દેવું.

૨૦ આત્માજ આત્માના અવલોકનમાં મુખ્ય કારણ છે. વાતચીત કરતાં, કાંઇ મૂકી દેતાં ગ્રહણ કરતાં, આંખો ઉઘાડતાં, અને આંખો મીંચવા જેટલા સ્વલ્પ વખત માટે પણ જેમાં કોઇ પણ પ્રકારની કલ્પના નથી એવા પોતાના અપરિચ્છિન્ન સ્વરૂપના અનુસંધાનમાંજ તત્પર રહો, તેમાંજ સ્થિર થાઓ.

૨૧ આ દેખાતી દુનિઆમાંથી આપણે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય માનીએ તેવી કાંઇપણ વસ્તુ નથી. ગ્રહણ વિના ત્યાગ પણ ન સંભવે. સારા લાગતા પદાર્થો દેશકાળને લઇ પાછા તેજ વિરસ લાગે છે, એટલે નિંદા સ્તુતિનો અવકાશ પણ નથી. રાગ દ્વેષ સિવાય પ્રવૃત્તિ થવી જોઇએ. માંસ, હાડકાં, લાકડાં, માટી અને પત્થરથી

ગોઠવાયલા વિચાર માત્રથી વિરામ પામે તેવા અને જેમા કોઇપણ પદાર્થ ઇચ્છવા યોગ્ય નથી તેવા જગત્મા શાની આસ્થા? શા માટે વિશ્વાસ? નિરતર આત્માનુ અનુસધાન રાખવુ તેજ મનને શાત કરવાનો ઉપાય છે

૨૨ જડ પદાર્થોકાર ભાવના કરવાને લીધે ચૈતન્ય ઢિત્રને પામી પોતાના અખડ પણાને ભૂલી જાય છે અને સુખ–દુખાદિથી (જડ ચૈતન્યથી) મિશ્રિત થયેલી ઉપાધિરૂપ (મિથ્યારૂપ) સ્થિતિને ધારી લે છે વળગી રહે છે

૨૩ અદ્વૈત=કેવળ આત્મ સ્વરૂપ

દ્વૈત=જડ ચૈતન્ય મિશ્રિત

બ્રહ્માકાર વૃત્તિ=અખડ ઉપયોગની જાગૃતિવાળી સ્થિતિ ગ્રાહ્ય ગ્રાહક અ શથી રહિત

જીવન મુક્ત=સમભાવવાળો ઇષ્ટા નિષ્ટામા રાગ દ્વેષની મદ સ્થિતિ વાળો

માયા=એકલી જડની બનેલી આકૃતિઓ તથા જડ ચૈતન્ય મિશ્રિત વિવિધ પ્રકારની આકૃતિઓ

૨૪ કોઇ વિષય ઉપર સ્પૃહાજ ન રાખવી એ મનને જીતી લેવાની ઉત્તમ યુક્તિ છે મદોન્મત હાથીની માફક મનને આ યુક્તિથી વશ કરી શકાય છે અભ્યાસ નહિ કરનારને આ યુક્તિ કઠણ લાગે છે સારી રીતે તેનો અભ્યાસ કરવાથી આ યુક્તિ સરલ થઇ પડે

છે વિષયોની લાલસાવાળાને આ મુક્તિ નકામી થઈ પડે છે. જ્યાંસુધી વિષયોમાં નિસ્પૃહપણું પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાંસુધી પરિભ્રમણ ચાલુજ રહેવાનું.

૨૫ ભેદ=પુદ્ગલાકારે ઉપયોગનું તથા મનનું પરિણમવું.
અભેદ=આત્માકારે મનનું પરિણમવું અથવા આત્મામાં તદ્રુપ થવું. જ્ઞાનીઓનો માર્ગ અભેદ છે. અજ્ઞાનીઓનો માર્ગ ભેદ મય છે. ભેદ ત્યાં સંસાર અને અભેદ ત્યાં મુક્તિ છે
સર્વ વ્યાપક=સર્વ કાળમાં સર્વ સ્થળે મનનું અખંડ આત્માકાર પણે પરિણમવું આત્મ ઉપયોગમાંજ રહેવું તે.

૨૬ આત્માના અવલોકનથીજ-આત્મામાં મનને પરિણમવવાથીજ ભોગો ઉપરથી અરૂચિ થાય છે. તે સિવાયની ક્રિયાથી ભોગોની પ્રાપ્તિ રૂપ શુભાશુભ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.
સ્વભાવ=આત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિરતા અથવા આત્મ ભાવ.
વિભાવ=પુદ્ગલાદિ આકારે પરિણમવું અથવા પુદ્ગલો.

૨૭ મનને તેની ઇચ્છાનુસાર ભટકવા દેવું. પછી મન ક્યાં ભમે છે તે તરફ લગાર લક્ષ આપવું. મનને ભટકવા દેવાથી અને આપણે તટસ્થ રહી જોયા કરવાથી તેની ચપળતા ધીમે ધીમે મંદ પડે છે. ઘણા દિવસ આ અભ્યાસ ચાલુ રાખવાથી એકદમ તેની ચંચળતા મંદ થશે અને મન આપણી સત્તામાં

આવવા માડશે અને છેવટે તેને દોરવવા માગશું ત્યા દોરાશે. જે ધ્યાન બતાવીશું તેમા તદાકાર થઇ રહેશે

૨૮ સિધ્ધાસને બેસી બે ભ્રમરો વચ્ચે અથવા નાકની અણી ઉપર લગાર માત્ર પણ પલકારો માર્યા સિવાય સ્થિર દૃષ્ટિએ જોવાથી મન સ્થિર થાય છે

૨૯ માનવો ! જાગૃત થાઓ બોધ પામો. બધનને જાણી તેને તોડી નાખો હુ અનુભવથી કહું છુ કે સજીવ કે નીરજીવ થોડો પણ પરિગ્રહ ગ્રહણ કરો છો તેમા આશકત થાઓ છો યા તે બાબતમા અન્યને અનુમોદન આપો છો ત્યાસુધી તમે દુખથી મુકત થઈ શકશો નહિ તમે તમારામાંજ સ્થિર થાઓ

૩૦ પરિગ્રહને માટે અન્ય જીવોને હણો છો અથવા બીજા પાસે હણાવો છો અથવા હણનારને અનુમોદન આપો છો ત્યાસુધી તમે વૈર વધારો છો અને ત્યાસુધી તમે બંધનથી મુકત થઇ શકશો નહિં.

૩૧ જે કુળમા તમે ઉત્પન્ન થયા છો, જેની સાથે તમે વસ્યા છો, તેઓની સાથે અન્યો અન્ય મમત્વ કરીને મમત્વ ભાવથી બધન પામો છો ધન અને સહોદરો એ સિવાયના બીજા પણ અતિબધન હેતુઓ તમારૂં રક્ષણ નહિંજ કરી શકે, માટે બધનને જાણીને તોડી નાખો અને તમે તેથી છૂટા થાઓ

૩૨ મનુષ્યો ! બોધ પામો. બોધ પામો શા માટે બોધ

પામતા નથી? આગામી જન્મમાં બોધી (સમ્યક્ જ્ઞાન) ની પ્રાપ્તિ દુર્લભ થશે. ગયેલી રાત્રી પાછી આવતી નથી. માનવ જીવન ફરી ફરી સુલભ નથી. જુઓ તો ખરા? આ બાળકો, વૃધ્ધો, યુવાનો અને ગર્ભમાં રહેલાઓ સર્વ અવસ્થામાં આ દેહનો ત્યાગ કરે છે. સીંચાણો જેમ તેતરનો પ્રાણ લે છે તેમ મૃત્યુ આયુષ્યનો નાશ કરે છે.

૩૩ વિચારવાનો! વિરામ પામો. આગળ ભય તરફ નજર કરો. જેનાથી આગળ જતાં અટક્યા છો તેજ તમારો નાશ કરનાર છે. સદ્ગતિ દુર્લભ છે.

જગત પૃથક્ પૃથક્ સ્થાનપર જીવો દુ ખી થાય છે તે પોતાના કરેલ કર્મ વડેજ. તે તેનો અનુભવ આપ્યા વિના છોડવાના નથીજ.

૩૪ દેવ, ગાંધર્વ, રાક્ષસ, અસુર, ભૂમિચર, માહણ તે સર્વે દુઃખ પૂર્વક સ્થાનનો (આયુષ્યનો) ત્યાગ કરે છે. કામ અને સંબંધમાં આશક્ત જીવો, અવસરે કર્મનાં ફળ સહન કરી બીંટથી જુદા પડેલા ફળની માફક આયુષ્યથી જુદા પડે છે.

૩૫ બહુ શ્રુતવાળો ધર્મિષ્ટ માહણ કે ભિક્ષુ હોય તે પણ શુભ અનુષ્ટાનમાં મૂર્છિત (આશક્ત) રહેવાથી કર્મથી અત્યંત પીડાય છે. શિષ્યો તપાસો, જ્ઞાનક્રિયા

વિના તેઓ નિર્વાણુ પામતા નથી
ગમે તો નગ્ન ફરો, અથવા તો મહિને મહિને ભોજન કરી શરીરને દુર્બળ કરો, તથાપિ માયા ન મૂકનાર મનુષ્ય અનતવાર ગર્ભમા પરિભ્રમણુ કરે છે
માનવો! પાપ કર્મથી વિરામો. આયુષ્ય સ્વલ્પ છે દુ ખમા આસક્ત મનુષ્યોના આશ્રવ દ્વાર ખુલ્લા રહે છે તેથી મોહ કર્મ મજબુત બ ધાય છે

૩૬ મુનિઓ? પરનિ દા મહા પાપ છે તેમા કાઇ પણુ કલ્યાણુ નથી જે પરનો પરાભવ કરે છે તે સ સારમા પર્યટન કરે છે મદથી નિદાની ઉત્પત્તિ છે તમે મદ ન કરો

૩૭ મે કર્યું, મે કરાવ્યુ, મે અનુમોદન આપ્યુ, હુ કરૂ છે, હુ કરાવુ છુ, હુ અનુમોદન આપુ છુ હુ કરીશ, હુ કરાવીશ, હુ અનુમોદન આપીશ મનથી, વચનથી, અને શરીરથી આટલાજ આ લોકમા કર્મ બાંધવાના કારણુ ભૂત ક્રિયાના ભેદો છે

૩૮ લોકો લાણુ જીવવા માટે, કીર્તિ માટે, માન પામવા માટે જન્મ મરણથી મુક્ત થવા માટે, દુ ખ દૂર કરવા માટે પોતે જીવોની હિ સા કરે છે, બીજા પાસે કરાવે છે, કરનારને અનુમોદન આપે છે પણુ આ સર્વ તેમને અહિત કરનાર અને અજ્ઞાન વધારનાર છે

इतिश्री पंन्यास कमलविजय गणि शिष्य पंन्यास केशरविजय गणि संग्रहित नीतिविचार रत्नमाला सप्तत्युत्तर एकोन विंशति विक्रमिय वत्सरे मार्गशीर्ष शुक्ल एकादश्यां समाप्ताः

શુદ્ધિ પત્રક.

અશુદ્ધતા	શુદ્ધ	કહેવત નંબર	પેઇજ	લાઇન
સુખા	સુખી	૩૯	૮	૩
વિકાર	વિકારી	૪૪	૯	૧૭
થતા	થવા	૫૯	૩૬	૧૦
હમેશાં	હંમેશા	૮૬	૪૨	૨૩
આમ	આમાં	૯૭	૪૫	૯
શાંત	શાન્ત	૯૯	૪૫	૨૦
જ્ઞતામા	જ્ઞતામાં	૧૦૨	૪૬	૧૮
યથાથ	યથાર્થ	૫	૪૯	૧૪
પોતાનં	પોતાનુ	૨૮	૫૪	૧૯
આપણુ	આપણું	૩૪	૫૬	૧૨
વ્યતિવ	વ્યતિત	૩૪	૫૬	૧૭
ડાહાપણુ	ડહાપણુ	૬૧	૫૮	૨૦
ઉન્નન	ઉન્નતન	૪૭	૫૯	૧૨
બીને	બીજે	૫૬	૬૧	૨૧
પોતની	પોતાની	૬૩	૬૪	૧૮
રાખે	રાખી	૭૧	૬૭	૪
થવા	થયા	૯૪	૭૨	૧
બનનો	બનનો	૪૨	૮૨	૮
કૃતઘ્રતા	કૃતઘ્નતા	૮૯	૯૧	૧૨
સુદરતા	સુંદરતા	૧	૯૫	૧
થથી	થતી	૩૯	૧૦૧	૮

અશુદ્ધતા	શુદ્ધ	કહેવત નંબર	પેઈજ	લાઇન
બનાવવાલું	બનાવવાનું	૪૬	૧૦૩	૨
સયમનું	સમયનું	૨૦	૧૩૩	૯
મનષ્યો	મનુષ્યો	૩૩	૧૩૬	૧૨
અન	અને	૩૮	૧૩૭	૧૧
મ	માટે	૭૩	૧૪૩	૨૨
દર	દૂર	૭૯	૧૪૫	૭
બધનથી	બંધનથી	૯૮	૧૪૯	૧૩
વત્તન	વર્ત્તન	૨	૧૫૧	૪
અધકાર	અંધકાર	૧૦	૧૫૨	૧૧
કેટ	કેટલા.	૪૮	૧૫૭	૧૯

